Poštarina plaćena u gotovom

BR. 1. ZAGREB, SIJEČANJ 1937. GOD. LXIII.

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

UREDILI: Dr. EKO LOVRIĆ, KR. SVEUČILIŠNI PROFESOR
Dr. IVO POLITEO, ODVJETNIK

Serec dr. J. Alfons
sreski sudac ~~Vrijmost~~ Trig

SADRŽAJ:

Inozemni izvršni naslovi; — dr. Muha Miroslav, sudac Stola sedmorice 1
Pregled pravnih pitanja iz krivičnoga zakonika i krivičnoga postupnika u t. zv. osječkom procesu; — dr. Šantek Miroslav, tajnik Stola sedmorice u Zagrebu 6
Neka pitanja oko izdržavanja žene po mužu: — dr. Politeo Ivo, odvjetnik u Zagrebu 18
Nekoliko riječi o taksiranju kod mjesnih sudova; — dr. Janjanin Pajo, odvjetnik u Vinkovcima 29
Je li optužba za djelo kradje ili drugo djelo protiv imovine eo ipso valjana i za djela prikrivanja i jatakovanja iz § 333. k. z.?; — Kalinkov Ivan, sudac Okružnog suda u Zagrebu . . 32
O zastari u našem krivičnom zakonu; — dr. Škarica Nikša, odvjetnik u Zagrebu 34
Prilozi za proučavnje postanka ugovora godine 1102. (pacta conventa) i trogirske diplome; — dr. Dabinović Antun iz Zagreba 38
Ocjene i prikazi:
Rudolf Bićanić: »Kako živi narod«; — priopćio dr. Rotter Leo, odvjetnik u Zagrebu . . . 58
Pravosudje:
a) Gradjansko 61
b) Kazneno 65
Svaštice 80

Rok za uplatu svote od D. 60 za knjigu, u kojoj se iznašaju mišljenja sveuč. profesora gg. dra B. Eisnera i dra M. Pliverića

O PREDOSNOVI GRADJANSKOGA ZAKONIKA,

produljuje se do 20. veljače. Knjiga će i izaći tijekom mjeseca veljače. Novac neka se doznači putem računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice br. 35515.

Poslije 20. veljače stajat će ta knjiga, koja će opsizati oko 600 stranica, znatno više (bar D. 100).

MJESEČNIK
GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. prof.
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik

GOD. LXIII. SIJEČANJ — ZAGREB 1937. BROJ 1

Inozemni izvršni naslovi

Pretpostavke njihove izvršivosti u tuzemstvu prema sadanjemu pravnomu stanju u području austr. ovršnoga reda i hrv. gradj. par. postupnika. Što su inozemne obraničke presude?

Napisao dr. Muha Miroslav, sudac Stola sedmorice.

Temeljno je načelo u svakoj pravno uredjenoj državi, da se može provoditi ovrha jedino na osnovu isprava, koje domaći zakon priznaje izvršnim naslovima. To je načelo u takvoj općenitosti ozakonjeno u § 1. novoga zakona o izvršenju i obezbjedjenju od 9. srpnja 1930., dok ni austrijski ovršni red ni privremeni (!) gradjanski parbeni postupnik od 16. rujna 1852., koji u pogledu izvršenja još danas važi u području Apelacionoga suda u Zagrebu, nemaju takvog općeg naredjenja, nego odmah navode izvršne naslove (§§ 1 i 79 austr. o. r. i §§ 438 i 550 privr. grpp-a).

Austrijski ovršni red (§ 79) ne nabraja inozemne izvršne naslove, nego govori općenito o ispravama i aktima, koji su izvršni prema zakonskim propisima dotične inostrane države. Time su obuhvaćene sve isprave, koje zakon dotične inostrane države priznaje za izvršne naslove.

Privremeni gradj. parb. postupnik naprotiv priznaje izvršivost u tuzemstvu jedino sudskim osudama (§ 550), tako te se na osnovu toga zakona n. pr. inozemne obraničke presude ne mogu izvršiti ni u kojem slučaju. One se mogu izvršiti u području toga zakona, tek u koliko postoji kod nas ozakonjeni medjunarodni ugovor s dotičnom državom, koji dopušta njihovo izvršenje.

Ma da je ta razlika izmedju austr. ovršnoga reda s jedne strane i hrv. gradj. par. postupnika s druge strane, u načelu, jako velika, ipak ona u praksi iščezava zbog naredjenja austr. ovršnoga reda, da se inozemni izvršni naslovi mogu u ovozemstvu izvršiti samo onda i u toliko, u koliko je uzajamnost zajamčena državnim ugovorima ili vladinim izjavama, objavljenim u službenom listu (§ 79.). Zbog toga se naredjenja naime od inostranih izvršnih naslova, koji su prema zakonu izvršivi u ovozemstvu, mogu stvarno izvršiti samo oni, koji su predvidjeni u ozakonjenim državnim ugovorima. I obratno, ma da se

od inostranih izršnih naslova prema hrv. gradj. par. postupniku mogu izvršiti samo sudske osude, ipak će i drugi izvršni naslovi, naročito obraničke presude inozemstva, biti izvršni u ovozemstvu na osnovu ozakonjenih državnih ugovora.

U tom pogledu dakle nema stvarne razlike izmedju pravnoga područja austr. ovršnoga reda s jedne i pravnoga područja hrv. gradj. par. postupnika s druge strane. Nasuprot se ispoljava osjetljiva razlika u tim pravnim područjima, kada je po srijedi izvršivanje inostranih sudskih presuda.

Prema hrv. gradj. par. postupniku je naime u pogledu uzajamnosti dovoljno, da ona faktično postoji, što se dapače mora predmnijevati (§ 550.). Prema austr. ovršnom redu naprotiv faktično postojanje uzajamnosti nije dovoljno, nego se traži, kako je već gore rečeno, da uzajamnost bude zajamčena državnim ugovorom ili obvezatnom vladinom izjavom t. j. vladinom izjavom, objelodanjenom u »Službenim Novinama«. Kraj takvoga pravnoga stanja se može dakle dogoditi, da koja inozemna presuda u pravnom području hrv. gradj. par. postupnika bude izvršena, jer postoji uzajamnost sa dotičnom državom, dok se u području austr. ovršnoga reda ne može izvršiti zbog toga, što s dotičnom državom nemamo državnog ugovora, a niti je uzajamnost zajamčena obvezatnom vladinom izjavom.

Uzajamnost postoji faktično, kada se naši izvršni naslovi u drugoj državi izvršuju bez preispitanja od strane izvršnih vlasti dotične druge države ni u formalnom ni u materijalnom pogledu, kada se dakle naši izvršni naslovi u stranoj državi izvršuju, kao da su to njezini izvršni naslovi.

Prema hrv. gradj. par. postupniku (§ 550. br. 1. i 2.) se traži osim faktično postojeće uzajamnosti još i slijedeće:

1) da je inostrani sud po općenitim načelima prava bio vlastan izvršivati sudsku vlast u dotičnoj stvari, o čem se u dvojbenim slučajevima može zaiskati potrebita pobliža obavijest ili od samoga inostranoga suda ili od ovrhovoditelja;

2. da se osuda predloži u izvorniku, i da njezina pravomoćnost bude potvrdjena ili zamolnim pismom inostranoga suda ili, ako je izvršna molba podnesena po samoj stranci, službenim svjedočanstvom (izvršnom zaporkom) istoga suda.

Prema austr. ovršnomu redu (§ 81. br. 2 do 4) je potrebno za izvršivost u ovozemstvu svih vrsta inostranih izvršnih naslova, da postoje još druge posebne pretpostavke, koje su u tome, da se ne pojavljuje koji od ovih razloga za odbijanje izvršnoga prijedloga:

1) ako bi izvršenjem trebalo iznuditi radnju, koja je po zakonima ovozemstva nedopuštena ili koja se po tim zakonima ne može iznuditi;

2) ako se izvršni naslov tiče osobnoga stanja (statusa) našega državljanina, a izvršenje bi trebalo provesti protiv njega;

3) ako bi se izvršenjem ili izvršnom radnjom imao priznati takav pravni odnos ili ostvariti takav zahtjev, kojemu po ovozemnim zakonima u ovozemstvu iz obzira javnoga poretka ili morala nije priznata valjanost ili tuživost.

Ako se pak radi o izvršivanju presude ili njoj ravne odluke inostrane sudske ili druge koje vlasti ili poravnanja, sklopljenoga pred njima, moraju da postoje još i ove pretpostavke (§ 80. br. 1—3 i § 81 broj 1):

1) da se je po propisima o nadležnosti, koji vrijede u ovozemstvu, moglo u pravnoj stvari postupati u dotičnoj stranoj državi;

2) da su poziv ili naredba, kojima je započet postupak pred inostranim sudom ili inostranom vlašću, bili dostavljeni licu, protiv kojega treba provesti izvršenje, u vlastite ruke, bilo u dotičnoj inostranoj državi bilo putem pravne pomoći u kojoj drugoj inostranoj državi ili u ovozemstvu;

3) da protiv odluke po priloženom ovjerovljenju inostrane sudske ili druge koje vlasti prema pravu, koje za njih važi, nema pravnoga lijeka, koji bi zaustavljao izvršenje;

4) da lice, protiv kojega treba provesti izvršenje, u postupku, koji se vodio pred inostranim sudom ili inostranom vlašću, nije bilo spriječeno učestvovati zbog neurednosti, koja se desila u tome postupku.

I u pogledu posebnih pretpostavaka razlike su dakle velike izmedju oba zakona. No ako izmedju naše države i dotične inostrane zemlje postoji ozakonjeni medjunarodni ugovor, te razlike ne će dolaziti do izražaja zbog naredjenja § 84. austr. ovršnoga reda, prema kojemu se ranije navedeni propisi ne će primjenjivati, u koliko je o dozvoli izvršenja i o pretpostavkama njezinoga provodjenja inostranih izvršnih akata i isprava što drugo naredjeno državnim ugovorima ili obvezatnim vladinim izjavama. U takvom će naime slučaju dolaziti i u području austr. ovršnoga reda samo one pretpostavke do primjene, koje su predvidjene u dotičnom medjunarodnom ugovoru i to na osnovu navedenoga zakonskoga naredjenja i propisa medjunarodnog ugovora, a opet u području hrv. gradj. par. postupnika iste pretpostavke na osnovu medjunarodnog ugovora kao kasnijega zakona.

Ako nasuprot nema sa dotičnom državom medjunarodnog ugovora, kojim bi bila zajamčena uzajamnost, onda razlika dolazi do potpunoga izražaja. U području austr. ovršnoga reda se inostrani izvršni naslov ne će moći uopće izvršiti, dok će se u području hrv. gradj. par. postupnika inostrana sudska osuda izvršiti za slučaj faktičnoga postojanja uzajamnosti prema slovu zakona samo uz gore navedene dvije pretpostavke.

Očito je, da ove razlike, koje se tiču našeg odnosa prema inostranstvu, traže u interesu ugleda naše države na strani, da se izjednačenje zakona izvrši što prije i u oblasti zvršnoga prava.

Prema čemu se prosudjuje ovozemnost ili inozemnost izvršnih naslova? Odgovor na to pitanje posve je jednostavan:

Izvršni su naslovi isprave i kao takvi oni su ovozemni, ako su nastali u ovozemstvu, a inozemni, ako su nastali u inozemstvu (§ 293. austr. grpp. i § 132. hrv. grpp.).

U saglasnosti s tim ozakonjenim načelom austr. ovršni red odredjuje u §-u 1.: Izvršni naslovi u smislu ovoga zakona jesu ovi akti i isprave, učinjeni na teritoriju, za koji važi ovaj zakon. To su ovozemni izvršni naslovi. A inozemni izvršni naslovi su prema § 79. austr. ovršnoga reda oni akti i isprave, koji su učinjeni izvan teritorija, za koji ovaj zakon važi. Ova odredba § 1. austr. ovršnoga reda se dopunjuje naredjenjem § 2. cit. zak. tako, da su aktima i ispravama, naznačenim u § 1. br. 1—10 i 12—15 i učinjenim u ovozemstvu, glede izvršivosti ravni istovrsni akti i isprave onih vlasti ili javnih organa, koji se doduše nalaze u inozemstvu, ali su potčinjeni vlasti, koja ima svoje sjedište u ovozemstvu. Tu se mislilo u glavnom na austrijske konzularne vlasti u inozemstvu.

Naš novi zakon o izvršenju i obezbjedjenju stoji, naravno, na istom stanovištu, ali mu daje izražaja drugim načinom. Prema tomu zakonu su izvršni naslovi ili takvi akti i isprave, koji su izdani od naših vlasti (§ 2.), ili pak akti i isprave, koji su izdani od inostrane vlasti (§ 3.).

Tumač dra Franje Goršića u napomeni k §-u 3. navodi: »Ministarstvo pravde je u obrazloženju projekta (opća naredjenja br. 1 str. 11.) iznijelo razloge, zašto se projekat u pogledu izvršnih naslova razlikuje od austrijskog o. r., koji navodi u § 1. izvršne naslove, izdane u zemlji, a u §§ 79. i t. d. izvršne naslove, izdane u inostranstvu. Austrijski o. r. u vezi sa time još i posebnim propisom (§ 2.) ustanovljuje, da su ispravama, izdanim u zemlji, ravne isprave izdane od oblasti ili organa, koji se nalaze u inostranstvu, ali su potčinjeni oblastima, čije je sjedište u zemlji. Projekat je smatrao za zgodnije, da se prime termini »isprave izdane od domaćih vlasti« (§ 2.) i »isprave izdane od inostranih vlasti« (§ 3.), jer se sa ovim terminima obuhvaćaju i isprave naših pretstavništava, izdane u inostranstvu, i isprave stranih pretstavništava, izdane u našoj državi. Ove posljednje isprave nisu isprave, izdane u inostranstvu, ali one su isprave, izdane od stranih vlasti. Time je postao propis § 2. austr. o. r. sasvim izlišan. Ispravnosti primljenoga termina »isprave izdane od domaćih vlasti« (sekcija vrh. Z. S. je mjesto izraza »domaćih« stavila izraz »naših«, što u stvari ništa ne mijenja) ni malo ne smeta čak ni to, da su u te isprave uvršteni i vansudski otkazi, jer su ovi otkazi po zakonu izvršni naslovi samo onda, ako o njima postoje javne isprave (§ 2. br. 3 o. z. u vezi sa § 660. novoga Grpp.).«

Moglo bi se doduše posumnjati, da li su po novom zakonu usvojeni termini zgodniji, kada su medju izvršne naslove uvrštene i presude izbranih (obraničkih) sudaca i presude izbranih sudova kao i pred njima sklopljena poravnanja (§ 2. br. 13), jer izbrani suci i izbrani sudovi, kako su predvidjeni u §§ 672—695. novoga Grpp., nisu nikakve vlasti niti javni organi — bar ne u prirodnom značenju riječi, ali intencija zakonodavčeva je izvan svake sumnje.

Na istom stanovištu stoji i hrv. gradj. par. postupnik, koji u § 438. nabraja ovozemne, a u § 550. inozemne izvršne naslove.

U izvjesnom slučaju je neki sud u području Apelacionoga suda u Zagrebu stao na stanovište, da je obranička presuda, nastala u inozemstvu, izvršni naslov u smislu § 438. br. 5 hrv. gr. p. p., jer da su

kod donošenja te presude održani propisi hrv. gr. p. p. o obranicima. To je obrazloženje pogrješno a samo stanovište lišeno svakoga zakonskog uporišta. Obranička presuda, koja je nastala u inozemstvu, ne može ni u kojem slučaju da bude izvršni naslov u smislu § 438. br. 5 hrv. gr. par. postupnika. To se vidi, prvo, iz § 438. samoga za sebe kao i u vezi sa § 550., jer prvonavedeni propis ima na umu samo osude naših sudova, nagode naših sudova kao i naših državnih i općinskih vlasti, pravomoćnu rješidbu računa, položenoga našoj državnoj blagajnici, i druge presude naših upravnih vlasti, pa zato i obraničke presude, koje su nastale u našoj državi, i jer § 550. za osude inozemnih sudova sadržava posebne propise. Slijedi, da naš zakon luči ovozemne od inozemnih izvršnih naslova, i da su u § 438. nabrojeni samo ovozemni izvršni naslovi. To izlazi dalje iz činjenice, što se § 438. br. 5 poziva na § 383., koji je uvršten u poglavlje sedamnaesto o obranicima, jer propisi toga poglavlja kao uopće svih naših zakona, u koliko u njima nema izričitih protivnih odredaba, mogu da normiraju samo djelanja, koja se zbivaju na teritoriju naše države, i jer to izbija i iz pozitivnih naredjenja toga poglavlja. Tako propisuje § 377.: »Ako stranke... kad jedna stranka zaište, ima sud, ustanovivši primjeren rok, uzazvati drugu s prijetnjom, da će ga u protivnom slučaju imenovati sam sud.« Jasno je, da taj propis ne veže inozemni sud, a niti je naš sud ovlašćen, da išta naredi strankama u inozemstvu. Jednako je sa propisom § 379., da se obranici mogu prisliti globama, da za 90 dana riješe pravni spor. Ne može naš sud vršiti nikakvu prisilu na obranike u tudjoj zemlji. Isto vrijedi i za naredjenje § 380., jer naš zakon ne može propisati, da se obranici u inozemstvu pridržavaju naredjenja našega postupnika, i jer se obranici u inozemstvu ne mogu obratiti na naše sudske vlasti. Pa i § 381., kada propisuje: »Ako pri vijećanju..., ima ga narediti sud,...« ima na umu samo naš sud, koji opet ne bi mogao narediti pročelnika u inozemstvu. Iz navedenih naredjenja slijedi dakle nesumnjivo, da se propisi hrv. grpp-a o braničkim presudama odnose isključivo na obraničke presude, koje se donašaju u ovozemstvu. Zatim to isto slijedi iz § 132., jer se tuzemnost ili inozemnost obraničke presude kao isprave može prosuditi prema tomu zakonskomu naredjenju jedino po tome, da li je učinjena u tuzemstvu ili inozemstvu.

Kako u području Apelacionoga suda u Zagrebu važe i dalje izvršni propisi, sadržani u privremenom gradjanskom parbenom postupniku, to su za osvjetljenje §-a 438. br. 5 toga zakona i upotrijebljeni gore navedeni parnični propisi toga istoga zakona, s kojima izvršni propisi tvore jednu organsku cjelinu. Ali s istim posljetkom se mogu navoditi i saobrazni propisi novog Grpp-a.

Napokon, da se obraničke presude, donešene u inozemstvu, ne podvode pod propise o obraničkim presudama, koje sadržavaju naši procesualni i izvršni zakoni, nego da se smatraju inozemnim izvršnim naslovima, vidi se jasno po tome, što su one predmetom državnih ugovora sa drugim državama (vidi čl. 38. drž. ugovora sa republikom Austrijom od 1. svibnja 1928., koji je obnarodovan zakonom od 31. siječnja 1929., i čl. 39. drž. ugovora sa Čehoslovačkom Republikom od 17. ožujka 1923., koji je obnarodovan zakonom od 27. svibnja 1924.

god.), što ne bi bio slučaj, kada bi se one smatrale domaćim izvršnim naslovima.

S tih je razloga i posvema neodlučno, da li su kod donošenja obraničke presude u inostranstvu održani propisi našega procesualnog prava, jer je za svojstvo obraničke presude kao tuzemne ili inostrane mjerodavno jedino mjesto, gdje je nastala, kako je gore izloženo.

Pregled pravnih pitanja iz krivičnoga zakonika i krivičnoga postupnika u t. zv. osječkom procesu

Priopćio Dr. Šantek Miroslav, tajnik Stola sedmorice u Zagrebu.

T. zv. osječki proces još nije u cijelosti završen, jer je Stol sedmorice kao kasacioni sud odredio za tri fakta novi glavni pretres pred zagrebačkim okružnim sudom. Ali usprkos toga riješena je ogromna većina spornih pravnih pitanja iz materijalnoga i procesualnoga krivičnoga prava, o kojima je Stol sedmorice kao kasacioni sud donio svoju konačnu odluku u svojoj vrhovnoj presudi od 4. kolovoza 1936. Kre 233/6. Ovdje ću sada pokušati, da dadem kratak i iscrpljiv pregled ovih spornih pravnih pitanja u pojedinim faktima (izuzevši one fakte, za koje je odredjen novi glavni pretres), u kojima je Stol sedmorice u pomenutoj presudi odlučio, ne ulazeći u kritičku ocjenu pravnoga shvaćanja Stola sedmorice. To prepuštam pozvanijima od sebe. Citiram prema štampanoj vrhovnoj presudi.

A. Krivični zakonik.

1. Krivična odgovornost po §-u 345. k. z. pretpostavlja otvorenje stečaja (§§ 67., 68., 76. i 77. st. z. i § 353. k. z.) kao i to, da je stečaj prouzročen ma kojom od radnja navedenih u §-u 345. br. 1—5 k. z. Ove radnje iz broja 1—5 §-a 345. k. z. nisu nikakve kvalifikacije nehatnoga (prostoga) bankrotstva nego su kažnjivi uzroci bankrotstva točno i iscrpljivo nabrojeni. To su samo sastavni dijelovi jednoga jedincatoga krivičnoga djela, ma koliko od tih radnja bilo iz istoga broja bilo iz različitih brojeva §-a 345. k. z. dužnik učinio. Ovdje ne postoji produženo krivično djelo nego je to zakonom odredjeno jedno jedinstveno krivično djelo.

Prema tomu ovdje ne postoji izmedju raznih djela, navedenih u raznim brojevima §-a 345. k. z., ne samo realna konkurencija u smislu §-a 62. k. z., nego ne postoji ni idealna konkurencija u smislu §-a 61. k. z.

Ad I, str. 12. vrhovne presude. — Vidi dalje B. br. 1.

2. Izmedju krivičnoga djela iz §-a 345. k. z. i krivičnoga djela iz §-a 346. k. z. postoji realna konkurencija u smislu §-a 62. k. z. (ad I, str. 1.). Ovo shvaćanje prvostepenoga suda nije ni s jedne strane bilo revizijom pobijano, a ni Stol sedmorice ga nije izmijenio po

službenoj dužnosti (§ 337. br. 2. k. p. u vezi sa §§ 338. odj. 5, 334. odj. 3. i 352. odj. 2. k. p.). U teoriji je sporno, da li izmedju ta dva djela postoji idealna ili realna konkurencija. U svakom slučaju praktički posljedak je isti.

3. Po §-u 345. br. 4. k. z. kažnjivi uzrok bankrotstva je i davanje zaloga. Ali osim toga je uslov kažnjivosti za to djelo i činjenica, da su uslijed navedene radnje dužnika oštećeni njegovi vjerovnici ili barem nekoji od njih.

Ne postoji to djelo, ako je dužnik u vrijeme nesposobnosti plaćanja uzeo zajam da obradi stanovitu površinu zemlje, koju bez toga zajma ne bi mogao obraditi, a zajmodavcu založio prihod toga zemljišta pa se je zajmodavac iz prodaje toga prihoda namirio za svoj zajam, a polučeni višak kupovnine predao dužniku. (Ad I, str. 11. i 12.)

4. Za krivično djelo iz §-a 346. k. z. ne traži se, da je stečaj već otvoren, jer je ovdje uslov kažnjivosti »nesposobnost za plaćanje«. Razlika iz §-a 346. k. z. i §-a 345. br. 4. k. z. je u tom, što § 346. k. z. traži, da dužnik namjerno stavlja kojega vjerovnika u povoljniji položaj u cilju da time ošteti ostale svoje vjerovnike, dočim djelo iz §-a 345. bt. 4. k. z. postoji, ako dužnik kod takve isplate postupa nehatno i time oštećuje ostale svoje vjerovnike. (Ad I-2 b, str. 13.)

5. Dužnik koji se je u vrijeme sposobnosti plaćanja obvezao vjerovniku da će ga zalogopravno osigurati primo loco u slučaju gruntovnoga prenosa nekretnina na svoje ime, čiji je izvanknjižni vlasnik, a tu svoju obvezu izvrši prigodom gruntovnoga prenosa nekretnina na svoje ime u vremenu nesposobnosti za plaćanje izdanjem sposobne tabularne zalogopravne isprave tomu vjerovniku, kome je i gradjanski sud pravnosnažno priznao prvenstveno pravo zaloga na te nekretnine pred drugim vjerovnikom, ne čini krivično djelo iz §-a 346. odj. 1. k. z. (Ad 1-3, str. 13. i 14.)

6. Davanjem nekretnina u zakup ne umanjuje se dužnikova imovina pa se time ne počinja krivično djelo iz §-a 344. br. 1. k. z.

Neplaćanje dugova i s tim prouzrokovane sudske dražbe ne mogu se smatrati takvim djelima dužnika kojima bi on pogoršavao svoje imovno stanje u smislu § 344. k. z., jer ta djela odnosno ovi propusti nijesu kriminalizovani u §-u 344. k. z. (Ad I-4, str. 15.)

7. Dužnik ne može nakon nastupa nesposobnosti za plaćanje jednostrano opozvati ustup (cesiju) učinjen u vrijeme sposobnosti za plaćanje i stoga isplate vršene i u vrijeme insolvencije na osnovu ovakvoga ustupa, ne potpadaju pod propis §-a 345. br. 4. k. z. (Ad I-5, str. 15.)

8. Lažna je isprava u smislu §-a 214. odj. 1. k. z. ona isprava, koja bilo svojim sadržajem bilo potpisom na njoj ne pokazuje svoga pravoga izdavaoca (autora). (Ad I-6, str. 17.)

9. Kažnjivo pomaganje (kod djela iz §-a 214. odj. 1. i 2. k. z.) u smislu §-a 34. odj. 3. k. z. prepostavlja, da je glavno djelo neposrednoga učinioca krivično djelo (iz §-a 214. odj. 1. i 2. k. z.), a

ako djelanje neposrednoga učinioca nije uopće krivično djelo, nema ni kažnjivoga pomaganja. (Ad I-7, str. 18.)

10. Propisom prvoga stava člana 5. zakona o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti od 30. III. 1929.*) nije se diralo u opći dio krivičnoga zakonika, koji je stavljen na snagu propisom člana 4. uvodno pomenutoga zakona; napose nije tim propisom nadopunjen § 34. k. z. onamo, da kao potstrekači i pomagači kod krivičnih djela protiv službene dužnosti na osnovu toga propisa mogu biti odgovorna druga lica, makar da nijesu državni službenici, a ne nadopunjuju se niti se izmjenjuju tim propisom posebna naredjenja Glave XXVIII. Krivičnoga zakonika o krivičnim djelima protiv službene dužnosti. Nije bila i nije mogla biti namjera zakonodavca, da propisom čl. 5. dira u unutrašnju konstrukciju bića krivičnih djela protiv službene dužnosti, koja mogu izvršiti samo državni službenici kao i da dira u onu logičnu unutrašnju vezu koja postoji izmedju §-a 133. s jedne i §-a 385. k. z .s druge strane.

Prema sistemu krivičnoga zakonika onaj koji državnoga službenika poklonom ili obećanjem kakve koristi navodi da učini što zakonu protivno ili da ne učini nešto što po zakonu treba učiniti (§ 385. k. z.), čini samostalno krivično djelo iz §-a 133. k. z. protiv državne vlasti, a ni u kom slučaju ne počinja krivično djelo iz §-a 385. k. z. protiv službene dužnosti kao potstrekač u smislu §-a 34. k. z. (Ad II, str. str. 33., 34. i 36.) Vidi dalje B, br. 8.

11. Za objektivni učin krivičnoga djela iz §-a 133. k. z. nije odlučno od koga potiče inicijativa t. j. da li učinilac iz §-a 133. k. z. poklonom ili obećanjem kakve koristi sam od sebe navodi državnoga službenika, da učini što zakonu protivno ili tek na zahtjev državnoga službenika ovomu daje poklon ili obećaje kakvu korist u istu svrhu. (Ad II, str. 36.)

12. Taksator Petrovaradinske imovne općine je državni službenik po zakonu o činovnicima i kao takav potpada pod § 14. br. 3. k. z. Prema naredbi ministra šuma i rudnika od 4. svibnja 1922. broj 13.054 (Sl. novine od 30. svibnja 1922. br. 117) o upravi te službovanju i gospodarenju Krajiških imovnih općina, kojom je država preuzela ne dirajući u pravo svojine u svoju direktnu upravu šume i posjede svih Krajiških imovnih općina, prevedeno je sve zvanično osoblje zatečeno u javnoj šumarskoj ili gospodarskoj službi kod Krajiških imovnih općina u državnu službu sa pravima i dužnostima koje ima državno ukazno odnosno neukazno šumarsko osoblje, a istovremeno je stavljen van snage član 20. zakona od 15. lipnja 1873. o imovnim općinama u hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini i §-a 8. zakona od 11. srpnja 1881., kojim se razjašnjuju i preinačuju neke ustanove tog zakona. Ova je naredba i danas na snazi, jer nije ukinuta ni zakonom o šumama od 21. prosinca 1929. (Ad II, str. 35. i 36.)

*) »Za sva u prethodnim članovima pomenuta djela važit će ovaj Zakon kako u pogledu izvršilaca tako i u pogledu potstrekača ili pomagača, bili oni državni službenici ili druga lica.«

13. Pod riječima »štogod neistinito« u §-u 397. odj. 1. k. z. (»Državni službenik koji u kakav službeni spis, zapisnik ili ispravu stavi štogod neistinito ili . . .«) misli se takva činjenica koja se nije uopće dogodila ili koja ne odgovara istini. Ako je državni službenik komu je povjerena procjena izvjesne velike velike površine šuma (oko 19.000 jutara) uzeo kao osnov za procjenu i plohe gdje prevladava grab kao manje vrijedna sastojina te ocijenio stanovito zemljište po bonitetu kao prvoklasno, koje su drugi vještaci ocijenili kao drugoklasno, ili ocijenio stanovito zemljište kao dovoljno obraslo mladom kulturom koje su drugi vještaci ocijenili kao nedovoljno obraslim odn. obraslim raslinama bez vrijednosti te konačno kod izbora računskih elemenata uzeo postotak ukamaćenja sa 2½% i maksimalne burzovne cijene drveta, dok su drugi vještaci uzeli kamatnjak od 3% i srednju cijenu drveta, ne predleži u takvoj procjeni ništa »neistinito« u smislu §-a 397. k. z., jer je to sve samo ocjena istinitih činjenica, a ocjena makar i pogrješna nije elemenat krivičnoga djela iz §-a 397. k. z. (Ad II. str. 22.)

14. Državni službenik koji se je kod povjerene mu procjene šuma privatnih interesenata rukovodio primljenim i obećanim mu koristima od strane tih privatnih interesenata samo da postigne onu visinu procjene uz koju su ti privatni interesenti voljni svoje šume prodati imovnoj općini te kod toga n. pr. uzeo kao osnov za procjenu pokusne plohe na predjelima gdje prevladava hrast kao vrijednija sastojina, a ne i ondje gdje u istim predjelima prevladava grab kao manje vrijedna sastojina, zatim neka podvodna zemljišta drugoga boniteta ocijenio kao prvoklasna, a mnoge površine kao dovoljno obrasle mlado mkulturom, a u stvari su nedovoljno obrasle odnosno obrasle samo raslinama bez vrijednosti, povrijedio je svoje zakonske službene dužnosti označene u §-u 89. zakona o drž. činovnicima od 31. srpnja 1923. odnosno u §-u 69. zakona o činovnicima od 31. ožujka 1931. i dosljedno tomu učinio krivično djelo iz §-a 385. k. z.

Kod toga je za objektivni učin iz §-a 385. k. z. neodlučno, kolika bi se vrijednost te šume ustanovila prema ocjeni sudskih vještaka, kad iz utvrdjenog činjeničnog stanja proizlazi, da je optuženik do navedene procjene došao i uslijed toga, jer nije postupao prema navedenim propisima zakona o činovnicima i danim mu nalozima te principima nauke, već se je kod svoga rada rukovodio prema dogovoru sa privatnim interesentima primljenim i obećanim koristima (Ad II, str. 22—23.)

15. Narodni poslanik nije državni službenik u smislu §-a 14. br. 3. k. z. s razloga:

a) jer nije u državnoj službi po zakonu o činovnicima;

b) jer nije ni u službi kod državne ili samoupravne vlasti.

Služba kod državne vlasti već po svom pojmu pretpostavlja odnos nadredjenosti države kao službodavca nad službenikom koji joj je podredjen.

Kod zakonodavnih organa kao neposrednih državnih organa (a i narodni poslanik je dioni neposredni državni organ) ne postoji takav odnos službe, jer oni nijesu podredjeni pravu zapovijedanja nekoga

drugoga državnoga organa već su potpuno samostalni u pogledu sadržaja svojih funkcija. Kod njih postoji samo odnos dužnosti koje izviru iz njihova položaja kao neposrednih državnih organa prema državi, a ne postoji odnos službe, ni državne službe ni bilo kakve javne službe. (Ad III, str. 42.)

Pod »državnom vlašću« u §-u 14. br. 3. k. z. može se razumijevati samo državno nadleštvo (ili po hrvatskoj pravnoj terminologiji: »oblast«). Biti u službi kod državne vlasti u smislu §-a 14. br. 3. k. z. ne znači ništa drugo nego li vršiti poslove državne izvršne vlasti (sudske ili upravne) u kojem bilo državnom nadleštvu, a to odgovara i pojmu državnoga službenika u smislu §-a 101. hrv. k. z. Narodni poslanici nijesu organi vlade (izvršne vlasti), oni su organi reprezentacije, jer svaki narodni poslanik zastupa cio narod (čl. 50. ustava; ad III, str. 43);

c) jer ne vrši po zakonskom ovlašćenju kakvu trajnu ili privremenu javnu službu.

Narodni poslanik ne vrši svoj mandat na osnovu kakvoga zakonskoga ovlašćenja, već na osnovu samoga ustava.

Povijest postanka §-a 302. k. z. pokazuje, da zakonodavac nije nikada smatrao narodnoga poslanika državnim službenikom, a ni javnim službenikom uopće.

Iz toga slijedi:

(1.) da vršenje mandata narodnoga poslanika nije državna služba, a niti javna služba uopće u smislu §-a 47. br. 1. i §-a 14. br. 3. k. z., nego je to vršenje dužnosti neposrednoga državnoga organa prema državi;

(2.) da presudom na gubitak časnih prava narodni poslanici ne gube svoj mandat na osnovu §-a 47. br. 1. k. z., a ni na osnovu §-a 49. k. z.

Na osnovu §-a 47. br. 3. k. z. narodni poslanici gube svoje aktivno izborno pravo (ili biračko pravo) i pasivno izborno pravo (ili poslaničku sposobnost).

Razlozi zbog kojih narodni poslanik gubi svoj mandat nijesu navedeni u kriviČnom zakoniku nego su navedeni u čl. 57. st. 2. ustava i u §-u 13. zakona o izboru narodnih poslanika za narodnu skupštinu. Tek u tim je propisima predvidjeno, da narodni poslanik gubi mandat ako izgubi biračko pravo, a samo jedan od tih slučajeva kada se gubi biračko pravo predvidjen je u §-u 47. br. 3. k. z. U kriviČnom zakoniku nema uopće zakonskoga oslonca da sud izreče gubitak mandata narodnoga poslanika. O tom gubitku može da donese rješenje jedino narodna skupština na osnovu postupka predvidjenoga u §-u 14. zakona o izboru narodnih poslanika za narodnu skupštinu. (Ad III, strana 44.)

16. U našem pozitivnom pravu manjka kriviČna sankcija, ako narodni poslanik vrši svoj mandat na korist izvjesnih lica prema sporazumu s njima a za poklon (novac) ili uz obećanje kakve koristi za to. Bilo bi poželjno da se ova praznina u kriviČnom zakoniku popuni specijalnim kriviČnim zakonom o kažnjavanju zloupotreba u

vršenju mandata, a ne može se ova praznina popuniti tako, da se narodnoga poslanika jednostavno podvede pod pojam državnoga službenika u smislu §-a 14. br. 3. k. z., jer on pod taj pojam ne spada. Ovakvo popunjavanje kriviČnoga zakonika od strane sudova značilo bi, da sudovi donose nove zakone, a osim toga to bi se protivilo i temeljnom načelu toga zakonika izraženom u §-u 1., po kome nitko ne može biti kažnjen za djelo, za koje nije zakon, prije nego li je učinjeno, propisao, da će se i kako će se kazniti onaj tko ga učini. (Ad III, str. 50.)

17. Po §-u 214. k. z. ne traži se za pravljenje lažnih isprava kao bitno obilježje bića toga kriviČnoga djela još i to, da postoji ili da je u umišljaju bila obuhvaćena i materijalna šteta, kako je to tražio hrvatski kazneni zakon od 27. svibnja 1852. god. u §§-ima 197., 200. i 201. sl. a). Hrvatski kazneni zakon je stoga u smislu §-a 2. k. z. blaži kriviČni zakon, jer za postojanje kriviČnoga djela pravljenja lažnih isprava traži više bitnih obilježja. (Ad V, str. 61.)

18. Okolnosti navedene u §-u 203. hrv. k. z. (»ako zločinac učini prijevaru sa smjelošću ili lukavštinom« i t. d.), koje povlače za sobom težu kaznenu stavku, jesu kvalifikatorne okolnosti samo zločinstvene prijevare t. j. samo takove prijevare koja je već inače iz kojega drugoga zakonskoga razloga a bez obzira na ove okolnosti navedene u §-u 203. hrv. k. z. zločinstvo u smislu hrvatskoga kaznenoga zakona. To je posve analogan slučaj sa §-om 179. hrv. k. z.

Ne dolazi do primjene § 203. hrv. k. z., ako se prijevara sama po sebi ima kvalificirati kao prekršaj po §-u 461. hrv. k. z., iako je učinjena sa smjelošću ili lukavštinom. (Ad V, str. 61.)

19. Ako državni službenik, koji je bio član komisije za preuzimanje pragova i drvene gradje za državni erar od privatnoga poduzeća kao dobavljača nakon zakonito izvršene službene radnje preuzimanja primi od privatnoga poduzeća kakav poklon, koji mu prije toga nije bio obećan niti ga je zahtijevao, počinja kriviČno djelo iz §-a 384. odj. 2. k. z. (Ad IX, str. 102.) Ipak u tom slučaju mora da postoji veza izmedju poklona i službene radnje. (Ad IX, str. 104.) Nije odlučno kod toga, da li su u drvarskoj industriji takovi pokloni nakon korektno obavljenoga preuzimanja drvene gradje svagdje uobičajeni. (Ad IX, str. 102.) Nije odlučno ni to, što u §-u 385. k. z. nije kriminalizirano, ako državni službenik nakon svršene nezakonite radnje ili propusta, primi poklon koji mu prije toga nije bio obećan niti ga je zahtijevao. (Ad IX, str. 102.) (I tu postoji praznina u zakonu.)

20. KriviČni zakonik kriminalizira aktivno podmićivanje zasebno u glavi XIII. medju kriviČnim djelima protiv državne vlasti, a pasivno potkupljenje zasebno u glavi XXVIII. medju kriviČnim djelima protiv službene dužnosti, svako kao samostalno kriviČno djelo. Tim je zakonodavac izrazio svoje shvaćanje, da podmićivač i potkupljeni nijesu sukrivci istoga kriviČnoga djela i da se aktivno podmićivanje poklonom ili obećanjem kakve koristi ni u kom slučaju ne treba smatrati kao kriviČno djelo akcesorne prirode.

No kod aktivnoga podmićivanja zakonodavac kriminalizira u §-u 133. k. z. samo navodjenje državnoga službenika poklonom ili obećanjem kakve koristi da izvrši protuzakonitu službenu radnju ili propust, što odgovara na strani potkupljenoga državnoga službenika krivičnom djelu iz §§-a 385. odnosno 387. k. z. Iz toga se mora logično zaključiti, da zakonodavac svijesno nije htio kazniti aktivno podmićivanje državnoga službenika da izvrši zakonitu službenu radnju ili propust. Stoga se ne može na ovakvo podmićivanje na zakonitu radnju primijeniti ni § 34. k. z. u vezi sa §-om 384. od. 2. k. z. (Ad IX, str. 107. i 108.)

21. Objektivni učin krivičnoga djela lažnoga vodjenja trgovačkih knjiga iz §-a 215. odj. 2. k. z. sastoji se u tom, da se trgovačke knjige vode protivno načelu istinitosti upisivanjem odlučnih neistinitih činjenica ili prešućivanjem odlučnih istinitih činjenica, bilo to u pogledu poslova trgovca bilo u pogledu imovnoga stanja trgovca, uslijed čega na osnovu ovako vodjenih trgovačkih knjiga proizlazi u bitnosti drugačiji tečaj poslova kao i drugo imovno stanje trgovca nego li je to u stvarnosti.

Umišljaj iz §-a 215. odj. 2. k. z. treba da obuhvati znanje i htijenje, da se knjiži nešto od bitne važnosti što nije istina, bilo u pogledu poslova bilo u pogledu imovnoga stanja, s namjerom, da se to knjiženje upotrijebi kao pravo.

Ne može se smatrati lažnim vodjenjem trgovačkih knjiga tako zvano tajno knjigovodstvo s prikrivenim računima i s prikrivenim opisima. Kod takvoga knjigovodstva računi su stvarni i tačni, brojke su stvarne i tačne, isplata se vrši po odobrenju i pristanku tvrtke po njenim ovlašćenim zastupnicima, ali se prikriva ime i karakter računa i to pomoću tudjega imena (ili tudjega računa) i pomoću prikrivenoga opisa poslovnoga dogadjaja, krajem poslovne godine ovi prikriveni računi dovode se knjigovodstveno uvijek u ispravno stanje.

Prema tomu ovdje se ne radi o lažnom knjiženju nego samo o prikrivenom knjiženju ili tajnom knjigovodstvu. (Ad X., str. 121).

Ovakav način tajnoga knjigovodstva ne protivi se načelima urednoga knjigovodstva, on je osnovan na trgovačkom običaju i stoga dopušten. I usprkos ovakvoga knjiženja svrha knjigovodstva (da se pokaže stanje cijele imovine usporedjeno sa ukupnim uspjehom poduzeća, zatim da se pokaže rentabilnost pojedinih grana poduzeća i da se pokaže likvidnost poduzeća, ad X., str. 120) nije takvim knjiženjem ni u jednom času nimalo ugrožena ,jer firma i po ovakvom načinu knjigovodstva ima u svojim trgovačkim knjigama sav potrebni iskaz svojih poslova i stanja svoje imovine (ad X, str. 122).

22. Pod službenom tajnom u §-u 401. Kz. razumijeva se sve što je službenik u službi i u svom zvaničnom radu saznao, a što bi, kad bi se iznijelo, moglo osujetiti uspjeh državne službe ili bi inače za državu ili pojedince bilo štetno (§ 71. Zakona o činovnicima od 31. III. 1931.).

Resorni ministar koji je nadležan službenika osloboditi od dužnosti čuvanja tajne nadležan je dati i mišljenje o tom, da li je nešto službena tajna ili tajna (§ 91. čin. zakona od 31. VII. 1923. i § 71. č. z. od 31. III. 1931.). Ad II, str. 19. i 20.

B. Krivični postupnik

1. Time što je prvostepeni sud uzeo, da postoji idealna konkurencija izmedju više radnja (sklapanje novih zajmova s raznim vjerovnicima) navedenih u §-u 345. br. 4. Kz., učinio je povredu materijalnoga zakona iz §-a 337. br. 2. Kp. (a ne iz §-a 337. br. 3. Kp.!). Ad I., str. 12. Vidi naprijed pod A br. 1.

2. Oštetni zahtjev Državnoga erara zbog prikrata na taksama i porezima je javnopravni zahtjev i kao takav ne može biti predmetom pridružnoga (adhezivnoga) postupka, jer predmetom pridružnoga postupka mogu biti samo privatno-pravna potraživanja (§§ 6., 295., 297., 302., 303., 304., 394 Kp.) koja se mogu oživotvoravati i pred gradjanskim sudom. O takvim oštetnim zahtjevima o kojima ne može odlučivati redovni gradjanski sud, ne može odlučivati ni redovni krivični sud, koji ne smije ovakve zahtjeve upućivati ni na gradjansku parnicu, jer je redovni pravni put nedopušten. Na tu nedopuštenost redovnoga pravnoga puta ima se i u krivičnom revizijskom postupku uzeti obzir po službenoj dužnosti (analogno propisima §§-a 39., 40., 335. i 571. br. 6. grpp.) pa valja državni erar uputiti s tim zahtjevom na nadležne upravne vlasti.

Dosljedno tomu valja odbiti i zahtjev Državnoga erara za dosudjenje troškova zastupanja u pridružnom postupku o oštetnom zahtjevu zbog prikrate na taksama i porezima (Ad I, str. 19.).

3. Po §-u 40. Kp. i §-u 10. Zakona o državnom tužiteljstvu može viši državni tužilac odrediti makog člana bilo koga od podredjenih Državnih tužiteljstava (na pr. iz Zagreba) da vrši funkciju Državnoga tužiteljstva kod koga drugoga Okružnoga suda (na pr. u Osijeku). Ad II, str. 30.

4. Po §-u 289. Kp. ne može se tražiti, da se glavni pretres drži iznova, ako je presuda objavljena i nekoliko dana iza roka od 8 dana (Ad II, str. 30).

5. Nije predvidjena sankcija ništavosti postupka za povredu propisa §-a 291. odj. 2. Kp., da se kod objavljivanja presude u roku od 8 dana moraju svi razlozi suda već unaprijed pismeno utvrditi (Ad II, str. 30.).

6. Izmjena redovnoga krivičnoga vijeća kod Apelacionoga suda u pripremnom postupku, a komu je izvjesna krivična stvar već bila dodijeljena u rad, ne čini ni jednu od povreda zakona predvidjenih u §-u 336. Kp. (Ad II. str. 30).

7. Izmjena zapisničara za vrijeme glavnoga pretresa ne čini povredu zakona predvidjenu u §-u 336. br. 2 Kp. U §-u 227. Kp.

odredjeno je, da pretsjednik vijeća i suci koji sudjeluju u sudjenju kao i zapisničar moraju neprekidno biti na pretresu, ali pod sankciju povrede zakona stavljeno je samo neprekidno prisustvovanje istih sudaca na cijelom pretresu (§ 336. br. 2. kp.), a ne i prisustvovanje istoga zapisničara. Zapisničar se može mijenjati u toku glavnoga pretresa, a glavno je, da bilo koji zapisničar bude na pretresu uvijek prisutan (Ad II, str. 30).

8. Težište člana 5. Zakona o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti leži u prvom redu u njegovu procesualnom karakteru. Prvi stav toga člana odgovara s procesualne strane §-u 21. Kp. koji govori o subjektivnom koneksitetu (tj. o više okrivljenika koji su u vezi), a drugi stav toga člana govori o objektivnom koneksitetu (tj. o krivičnim djelima koja su u medjusobnoj vezi) pa odgovara §-u 22. Kp.

Učinioci krivičnih djela iz §§-a 133. i 385. Kz. sa gledišta materijalnoga kaznenoga prava počinjaju svaki samostalno krivično djelo, ali se protiv obojice ima prema propisu člana 5. st. 1. cit. zakona provesti jedinstveni krivični postupak; oni su, dakle, saučesnici u procesualno - pravnom smislu (§ 21. Kp.). Ad II, str. 33. i 34. Vidi naprijed pod A broj 10.

9. Ako Kasacioni sud u pogledu jednoga od više krivičnih djela u realnoj konkurenciji ukine prvostepenu presudu i odredi novi glavni pretres, ima obzirom na propise §§-a 1. i 351. Kp. sam Kasacioni sud odmjeriti kaznu za drugo krivično djelo u pogledu kojega je prvostepenu kondemnatornu presudu poništio i optuženika oglasio krivim, ali po blažoj kvalifikaciji, a nema odluku o kazni za to djelo prepustiti novoj presudi za oba djela. Ukoliko na osnovu odredjenoga novoga glavnoga pretresa dodje do kondemnatorne presude, ima prvostepeni sud postupati u smislu propisa §-a 286. Kp. i §-a 62. Kz. (Ad II, str. 36.).

10. Krivični sudovi nijesu vezani ni na što drugo osim na zakon (§ 1. Kz., § 1. Kp. i čl. 100. Ustava). Jedina iznimka od toga pravila predvidjena je u §-u 358. odj. 2. Kp., po kome je onaj sud prvoga stepena, kojemu je Kasacioni sud na osnovu §§-a 346., 350., 354. odj. 1. i 357. odj. 3. Kp. uputio krivičnu stvar na novi glavni pretres, pri izricanju presude na osnovu novoga glavnoga pretresa formalno vezan pravnim shvaćanjem na kome je Kasacioni sud zasnovao svoju odluku. To je jedini slučaj u krivičnom sudovanju da krivični sud prvoga stepena nije vezan za zakon nego je formalno vezan za pravno shvaćanje Kasacionoga suda, ali i to vrijedi samo rebus sic stantibus tj. samo utoliko ukoliko je na osnovu novoga glavnoga pretresa utvrdjeno ono isto činjenično stanje, koje je bilo utvrdjeno u prvoj presudi, koju je Kasacioni sud poništio.

To isto analogno vrijedi i za postupak pred sucem pojedincem (§§ 399. odj. 2. i 406. odj. 1. Kp.). Ad III, str. 48.

Nema propisa po kome bi i sam Kasacioni sud bio formalno vezan na svoje pravno shvaćanje u smislu §-a 358. odj. 2. Kp., kada krivična stvar koju je Kasacioni sud uputio na novi glavni pretres, ponovno dodje pred Kasacioni sud. Dosljedno tomu Kasacioni sud je na to svoje pravno shvaćanje u slučaju §-a 358. odj. 2. Kp. vezan samo stvarno, a to znači, da ga može i izmijeniti i u istoj krivičnoj stvari, kada ona ponovno dodje pred Kasacioni sud, ako za to postoje opravdani razlozi. Ad III, str. 48.

11. Donošenje presuda na zaštitu zakona protiv nižestepenih odluka spada u redovno poslovanje redovnih krivičnih vijeća Kasacionoga suda od pet sudaca u smislu §§-a 13. br. 2 i 75 odj. 2 br. 2 in f. Kp. Ad III, str. 49.

12. Presuda Kasacionoga suda na zaštitu zakona ima u pravilu da posluži nižestepenim sudovima samo kao pouka, koja vrijedi toliko koliko vrijede njeni razlozi. Ad III, str. 48.

13. Na pravno shvaćanje izraženo u presudi Kasacionoga suda za zaštitu zakona formalno je vezan prvostepeni sud iznimno samo onda, ako tom presudom bude odredjen novi glavni pretres (§ 358. odj. 2. u vezi sa §-om 357. odj. 3. i 358. odj. 1. Kp.). Ad III, str. 48.

14. Na pravno shvaćanje izraženo u presudi Kasacionoga suda na zaštitu zakona nije formalno vezano ni jedno krivično vijeće Kasacionoga suda, pa ni ono koje ju je donijelo, a još manje Kasacioni sud kao takav, jer takvu vezanost ni jedan zakon ne propisuje i stoga ostaje na snazi pravilo, da su krivična vijeća Kasacionoga suda vezana samo na zakon (§ 1. Kz., § 1 Kp. i čl. 100. Ustava). Ad III, str. 49.

15. Ni presuda donesena na zaštitu zakona u punom vijeću Kasacionoga suda sastavljenom od 11 sudaca u smislu §-a 75. odj. 2. br. 3. Kp. protiv koje odluke redovnoga krivičnoga vijeća Kasacionoga suda ne veže ni jedno redovno krivično vijeće izuzevši jedan jedini slučaj, a koji je posve analogan slučaju iz §-a 357. odj. 3. Kp. u vezi sa §-om 358. Kp. tj. ako puna sjednica Kasacionoga suda od 11 sudaca vrati krivičnu stvar na ponovno odlučivanje onom redovnom krivičnom vijeću Kasacionoga suda za čiju je odluku presudila, da je njome povrijedjen zakon, jer takvu vezanost u drugim slučajevima ni jedan zakon ne propisuje (Ad III, str. 49).

16. Državni tužilac ne može podnijeti sudu privatnu tužbu umjesto privatnoga tužioca niti može preuzeti tužbu od privatnoga tužioca (Ad III. str. 51.).

17. Državni tužilac može jedino, kada nadje da to traži javni interes, zastupati privatnoga tužioca na glavnom pretresu i činiti prijedloge, ali i to samo na zahtjev privatnoga tužioca (§ 51. odj. 3. i § 386. odj. 2. Kp.). Kod toga se pretpostavlja, da već postoji valjana privatna tužba (Ad III, str. 52.).

18. Privatni tužilac je dužan da i pored zastupanja sa strane državnoga tužioca dodje na glavni pretres i tamo sam lič-

no ili preko opunomoćenoga zastupnika zastupa svoju tužbu, jer se u protivnom smatra da je odustao od tužbe (§§ 51. odj. 2. i 215. odj. 2. Kp.). Zastupanje privatnoga tužioca od strane državnoga tužioca u smislu §-a 51. odj. 3 Kp. odnosno §-a 386. odj. 2. Kp. ne može se smatrati onim zastupanjem o kome je riječ u §§-ima 55. odj. 2. i 215. odj. 2. Kp., jer je nespojivo sa položajem državnoga tužioca da od privatnoga tužioca dobiva obavezna uputstva za zastupanje privatnoga tužioca u njegovu privatnom interesu (Ad III, str. 52.).

19. Državni tužilac ne može na glavnom pretresu odustati od privatne tužbe (§ 89. odj. 1. Kz.) ni onda kad zastupa privatnoga tužioca na glavnom pretresu u smislu §-a 51. odj. 3. Kp., ako se ne iskaže za to posebnim ovlašćenjem od strane privatnoga tužioca, dok to opunomoćenik privatnoga tužioca (§ 55. odj. 2. Kp.) može čim dobije punomoć za zastupanje (Ad III, str. 52.).

20. Pomanjkanje odobrenja Narodne skupštine za izručenje narodnoga poslanika redovnom krivičnom sudu u smislu člana 74. i 75. Ustava je takva okolnost zbog koje nema mjesta gonjenju optuženika u smislu §§-a 276. i 337. br. 1. sl. g) Kp. (Ad IV., str. 54.).

21. Odobrenje Narodne skupštine za izručenje narodnoga poslanika redovnom krivičnom sudu je procesna pretpostavka, a nije to ono odobrenje o kom govore § 84. Kz. i §§-i 2. i 267. Kp. O odobrenju iz §-a 84. Kz. i §-a 2. i 267. Kp. govori § 337. br. 1. sl. v) Kp., a na odobrenje Narodne skupštine iz čl. 74. i 75. Ustava odnosi se § 337. br. 1. sl. g) Kp. Stoga pomanjkanje odobrenja Narodne skupštine ne potpada pod § 337. br. 1 sl. v) Kp. nego pod § 337. br. 1 sl. g) Kp. (Ad IV., str. 54.).

22. Povreda propisa člana 74. i 75. Ustava o odobrenju Narodne skupštine za izdavanje narodnoga poslanika krivičnom sudu nije povreda takvih propisa čiju primjenu zakon izrijekom nalaže kao pretpostavku da postupak vrijedi, u smislu §-a 336. br. 4 Kp., jer § 336. br. 4 Kp. ima u vidu pretpostavke pojedinih procesualnih radnja (kao što su na pr. ove navedene u §§-ima 215. odj. 1., 248. odj. 1., 168., 169. odj. 3. itd.). Naprotiv odobrenje Narodne skupštine za izdavanje narodnoga poslanika sudu u smislu čl. 74. i 75. Ustava je procesna pretpostavka tj. pretpostavka postanka, razvitka i opstanka kaznenopravnoga spora kao jedinstvenoga pravnoga odnosa, bez koje kaznenopravni spor ne može ni nastati, a nije tek pretpostavka pojedine procesualne radnje. Od postojanja procesne pretpostavke ovisi mogućnost realizovanja samoga materijalnoga kaznenopravnoga zahtjeva države i zato pomanjkanje takve pretpostavke dira u sam materijalni kaznenopravni zahtjev pa dosljedno tomu procesna pretpostavka spada u materijalni zakon (§ 337. br. 1 sl. v i g Kp.), a ne u formalni zakon (§ 336. br. 4 Kp.). Ad IV, str. 54.

23. Poslanički imunitet prestaje s prestankom mandata, a mandat prestaje i raspustom Narodne skupštine (Ad IV, str. 54).

24. Bitnost poslaničkoga imuniteta (nepovrednosti) sastoji se u tom, da narodni poslanik ne može biti krivično gonjen bez odobrenja Narodne skupštine (Ad IV, str. 55.).

25. Odobrenje Narodne skupštine za izdavanje narodnoga poslanika redovnom sudu ima se u pravilu zatražiti prethodno tj. prije nego li se protiv narodnoga poslanika povede krivični postupak. To pravilo vrijedi i za one izjave i postupke pri vršenju mandata koji sadrže krivično djelo kao i za krivice učinjene van vršenja mandata.

Od ovoga pravila (da se odobrenje Narodne skupštine za pokretanje krivičnoga postupka protiv narodnoga poslanika ima zatražiti prethodno) postoje dvije iznimke:

1) ako izjava ili postupak narodnoga poslanika pri vršenju mandata sadrži krivično djelo uvrede ili klevete ili bilo kakvo zločinstvo (čl. 74. st. 2 in f. Ustava) i

2) ako se narodni poslanik van vršenja mandata zateče na samom djelu zločinstva ili prestupa (čl. 75. U.).

Ali i u jednom i u drugom od ovih dvaju iznimnih slučajeva ima se odmah zatražiti naknadno odobrenje Narodne skupštine (Ad IV, str. 55.).

26. Poslanički imunitet je privilegij javnopravnoga karaktera dan narodnim poslanicima u interesu nesmetanoga rada same Narodne skupštine pa se toga radi narodni poslanik ne može toga privilegija ni odreći (Ad IV, str. 56.).

27. Ako protiv narodnoga poslanika bude proveden krivični postupak i izrečena kondemnatorna presuda bez ikakvoga odobrenja Narodne skupštine, bilo prethodnoga bilo naknadnoga, učinjena je takvom presudom povreda materijalnoga zakona iz §-a 337. br. 1 sl. g) Kp., zbog koje se mora prvostepena presuda poništiti (§ 346. odj. 1 br. 3 Kp.) i po §-u 276. Kp. izreći presuda kojom se optužba odbija (§ 346. odj. 2 st. 3 Kp.). Ad IV, str. 56.

28. Pod »drugim procesnim smetnjama« koje stoje na putu postupku u smislu §-a 276. Kp. razumijeva se na pr. imunitet narodnih pretstavnika, zatim okolnost da je optužnica privatnoga tužioca podnesena izvan propisanog zakonskoga roka (§ 95. odj. 4 i § 109. odj. 3 Kp.), a to se opazi tek na glavnom pretresu; okolnost da se radi o drugom krivičnom djelu nego li je navedeno u rješenju o dozvoli izdavanja optuženika našim sudskim vlastima t. zv. načelo specijaliteta koje je usvojeno u postupku radi izdavanja zločinaca na osnovu medjunarodnih konvencija o izdavanju zločinaca, § 496. odj. 2 br. 2 Kp.), dalje eksteritorijalnost, na koju se i u presudnom stadiju ima paziti po službenoj dužnosti (§ 13. Kz. i § 24. Kp., vidi i § 331. odj. 4 Kp.), nadalje okolnost da nije formalnim zaključkom suda dopušteno ponavljanje krivičnoga postupka koji je pravnosnažno obustavljen u slučajevima navedenim u §-u 361. Kp. ili koji je završen pravnosnažnom bilo kondemnatornom (§ 362. Kp.) bilo liberatornom presudom (§ 364. Kp.) itd. (Ad IX, str. 109.). Nikako se pod ove druge

procesne smetnje u smislu §-a 276. Kp. ne može svrstati okolnost, što optužba ni u optužnici ni na glavnom pretresu nije konkretizovana u pogledu djela za koje se optuženik optužuje, u smislu §-a 202. odj. 2 br. 2 Kp.

Čim sud utvrdi, da u djelanju optuženika manjka makar samo jedno jedino od bitnih obilježja bića kriviČnoga djela, bilo u subjektivnom bilo u objektivnom pravcu, ne može više biti govora o kriviČnom djelu iz KriviČnoga zakonika, a u takvom slučaju ima se po §-u 280. Kp. izreći presuda kojom se optuženik oslobodjava od optužbe, a nema mjesta izricanju presude po §-u 276. Kp., kojom se ovakva nekonkretizovana optužba odbija kao nepodesna za donošenje meritorne odluke (Ad IX, str. 110).

29. Prema propisu §-a 202. odj. 2 br. 2 Kp. svaka optužba mora biti individualizovana i konkretizovana kako u pogledu optuženika tako i u pogledu djela za koje se optužuje, pa stoga nema mjesta generalnom ili paušalnom optuživanju (Ad IX, str. 109).

30. Starješina Državnoga nadodvjetništva ne može ni u kom slučaju prisustvovati glasanju kriviČnih vijeća Stola sedmorice, a jednako ne može prisustvovati ni vijećanju (§ 43. odj. 2 Kp.). Saslušanje vrhovnoga državnoga tužioca u smislu §§-a 345. i 346. Kp. može biti i pismeno (§ 43. odj. 1 Kp.). Ad XII, str. 123.

Neka pitanja oko izdržavanja žene po mužu

Napisao dr. Politeo Ivo, odvjetnik u Zagrebu

U ovome broju, u rubrici o pravosudju, priopćujemo tri rješidbe Stola sedmorice u Zagrebu, koje rješavaju — ali ne jednako! — neka uvijek aktuelna i za svagdanji život nada sve važna pitanja oko izdržavanja žene po mužu. Dvije su od tih rješitaba plenarne, i to od 16. svibnja 1936., Rek 721-2-1936, i od 16. listopada 1936., Rev 634/1936., dok je treća od 7. lipnja 1935. Rev 982/1935. iz redovne sjednice Stola sedmorice. Obje plenarne rješitbe su načelno saglasne, ali su zato u protivnosti ne samo s trećom rješidbom, nego i s mnogim ranijim rješidbama našega najvišega suda, od kojih samo primjera radi spominjemo rješidbe od 30. kolovoza 1934. Rev 1547/k-1934. i od 4. listopada 1934., Rev 1024/1-1934. (obje priopćene u »Mjesečniku« br. 11—12. iz god. 1934., str. 550—554). Istina, da su obim plenarnim rješidbama prethodile i takve, koje zastupaju njima jednako načelno stanovište (kao n. pr. iz god. 1936. priopćena u trobroju 8—10. »Mjes.« god. 1936. na str. 470. i od 22. studenoga 1935. Rev 1178/2-1935., priopćene u br. 2-1936. na str. 89), ali to dokazuje samo kolebljivost sudske prakse o tim pitanjima, kolebljivost, koju izrijekom priznaje sam Stol sedmorice u svojoj zadnjoj plenarnoj rješidbi od 16. listopada 1936.

Iako plenarne rješidbe nemaju obvezatne snage izvan slučaja po njima riješenoga, ipak je malo vjerojatno da bi niži sudovi rješavali u drugome pravcu nego li u onome, koji su im plenarne rješidbe označile. Buduća, dakle, s najvećom vjerojatnošću predvidjena sudska praksa imala bi zauzeti ovo stanovište:

1. Zahtjev žene proti mužu za privremenu alimentaciju ima se ostvariti molbom u vanparničnome postupku; nikako ne tužbom u redovitom parničnom postupku.

2. Ugovor, s kojim muž i žena utanačuju, da će odvojeno živjeti i muž se dosljedno tome obvezuje plaćati ženi alimentaciju, nije valjan.

Ne ću pretjerati ako ustvrdim, da još danas ima u tečaju na stotine parnica, koje su zametnute sa sasvim protivne polazne točke; to su parnice na tužbe, s kojima sudski nerastavljene, ali faktički rastavljene žene traže, da se protiv njihovih muževa donese presuda na plaćanje alimentacije, a koje se pretežnim dijelom osnivaju na ugovorima o odvojenome življenju i o plaćanju alimentacije. Nije teško pretstaviti si sav onaj trošak i pogotovu druge vrste nesreća, koje bi zadesile sve te brojne tužiteljice, kada bi sudovi, držeći se najnovijih plenarnih rješidbi, možda već pri kraju dugotrajnijeg postupka, ne samo tek u prvoj, nego još u drugoj (i trećoj) instanciji stali odbacivati njihove tužbe. Žena, najprije navedena po mužu na rastavu time, što joj se ugovorom obvezao plaćati alimentaciju, a zatim prevarena od njega, tuži ga na ispunjenje obveze i, najčešće bez sredstava, jedva čeka izvršivu presudu, pa kad misli, da je nakon dugotrajnog parničenja blizu presudi, koja bi ju imala izbaviti iz novčanih i ostalih neprilika, — najednom sud rješava: ugovor o plaćanju alimentacije ne valja; uostalom ti si se imala obratiti sudu molbom, a ne tužbom! — Već ovaj praktični razlog bio bi dovoljan povod, da se najnovije stanovište Stola sedmorice objektivno raspravi, da se raspravi baš po nama odvjetnicima, koji mnogo češće no sudovi dolazimo u priliku da neposredno promatramo oportunost pojedinih zakonskih propisa i utjecaj njihove primjene na stranke, ljude i život uopće. A zakoni su baš tu, da što svrsishodnije riješe probleme života, da sa što manje potroška vremena, truda i energije zaštite one interese gradjana, koje shvaćanje dotičnog vremena smatra pravičnim. Promijeni li se pak s vremenom shvaćanje o pravičnosti, a zakon ostane nepromijenjen, bit će dužnost sudova, da zakon tumače i primijene tako, kako bi ga što više — a da ipak, dakako, pri tome ne bude povrijedjen — približili promijenjenome shvaćanju o pravičnosti. I možda baš zato, jer opažamo neposredni utjecaj zakonske primjene na ljude, mi odvjetnici toliko zaziremo od, nazovimo ga tako, l'art-pour-l'artističkoga barata-nja s pravom, od one prakse, u kojoj pojedini pravnici i odviše davaju maha svojoj sklonosti teoretiziranja, zaboravljajući pri tome, da njihovo »gombanje« s teorijama i uporno ustrajanje pri omiljelim tezama odlučuje o sudbini ljudi i često tu sudbinu katastrofalno mijenja. Odvjetnici skoro uvijek čuju ono, što sudovi rjedje čuju, a to je reakcija stranke na presude. Pa ako je ta reakcija već po svojoj naravi odviše subjektivna, ima ipak u nje često i mnogo opravdanosti, mnogo poučnosti. Koliko nas puta takva reakcija upozori na neshodnosti zakona i njegove primjene! Može li n. pr. stranka razumjeti, da je njezin zahtjev odbijen samo zato, što ga je nazvala tužbom a ne molbom? Što će

reći A., kad čuje da je njezina tužba odbijena, dok je njezina prijateljica B. pred par mjeseci, pod jednakim okolnostima, s analognom tužbom uspjela? Što će misliti o zakonima i sudovima žena, koju sud odbija, jer da njezin ugovor s mužem o odvojenome življenju ne valja, dok svuda oko sebe vidi, da su baš na taj način bračni parovi rješili svoje sporove i da po tim ugovorima žive? — Reći će se možda: pa ne treba takva sudska rješenja shvatiti tako tragično; ako nije tužba prava forma zahtjeva ni redoviti parnični put pravi, neka stranka preda molbu i njezin zahtjev će biti pravedno riješen vanparničnim putem mnogo brže nego parničnim! Dá, ali se pri tome zaboravljaju dosad izgubljeno vrijeme i žrtve a ustraje se u velikoj zabludi, u zabludi da je vanparnični postupak brži od parničnog. U rukama dobroga suca će biti redoviti parnični put jednako brzo prevaljen kao i vanparnični; u rukama lošega suca će se vanparnični postupak zavući jednako kao i parnični. Sve ovisi o praksi, o onima koji zakon primijenjuju.

No prekinimo ovu digresiju, na koju nas je naveo spomenuti razlog, zbog kojega smatramo potrebnim, da se ovdje raspravi najnovije stanovište Stola sedmrice prema gore navedenim pitanjima. Prekinimo ga uz dodatak da kraj sve važnosti toga razloga ipak ne bi ušli u raspravljanje, kada ne bi imali razloga biti osvjedočeni, da je Stol sedmorice g o d i n e 1934. glede kritičnih pitanja stajao na ispravnome stanovištu, tako da nas o tome nisu mogli razuvjeriti razlozi plenarne rješidbe iz godine 1936. Naglasujemo još da je naše raspravljanje ograničeno samo na područje Apelacionoga suda u Zagrebu i na pripadnike katoličke vjeroispovijesti.

*

Prvo je, dakle, pitanje: t u ž b a i l i m o l b a, p a r n i č n i i l i v a n p a r n i č n i p o s t u p a k?

Na to nam pitanje odgovaraju vrhovne rješidbe iz godine 1935. do 1936. u glavnome ovako: zahtjev za privremenu alimentaciju ima se staviti samo u obliku molbe i riješiti samo u vanparničnome postupku odlukom. Ako pregledamo dotične rješidbe, naći ćemo kao razloge za taj odgovor ove pravne propise:

1. Naredbu Min. pravosudja od 26. lipnja 1853. (d. z. 1. br. 122);
2. §§ 12. i 14. gradj. sudovnika iz god. 1853. u vezi s čl. 2. Uvod. zak. vanparničnome postupniku iz god. 1934.;
3. §§ 107., 108. i 117. o. g. z.

Razmotrimo svaki od ovih razloga ili pravnih propisa!

Ad 1. Već na prvi pogled izgleda čudnim, da se u osamnaestoj godini opstanka naše države, u osamnaestoj godini rada oko unifikacije zakona, u masi tih unificiranih zakona moramo pozivati na jednu naredbu carskoga ministra iz vremena habsburške monarhije, i to još iz davnog datuma godine 1853. prošlog stoljeća i iz apsolutističkoga razdoblja. No apstrahirajući od toga i dopuštajući čak iznimnu mogućnost takve apsurdnosti, mislimo da se ova ministarska naredba po svojoj valjanosti i obvezatnoj snazi ne može nikako izjednačiti ne samo sa zakonom u smislu riječi parlamentarne ustavne države, nego ni s onim, što je za vrijeme apsolutizma vrijedilo kao zakon. Za vrijeme

apsolutističkog režima u habsburškoj monarhiji od god. 1850. do t. zv. listopadske diplome god. 1860. bio je car jedini zakonodavac, a po njemu izdani obvezatni pravni propisi zvali se cesarski patenti, carske naredbe. Ministri su ovakvima jednake pravne propise mogli izdavati u formi svojih naredaba jedino n a t e m e l j u c a r e v a o v l a š t e n j a. N. pr. čitav stari grpp. bio je uveden naredbom ministra pravosudja od 16. rujna 1852., ali samo zato, jer je »Nj. c. kr. apoštolsko Veličanstvo previšnjom odlukom od 12. rujna 1852. dostojalo opunomoćiti ministarstvo«, — kako to izrijekom stoji odmah na početku spomenute minist. naredbe. Slično je s naredbom ministarstva pravosudja od 18. srpnja 1859. o bržem istjerivanju nekih tražbina, koja je donesena na temelju ovlaštenja cara od 12. srpnja 1859. Gdje takvog ovlaštenja nije bilo, ministar nije smio ni mogao izdavati propise s onim učinkom, kakav je imao za vrijeme apsolutizma cesarski patent (a kasnije, za vrijeme ustavnosti, zakon u pravom smislu riječi). Spomenuta pak naredba minist. pravosudja od 26. lipnja 1853. ne spominje takvog ovlaštenja, što bi sigurno u njoj bilo označeno, da ga je imala (kako je to slučaj n. pr. s tri mjeseca ranije izdanom naredbom istoga minist. pravosudja od 30. ožujka 1853., kojom se uredjuje sudbeni postupak u ženidbenim parnicama židovskih jednovjeraca, ali u kojoj se izrijekom spominje da je »Nj. c. kr. apoštolsko Veličanstvo dostojalo previšnjom odlukom od 22. ožujka 1853. opunomoćiti ministarstvo pravosudja . . .«). Kako malena je bila nadležnost ministra pravosudja u ono vrijeme za slučaj, da nije dobio posebnog ovlaštenja, vidi se po tome, što nije imao prava autentično tumačiti zakone ni upućivati sudove za slučaj, da su očito krivo primijenjivali zakone. Po §-u 36. ces. patenta od 7. kolovoza 1850. je mogao ministar u takvome slučaju samo tražiti saziv posebne plenarne sjednice vrhovnoga suda, da ova riješi sporni slučaj i tek rješenje takve plenarne sjednice moglo je služiti sudovima kao obvezatno tumačenje ili uputa. Uostalom, da je navedena naredba iz god. 1853. i imala obvezatnost jednoga ces. patenta, bila bi ju izgubila kasnijim ces. patentom od 8. listopada 1856., s kojim su stavljeni na snagu novi ženidbeni zakon za katolike i naputak za duhovne sudove, jer su ti kasniji zakoni uredjivali isti predmet, koji je htio tek djelomice urediti ministar pravosudja svojom naredbom od 26.lipnja 1853. Da se u ono vrijeme ova naredba ministarstva nije smatrala obvezatnom, vidi se i po tome, što rečeni ces. patent od 8. listopada 1856. u svome članku XIII. navadja, da će biti »kreposti svoje lišene naredbe, što ih u obziru na ženidbe katolika sadržaju« ti i ti zakoni, ali medju ovima ne spominje gornje minist. naredbe. Nije, naime, smatrao ni potrebnim, da ju spomene. Napokon ni po općem pravnom pravilu nije mogla ni eventualno prije valjana minist. naredba iz god. 1853. vrijediti, iza kako je kasnije izdan ces. patent od 8. listopada 1856. baš »glede ženidbenih stvari katoličkih naših podložnika, ukoliko i te spadaju u područje zakonotvorstva gradjanskoga«.

Ako je, dakle, već potrebno — eventualno u pomanjkanju novijih propisa — posegnuti za pravnim propisima iz davnih apsolutističkih vremena, onda se nikako ne bi moglo izabrati ministarsku naredbu od 26. lipnja 1853., nego cesarski patent od 8. listopada 1856.

(kao provedbu čl. X. konkordata od god. 1855. sa strane države) zajedno sa ženidbenim zakonom za katolike i naputkom za duhovne sudove glede ženidbenih stvari. Medjutim, ni ovi propisi ne rješavaju sasvim baš konkretni slučaj. § 60. ženidb. zakona glasi:

»Na zahtijevanje suda ženidbenoga ima osobni sud tuženoga supruga odrediti supruzi i djeci pristojno uzdržavanje, dok stvar ne bude riješena. Uostalom ako i bude ma kojim načinom jedan od supruga nalazio se u silnoj pogibelji, živući u zajednici s drugom strankom, moći će redoviti sudac, a po naravi slučaja i vlast sigurnosna dozvoliti mu na zahtijevanje njegovo razlučen stan: nego ima se sud ženidbeni odmah obavijestiti o učinjenih odredbah.«

Ovdje zakon upotrebljava izraz zahtijevanje, pod čime se mogu razumijevati kako tužba tako i molba; ne isključuje se, dakle, ni parnični ni vanparnični postupak.

§ 63. istoga ženidbenoga zakona govori, doduše, o sucu, koji će stranke »otpraviti na uredni postupak, nego će medjutim supruzi i djeci odmjeriti pristojno uzdržavanje, ili i produljiti učinjenu jurve ustanovu, dok parnica ne bude dovršena«, — ali taj propis vrijedi za slučaj, kada je presuda na rastavu već izrečena po duhovnome sudu, pa ovaj to saopći osobnome sudu supruga, koji uzalud nastoji nagodom izravnati spor supruga o imovini. Tu se, dakle, radi o privremenoj odredbi, koju vanparnični sudac donaša već ureda radi, ali povodom toga, što mu je duhovni sud poslao pravomoćnu presudu o rastavi. Ne govori se pak o slučaju, kada takve presude nema i kada se duhovni sud nije obraćao redovitome sudu niti je uopće dolazio u priliku, da ma šta učini. Osim toga ni ovaj propis nipošto ne isključuje mogućnost, da se stranka, koja nije još predala tužbe na rastavu (a možda ju ne namjerava nikad ni predati), obrati sudu tužbom, da prisili drugu stranku na ispunjenje zakonske a eventualno i ugovorne obveze na uzdržavanje. Slično vrijedi i za § 236. ženidbenog naputka, koji u zadnjoj rečenici veli: »Ako odlučeno bude (naime po duhovnome sudu), da razloga takovih (naime za odvojeno življenje) ima, tada valja zamoliti sud svjetovni, neka bi tužiteljju na trošak tuženikov unaprijed odredio razlučen stan i pristojno uzdržavanje«. I ovaj propis vrijedi samo za slučaj, kada je pred ženidbenim sudom već došlo do tužbe na rastavu braka, dok se o slučaju kada takve tužbe još nema, ne govori ništa.

Zagovaratelji vanparničnoga postupka mogli bi se pozvati na analogiju, ali tu nema praznine, koja je pretpostava za primjenu analogije, jer — kako ćemo niže vidjeti — kasniji zakoni ispuniše tu prazninu.

Ad 2. Drugi pravni osnov raspravljanih rješitaba jesu §§ 12. i 14. gradj. sudovnika od 16. veljače 1853. u vezi s čl. 2. Uvod. zak. vanparničnome postupniku iz god. 1934.

Tko pročita § 12. gradj. sudovnika, vidjet će, da on za naš slučaj ne dolazi nikako u obzir, nego samo § 14. s trećom alinejom slova a), koja glasi:

»Ako presudjivanje u glavnoj stvari pripada sudovima duhovnim (čl. II. proglasnog patenta), imadu se tada prošnje, da se predbježno dozvoli posebno prebivalište, ili da se dade nalog radi plaćanja pristojnog uzdržavanja, podnijeti osobnome sudu supruga.«

Dopuštam, da se ovaj propis može tumačiti u smislu apsolutnosti vanparničnoga postupka, ali neka mi se dopusti, da se može tumačiti i tako, da je taj postupak samo dozvoljen, ali da nije i apsolutno obvezatan. Gradjanskome, naime, sudovniku nije bila svrha, da uredjuje postupak, nego samo sudbenost t. j. nadležnost sudova za razne postupke. Težište, dakle, navedenoga propisa §-a 14. gradj. sudovnika nije na prošnji (iz koje se riječi istom izvodi vanparnični postupak), nego na sudbenosti, na »osobnome sudu supruga.« Gradj. sudovnik imao je odrediti, da je taj potonji sud nadležan za slučaj, da stranka preda prošnju, ali ne isključuje slučaj, da stranka preda tužbu. Ovo razlaganje ima svoje opravdanje i u tome, što se § 14. nalazi u poglavlju, koje nosi naslov »o sudbenosti u parnicama« i podnaslove »u postupku presudnom. Osobna presudnost.« O vanparničnome pak postupku ili, točnije, o sudbenosti u vanparničnome postupku govori sasvim posebno poglavlje, i to treće, u kojem se nabrajaju svi vanparnični poslovi, a medju njima i sporazumna rastava od stola i postelje, ali se ne spominje odredjivanje razlučnog boravišta i privremeno uzdržavanje.

(Ovdje dodajem u zagradama. da nije isključeno, da se je pod točkom 1. raspravljana ministarska naredba od 26. lipnja 1853. oslanjala na § 14. gradj. sudovnika i na navedene propise ženidbenoga zakona, ali ako je tako, onda bi to samo dokazivalo njezinu nesamostalnost i suvišnost odnosno nemogućnost, da ona služi kao samostalan osnov ili dokaz za bilo kakvu tezu.)

Medjutim tumačio se § 14. gradj. sudovnika kako mu drago, on je za nas izgubio valjanost danom 1. travnja 1933., kada je, naime, dobio obaveznu snagu novi gradjanski parnični postupnik. Kao što je poznato, ovaj je spojio u sebi i propise o sudbenosti i one o postupku. Član 2. Uvodnog zakona novome grpp-u glasi:

»Kad novi Zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama dobije obaveznu snagu, prestaju važiti svi propisi drugih zakona, uredaba i naredaba o predmetima, koji su uredjeni tim zakonikom, u koliko nisu ovim uvodnim zakonom ostavljeni na snazi.«

Istina da član 6. istog uvodnog zakona veli: »Dok se za cijelu državu ne donese zakon o nadležnosti i postupku za sporove, koji proističu iz bračnog odnosa, a nisu imovinsko-pravne prirode, ostaju na snazi propisi, koji o tome postoje.«

Ali spor o izdržavanju ili plaćanju alimentacije, bez obzira na to bila to privremena ili konačna, jest imovinsko-pravne prirode, tako da za nj ne može ostati na snazi nikakav dosadanji propis, nego počevši od 1. travnja 1933. vrijede i za nj propisi samo novoga grpp-a. A § 46. grpp. propisuje u točci 3. da, bez obzira na vrijednost spornog predmeta, spadaju pod isključivu nadležnost okružnih sudova

»svi ostali sporovi, koji proizlaze iz medjusobnog odnošaja bračnih drugova, a ne tiču se čisto imovinsko-pravnih za-

htjeva, ili iz odnošaja izmedju roditelja i djece, u koliko ti sporovi ne spadaju u krug rada drugih vlasti ili u nesporni postupak.«

Koji su to »ti sporovi«, koji bi mogli spadati u rad drugih vlasti ili u nesporni postupak? Pročitajmo dobro gornji citat, pak ćemo vidjeti, da su to sporovi 1. »iz medjusobnog odnošaja bračnih drugova, a ne tiču se čisto imovinsko-pravnih zahtjeva«. 2. svi sporovi (dakle, ako se tiču i čisto imovinsko-pravnih zahtjeva) »iz odnošaja izmedju roditelja i djece«. Jedino za te sporove postoji još mogućnost, da spadaju u krug rada drugih vlasti ili u nesporni postupak, ali nikako ne i za sporove iz odnošaja bračnih drugova, a tiču se čisto imovinsko-pravnih zahtjeva. Potonji sporovi spadaju beziznimno u parnični postupak, jer spor o izdržavanju, o plaćanju alimentacije, jest čisto imovinsko-pravni zahtjev. On je procjenjiv i zato je za njegovu nadležnost mjerodavna njegova vrijednost (visina), za razliku od sporova nabrojenih pod 1.—3. u §-u 46. grpp., koji su neprocjenjivi.

Iako smatramo suvišnim, ipak ćemo radi veće temeljitosti osvrnut se i na slučaj, da bi se točka 3. §-a 48. grpp. drukčije tumačila, n. pr. tako da zahtjev za plaćanje privremene alimentacije nije čisto imovinsko-pravni zahtjev. Za taj slučaj ispitajmo, ima li propisa, temeljem kojega bi spor o privremenom izdržavanju ili alimentaciji spadao »u krug rada drugih vlasti ili u nesporni postupak«. U tu svrhu valja potražiti zakon o sudskom vanparničnom postupku od god. 1934. Prema općemu pravilu iz §-a 1. toga zakona, po vanparničnome postupku raspravljat će se samo oni predmeti, za koje to zakon odredi. Pregledamo li čitav zakon, vidjet ćemo, da je on kao takve predmete odredio taksativno ove: zaostavštinu, starateljstvo, usvojenje i pozakonjenje, dobrovoljne procjene i prodaje, proglašenje nestalog za umrlog i dokazivanje smrti, amortizaciju isprava i izdavanje sudskih svjedočbi. Medju tim, dakle, predmetima ne nalazimo davanje izdržavanja ili plaćanja alimentacije. Istina, § 263. vpp-a dodaje: »osim slučajeva nabrojanih u prednjim dijelovima ovoga zakona, postupat će sudovi po vanparničnom postupku i u slučajevima, koji su u ovom dijelu zakona ili u kojem drugom zakonu nabrojeni«. Ali u »ovom dijelu zakona« t. j. u osmome dijelu Zvpp-a i opet ne nalazimo izdržavanje žene ili plaćanje alimentacije, i ako se tu nabrajaju slični odnosi, kao n. pr. izdržavanje maloljetne djece za slučaj rastave ili razvoda, i odredjivanje miraza ili opreme. — § 263. Zvpp-a veli takodjer »ili u kojem drugom zakonu«. No takvog zakona, koji bi se odnosio na raspravljano pitanje, nema. Ne može se uzeti, da bi takav zakon bio gradj. sudovnik iz god. 1853., jer u onome dijelu, gdje on govori o vanparničnome postupku, nema o tome ni spomena, a već spomenuti njegov § 14. nalazi se u dijelu o parničnome postupku, koji dio je čitav derogiran s novim grpp-om. Bilo bi, naime, apsurdno, kad bi od toga dijela, koji nema nikakve veze s vanparničnim postupkom, ostao na snazi ne jedan paragraf, nego samo dio toga paragrafa, u kojemu se k tome još sasvim nuzgredno i u sasvim drugu svrhu govori o prošnji za privremeno uzdržavanje. Žilić-Šantek u svome Tumaču Zvpp-a na str. 652., kod §-a 263. tvrde, doduše, da se po vanparničnome postupku ima postupati i »kod razlučnog boravišta i privremene alimentacije muža i žene«, ali ne obrazlažu zašto.

Ad 3. Treći pravni osnov plenarnih rješitaba jesu §§ 107., 108. i 117. o. g. z. Ali ni taj osnov ne smatram čvrstim.

U §-u 107. ogz. govori se o »prošnji«, ali se iz prethodnih dvaju paragrafa (105.—106.) vidi, da se pod time razumijeva prošnja (Begehren) za rastavu, a ne za alimentaciju. To je prošnja, koja je bila predana župniku, a ovaj ju ustupa sudu, da »izreče sud« (»erkennen«), dakle presudu o toj prošnji. A jer se presuda izriče (erkennen) na tužbu a ne na molbu, onda je to dokaz više, da se ovdje pod rječju »prošnja« misli tužba. Dalje se govori o tome, da sudac može i prije odluke (t. j. odluke o prošnji za rastavu) dozvoliti pristojno stanište, ali ni tu kao ni u čitavome paragrafu nema ni spomena o alimentaciji.

U §-u 108. ogz. takodjer ne nalazimo ništa osim upute na § 117. Istina, taj § 117. govori o privremenoj alimentaciji, jer svršava s riječima, da uredni sudac »medjutim ima odrediti ženi i djeci pristojno uzdržavanje«, ali taj § jest u vezi s prethodnim §§-ima 115.-116., koji se odnose na nekatoličke supruge, i pretpostavlja da gradjanski sud već ima pred sobom i rješava tužbu za raspust ženidbe. »Ako se pri raspustu ženidbe« — to su riječi, s kojima počinje § 117. ogz., dakle ako pri raspravljanju takve tužbe za raspust nastanu raspre o dotičnim gradjansko-pravnim pitanjima, onda će sudac uputiti stranke glede tih pitanja na redoviti put pravde, a medjutim će odrediti ženi i djeci pristojno uzdržavanje. Mi ne možemo sad potonji propis istrgnuti iz cjeline čitavog slučaja i odvojiti ga od njegove pretpostave, po kojoj taj isti sudac već rješava tužbu za raspust ženidbe. Kod katoličkih supruga nema te pretpostave; kod katoličkog braka nema uopće raspusta, a o rastavi katoličkih supruga gradjanski sud ne dolazi nikada u priliku da raspravlja. Prema tome ne možemo ni onaj propis na koncu §-a 117. ogz. primijeniti na slučaj, u kojem se ima riješiti pitanje privremene alimentacije za katoličku ženu.

Mislim, da pri razmatranju onih triju paragrafa ogz-a ne će biti neumjesno pitanje: kad imamo gradjanski parnični postupnik, koji odredjuje, što spada u parnični postupak, pa kad imamo vanparnični postupnik, koji odredjuje, što spada u vanparnični postupak, zar će nam raniji opći gradjanski, dakle materijalno-pravni, zakon biti mjerodavan za odredjivanje vrste postupka?

Kad bi nakon gornjeg razlaganja o trim pravnim osnovima plenarnih rješitaba ostalo još nešto dvojbe, kako da se riješi pitanje o postupku za zahtjev privremene alimentacije, onda mislim, da bi se ta dvojba imala riješiti prema prirodi samoga zahtjeva. Jer za čim ide taj zahtjev? Ide za rješenjem spora. Muž uskraćuje ženi izdržavanje bilo zato, što joj uopće ne priznaje prava na to, ili ga i priznaje, ali ne će da tome pravu udovolji. U svakome slučaju radi se tu o sporu, koji se ničim ne razlikuje od svih ostalih sporova, štono se rješavaju redovnim pravnim putem. Teorija i praksa složno priznavaju, da se zahtjev za definitivnu alimentaciju rješava redovitim pravnim putem. Zašto jednaki put ne bi vrijedio i za privremenu alimentaciju, kada izmedju spora o takvoj alimentaciji i onoga o definitivnoj nema u stvari nikakve razlike? Pravo na alimentaciju jest privatno subjektivno pravo bez obzira na to, bila ta alimentacija privremena ili definitivna. A re-

doviti parnični postupak jest baš zato udešen, da se u njem »sudjelovanjem samih interesenata autoritativno utvrde i prinudno ostvare subjektivna privatna prava«. (Vidi Zuglia, predavanja o grpp-u, str 3.) Rješavanju takvog spora nema mjesta u vanparničnom postupku. Izabrali ma koju od i suviše brojnih definicija vanparn. postupnika, ipak se sve slažu u tome, da on tek stvara subjektivna prava, da on tek osniva pravna stanja i odnose, za razliku od parničnog postupnika, koji pretpostavlja već gotove pravne odnose i već osnovana subjektivna prava. Žena, koja putem suda traži privremenu alimentaciju, ne traži, da se to njezino pravo na nju tek osnuje: ona ga već ima ili bar misli, da ga ima, pak sada traži od suda, neka on to njezino pravo utvrdi i muža prisili, da mu udovolji. Stoga odgovara naravi stvari i općemu zakonskome načelu, da se takav zahtjev za privremenu alimentaciju stavi u obliku tužbe i riješi parničnim putem u presudi.

*

Smatram mnogo važnijim drugo pitanje, pitanje o valjanosti ugovora, s kojim muž i žena sporazumno utanačuju, da će otsada živjeti odvojeno i muž se zato obvezuje plaćati ženi alimentaciju. Plenarne rješidbe proglašuju takav ugovor nevaljanim i zato ženi, ukoliko se pozivlje na takav ugovor, uskraćuju zatraženu privremenu alimentaciju. Pravni osnov za ovo stanovište Stola sedmorice jest § 93. ogz.

Skoro svi komentatori ogz-a složni su u tumačenju §-a 93. Skoro svi oni tumače ga tako, da on zabranjuje supruzima, da samovlasno t. j. bez posredovanja nadležne vlasti ukinu zajednicu života, zajedničko življenje. Ali ti isti komentatori priznavaju, da je to stanovište §-a 93. ogz-a nesavremeno, apsurdno i okrutno. Bilo bi, dakako, presmiono i jalovo nastojanje, da ovdje prodrem s drukčijim tumačenjem; takve pretenzije nemam. Ali neka mi se dozvoli, da navedem bar razloge za tumačenje, da § 93. o. g. z. utvrdjuje samo nemogućnost, da supruzi samovlasno ukinu *sam brak kao takav*, a ne njegovu provedbu, u kojoj je uključeno i zajedničko življenje. Ja mislim da riječ »savez ženidbeni«, za koji § 93. ogz. veli, da se ne može ukinuti samovlasno, označuje pravni momenat a ne faktični. Naime, tvrdili muž i žena o tome savezu što mu drago, on, savez, ostaje. To je i sasvim logički. Ako se za osnivanje pravnoga stanja, koje označujemo ženidbenim savezom, traži posredovanje vlasti (državne ili crkvene), onda je i za njegovo ukinuće potrebno jednako posredovanje. Ali je razlika izmedju »saveza ženidbenoga« (»eheliche Verbindung«, kako glasi izvorni i mjerodavni njemački tekst) i »zajedničkoga življenja« (boravišta). Dvije osobe raznoga spola mogu zajednički živjeti i bez ženidbenoga saveza, kao što može medju njima postojati ženidbeni savez i bez zajedničkoga življenja. Prvo označuje pravno, a drugo faktično stanje. Riječi »savez ženidbeni« odgovara u kanonskome pravu (Codexa can. 1118. i 1129.) latinska riječ »vinculum« ili »matrimonium«, dok zajedničkome življenju ili ženidbenoj zajednici odgovara »vitae coniugalis communio« ili »vitae consortium« (can. 1128.-1130.). Ogz. dolazi u protuslovlje, kada kod §-a 93. ogz. u samome tekstu upotrebljava riječ »savez ženidbeni« (eheliche Verbindung), a u naslovu »zajednica ženidbena« (eheliche Gemeinschaft). (Čini se, da su i redaktori predosnove našega novoga gradjanskoga zakonika osjetili to protuslovlje pak su zato u njezinu §-u 151., koji bi imao zamijeniti § 93. današnjega ogz-a, obje riječi alternativno vezali u stilizaciji »veze ili zajednice«. Time je propis postao, istina, jasan, ali ne i opravdan.) Riječi u naslovu upućuju, doduše, prije na faktični momenat, dok riječi u tekstu upućuju na pravni momenat, pa kada svi priznajemo, da je nesavremeno, apsurdno i okrutno zabranjivati supruzima, da sporazumno utanače odvojeno življenje — ne dirajući, dakako, u samu ženidbenu vezu kao pravno stanje —, onda je nerazumljivo, zašto bi nam kod daljega tumačenja čitavog §-a bile mjerodavne riječi u naslovu, a ne u tekstu? Zašto siliti oba supruga, a napose ženu, da ukidaju pravno stanje ženidbenog saveza, kad mogu odvojeno živjeti i bez takvog ukinuća? Ženu, i baš nekrivu ženu, katkad bi nepravično teško pogadjalo takvo ukinuće ženidbenoga saveza putem vlasti. Uzmimo samo kao primjer § 147. zakona o činovnicima, po kojem ženi rastavljenoj od muža činovnika po propisima rimokatoličke crkve ne pripada porodična penzija.

Premda, dakle, ima dosta razloga, da se § 93. ogz. tumači drukčije no dosad, ipak prahvaćam za dalje razlaganje dosadanje, može se skoro reći, autoritativno tumačenje najboljih komentatora ogz-a i dopuštam, u suglasju s plenarnim rješidbama našega najvišeg suda, da je nevaljan ugovor, s kojim muž i žena sporazumno utanačuju, da će odvojeno živjeti. Ali iz toga još ne slijedi, da je nevaljan i ugovor, s kojim se muž obvezuje plaćati ženi alimentaciju u novcu. Ugovor, koji je formalno jedan, može sadržavati razna prava i obveze. Dio ugovora, s kojim supruzi utanačuju odvojeno življenje, može biti nevaljan, a da zbog toga ne mora biti i nije nevaljan onaj dio, s kojim se muž obvezuje plaćati ženi novčanu alimentaciju. Obveza muža, da uzdržava ženu nije ovisna o zajedničkome življenju; ona je ovisna o nekrivnji supruge odnosno o predmnjevi takve nekrivnje. Doklegod je žena nekriva ili se predmnijeva, da je nekriva, dužan je muž da ju izdržava. Svejedno, u zajednici življenja ili izvan te zajednice. Kako će pak muž tu obvezu izvršavati, u naravi ili u novcu, takodjer nije ovisno o zajednici življenja. Mogu muž i žena stanovati u zajedničkoj sobi i jesti pri istome stolu, a da to ipak ne isključuje plaćanje alimentacije u novcu; mogu oni i odvojeno stanovati, a da će ipak muž moći davati izdržavanje u naravi (n. pr. šalje ženi sve živežne namirnice, otvara joj vjeresiju kod raznih trgovaca itd.). Kada, dakle, žena, koja živi s privolom muža odvojeno od njega, traži od njega plaćanje alimentacije na temelju ugovora, s kojim se on istovremeno obvezao plaćati tu alimentaciju, ne može se on pozivati na nevaljanost čitavoga ugovora, jer ovaj u tome dijelu ne može biti nevaljan. Ne može biti nevaljana obveza, koju sam zakon nalaže u §-u 91., a za koju nije propisao baš odredjeni način izvršenja, dakle nije ni zabranio ugovor, po kojemu će supruzi sami izabrati jedan način. Muž bi se mogao pozivati na nevaljanost ugovora, i to jedino dijela, s kojim se utanačuje odvojeno življenje, samo onda, kada bi tužio ženu na povratak u zajednički život, a ona bi se tome zahtjevu pokušala

oprijeti samo s tim ugovorom. Tužbi pak žene za plaćanje alimentacije mogao bi muž suprotstaviti taj ugovor (i opet jedino u tome dijelu) samo onda, kad bi dokazao potpunu spremnost, da ju primi natrag u zajednicu i da joj kod toga daje uzdržavanje u naravi (a ona ne bi bila kadra navesti valjanih razloga proti povratku u zajednički život).

Praksa, odbijajući zahtjev žene na alimentaciju samo zato, što ga ona opravdava ugovorom, neopravdana je i zato, jer se pravo alimentacije osniva i na zakonu, i to u prvome redu na zakonu (§ 91. ogz.). Ako stranka osniva svoje pravo na ugovoru, a sud nadje ugovor nevaljanim, on će ipak načelno morati stranci priznati to pravo, jer se ono osniva na zakonu. Za utvrdjenje prava neodlučna je narav njegova osnova ili obrazloženja. Glavno je, da ipak postoji jedan osnov za to pravo. Obvezama, koje slijede već iz samoga zakona, dužan je sud naći osnov, jer je sud dužan poznavati zakone; samo za obveze, koje se osnivaju isključivo na ugovorima, dužne su stranke naći i dokazati taj osnov. Kao što pogrješka stranke u isticanju pravnoga naslova za njezin zahtjev nije razlogom, da se taj zahtjev odbije, tako ni pogrješka u obrazlaganju zahtjeva ne može biti razlogom za njegovo odbijanje (ukoliko, dakako, sud može naći valjano obrazloženje u poznatom mu činjeničnome stanju i u zakonu). Nevaljanost ugovorne obveze nema kao posljedicu i nevaljanost jednake zakonske obveze. — Ne može se uspješno prigovoriti da zakonska obveza ne sastoji u plaćanju novčan,e alimentacije, jer, kako rekosmo, zakon nije propisao način izdržavanja. Istina, mužu pristoji izbor načina izdržavanja, i žena, ukoliko je to uzdržavanje »pristojno« i snosljivo, mora se tome podvrći; ali dok oni rastavljeno žive i dok ju on ne primi u bračnu zajednicu, dotle je najprirodniji način izdržavanja u plaćanju novcem. A ni praktički nema smisla tražiti uzdržavanje u naravi, jer kad bi ono bilo i dosudjeno, nemoguće ga je provesti za ono vrijeme, koje je proteklo od dana sudu postavljenog zahtjeva pa do svršenog sudskog postupka. Čak i za vrijeme poslije pravomoćnog sudskog rješenja teško će ga biti provesti proti volji osudjenoga muža, tako da će stvar morati svršiti s naknadom u novcu. Uostalom, nema nikakve zaprijeke, da sud udovolji zahtjevu stranke, da je muž dužan plaćati novčanu alimentaciju, uz dodatak ili rezervu s»sve dotle ili ukoliko muž ne bi davao ženi uzdržavanje u naravi u bračnoj zajednici«. Takav dodatak ne bio nedopustiv ni onda, kad ga sama žena u tužbi (ili molbi) nije stavila.

Primjećujem, da i A. Lenhoff u Klangovu Komentaru priznaje ženi ugovorno pravo na primanje novčane alimentacije za slučaj, da ju muž ne će primiti natrag u zajednicu življenja i na taj način pružati uzdržavanje, — makar taj komentator istovremeno tumači § 93 ogz. u pravcu nevaljanosti ugovora, s kojim su supruzi sporazumno utanačili odvojeno življenje.

Premda debitum coniugale i zajedničko življenje spadaju medju obveze, koje su po svojoj naravi zajedničke, zamjenite, jer se ne mogu vršiti bez sudjelovanja obiju supruga, ipak je ogz. samo debitum coniugale uvrstio medju zajedničke obveze, a obvezu zajedničkog življenja označio kao posebnu ženinu obvezu, koja slijedi iz njezine dužnosti »ići za mužem u prebivalište njegovo« (§ 92. ogz.). Premda je obveza debiti coniugalis bitno u braku i premda bi država imala i te

kako interesa, da se baš taj debitum vrši, ona ipak ne brani supruzima, da se te medjusobne dužnosti odreknu niti se miješa u takva njihova utanačenja ili u takvo faktično stanje. Još manje ima država interesa, da se upliće u obvezu žene, da ide za svojim mužem, kada ju sam muž oslobadja takve obveze i ne traži udovoljenje svome toj obvezi korespondentnome pravu. Zašto, dakle, siliti supruge da traže dozvolu i posredovanje države (ili crkvene vlasti) u tom pogledu, ako tu medju supruzima nema nikakvog spora? Država, doduše, ne sili supruge neposredno na, to ali mnogo je jača posredna prisila, kada njezini sudovi zato, što supruzi sporazumno a bez posredovanja vlasti ugovoriše odvojeno življenje, uskraćuju ženi ugovorenu alimentaciju izvan bračne zajednice. Mislim stoga, da smisaono tumačenje §-a 93. ogz. u vezi s §.-ima 90.-92. dozvoljava zaključak, da je ugovor, s kojim se muž obvezuje ženi plaćati alimentaciju izvan zajedničkog stana ili boravišta, dakle i bez zajednice življenja, valjan i da je njegova valjanost napose neovisna o tome, da li supruzi žive odvojeno temeljem sporazuma ili pak temeljem dozvole nadležne vlasti.

LITERATURA. — Prof. dr. Edo Lovrić: Vrijednost konkordata u Hrv. i Slav., »Mjesečnik« br. 4—5/1921; prof. dr. Bertold Eisner: Medjunarodno, medjupokrajinsko i medjuvjersko bračno pravo, 1935; Žilić-Santek: Tumač Zvpp-u, 1934; prof. dr. Srećko Zuglia: Gradjanski parnični postupak u Hrv. i Slav.; Kommentar zum Allg. bürg. Ges. von Dr. H. Klang und Arthur Ledhof, Wien, 1933; Kommentar zum Österr. Allg. bürg. Ges. von Dr. M. von Stubenrauch, Wien, 1902.

Nekoliko riječi o taksiranju kod mjesnih sudova

Priopćio dr. Janjanin Pajo, odvjetnik u Vinkovcima

Za taksiranje kod mjesnih sudova važe ustanove § 44. stav (8) zakona o sudskim taksama od 30. svibnja 1930. pod br. 43.291, objavljenoga u Službneim Novinama od 17. lipnja 1930. br. 134., odnosno tarifni broj 61. istoga zakona.

Po T. br. 61. imade se platiti paušalna taksa od 3 D za sporove do 100 D, a taksa od 6 D za sporove preko 100 D.

Prema § 44. prelaznih naredjenja zakona o sudskim taksama stav (8) imadu se:

»kada gradj. parn. postupnik dobije obaveznu snagu za sve parnice pred općinskim i mjesnim sudovima, za koje je plaćena taksa po predjašnjim propisima, primjenjivati do svršetka parnice takse po predjašnjim propisima.

Za sve parnice nastale danom, kada gradj. parn. postupnik dobije obaveznu snagu, primjenjivat će se propisi T. br. 61. tarife ovoga zakona.«

Jedino u pogledu izvršenja, za koja su odredjene takse u stavu (5) i (6) T. br. 61. tarife ovoga zakona, vrijedi propis stava (2) § 44. t. j.

ove će se takse primjenjivati, kada dobije zakon o izvršenju i obezbjedjenju obaveznu snagu.

Zakonik o sudskom postupku u gradjanskim parnicama dobio je obaveznu snagu na području Stola sedmorice u Zagrebu, odjeljenje A i B, sa danom 1. travnja 1933. Prema tome se od dana stupanja na snagu gradj. parn. postupnika t. j. od 1. travnja 1933. imade primjenjivati kod mjesnih općinskih sudova tarifni br. 61. zakona o sudskim taksama, te taksirati sporne predmete do 100 D sa 3 D, a preko 100 D sa 6 D.

I ako su dakle zakonske ustanove glede primjene ovoga tarifnoga broja posve jasne, to je vladajuća praksa kod naših mjesnih sudova oprečna ovim zakonskim ustanovama. Tako starešinstvo Sreskog suda u V. rješenjem od 26. ožujka 1934. br. 22 prs. obavješćuje Mjesni općinski sud u V., da se imaju primjenjivati u predmetu taksiranja sporova, koji dolaze pred mjesne sudove, predjašnji propisi zakona o sudskim taksama i da se nema primjenjivati tarifni broj 61. zakona o sudskim taksama od 30. svibnja 1910. br. 43291. U onim pak predmetima, u kojima je mjesni sud postupao po T. br. 61. zakona o sudskim taksama, te u koliko se pokazuje manjak na platežu takse, da se imade od stranaka naknadno ubrati i taksu propisno poništiti.

Isto tako je starješinstvo Sreskog suda u V. svojom okružnicom od 18. travnja 1934. br. 22. prs. dostavilo svim mjesnim sudovima, koji se nalaze na području Sreskoga suda u V., da se upućuju na rješenje Ministarstva financija, odjelenje poreza, od 21. veljače 1934. br. 5885-1934., gdje se obavješćuju svi mjesni sudovi u predmetu taksiranja sporova, koji dolaze pred mjesne sudove, da se do daljega imaju primjenjavati predjašnji propisi zakona o sudskim taksama, a da se nema primjenjivati tarifni broj 61.

U rješenju pak Ministarstva financija ,odjelenje poreza, od 21. II. 1934. br. 5885-1934. stoji medju ostalim:

Ministarstvo pravde izdalo je pod brojem 119493 od 22. XII. 1933. svim Sreskim i Okružnim sudovima na području Apelacionog suda u Zagrebu slijedeći raspis:

»Dana 1. siječnja 1934. je zakon o sudskom postupku u gradj. parn. od 13. srpnja 1929. dobio obaveznu snagu na području Apelacionog suda u Beogradu.

Po čl. 7. uvodnog zakona za zakonik o sudskom postupku u gradj. parnicama od 9. srpnja 1930. općinski sudovi, gdje danas postoje, ostaju i dalje sve dotle, dok ne budu eventualno ukinuti na osnovu stava 2. istoga člana.

Po stavu 2. spomenutoga člana Ministar pravde je ovlašten, da uredbom propiše potrebna naredjenja o sastavu i nadležnosti postojećih općinskih sudova i o postupku pred njima. U vezi toga naredjenja Ministarstvu pravde dostavljena su pitanja: Po kome će postupku postupati postojeći općinski sudovi, da li po novom ili po starom?

Povodom toga dostavlja se sudovima ovo objašnjenje:

Po čl. 7. stav 2. uvodnoga zakona Ministar pravde je ovlašćen, da uredbom propiše potrebna naredjenja o sastavu i nadležnosti postojećih općinskih sudova i o postupku pred njima radi izjednačenja

ove pravne materije, pošto postoje na pojedinim pravnim područjima nejednaki propisi o tome.

Odatle proizlazi, da, dok takova uredba ne bude izdana, imaju da važe za sastav, nadležnost i postupak spomenutih sudova dosadašnji propisi, dakle propisi staroga gradj. parn. postupnika, kao i odnosni propisi uredbe o ubrzanju rada kod sudskih i isljednih vlasti, a ne propisi novoga zakona o sudskom postupku u gradj. parnicama.«

U vezi sa ovim raspisom, koji vodi računa o općinskim sudovima uopće, koji postoje na pojedinim pravnim područjima države, Ministarstvo financija, odjeljenje poreza, a na osnovu § 43. zakona o sudskim taksama odnosno čl. 43. stav posljednji zakona o taksama daje slijedeće objašnjenje:

»Sve dok u prednjem raspisu Ministarstva pravde spomenuta uredba ne bude izdana, ne smiju se, u smislu § 44. stava 8. zakona o sudskim taksama u parničnom postupku pred općinskim i mjesnim sudovima (§ 1. stav 1. toč. 1. br. 6. zakona o sudskim taksama) primjenjivati propisi zakona o sudskim taksama, nego postupati treba po predjašnjim taksenim propisima.

Ako se je eventualno u kakvom slučaju postupalo po T. br. 61. zakona o sudskim taksama, neka se dotični predmet u taksenom pogledu raspravi u smislu ovoga objašnjenja.

Moli se Ministarstvo pravde da izvoli ovo objašnjenje saopćiti svim sudovima, kojih se ova stvar tiče.«

Po starom taksovnom zakonu T. br. 173. taksa u sporovima do 500 D iznosi 30 D. Osim državne takse uvela je gradska općina u V. i gradsku taksu od 5 D tako, da na primjer u sporovima 1—30 D iznosi taksa 35 D, dakle više nego što vrijedi sporni predmet.

Po ovakovom se tumačenju Ministarstva financija dolazi do toga apsurda, da u sporovima, koji se vode kod Sreskih sudova po maličnom postupku iznosi taksa po T. br. 9. od 3—10 D, dok radi istih iznosa plaća se taksa kod mjesnih sudova 30 D — dakle trostruko više. Kod redovnih gradj. sudova u sporovima od 500—1000 D iznosi taksa 3 D, a na presudu 15—30 D, dakle još uvijek manje ili jednako kao i kod mjesnih sudova, iako se radi o sporovima veće vrijednosti.

Zakon o sudskim taksama od god. 1930. u prelaznim naredjenjima u §-u 44. stav. 8. ustanovljuje, da se T. br. 61. za sve parnice, nastale 1. travnja 1933., imade primjenjivati tarifa ovoga zakona.

Nema nigdje traga ustanovi, da bi se tarifni broj 61. imao tek primjenjivati onda, kada Ministar pravde propiše novu uredbu u smislu čl. 7. stav 2. uvodnoga zakona o sastavu i nadležnosti mjesnih sudova. U smislu § 43. zakona o sudskim taksama ima pravo Ministarstvo financija, da izdaje sva uputstva i objašnjenja u cilju primjene toga zakona, koja su objašnjenja obavezna za sve vlasti.

Samo uputstva i objašnjenja toga ministarstva imaju biti u granicama i u duhu ovoga zakona i tarife.

Iz gornjega prikaza jasno slijedi, da gore navedeno objašnjenje Ministarstva financija, odjeljenje poreza, od 21. II. 1934., br. 5885-1934. nije ni u granicama ni u duhu zakona o sudskim taksama, pa bi va-

ljalo, da financijska upravna vlast izda shodan ispravak i da odredi, da mjesni (općinski) sudovi imadu na pravnom području Hrvatske i Slavonije od 1. travnja 1933. primjenjivati T. br. 61. i event. ubrani višak takse povratiti zainteresovanim licima.

Je li optužba za djelo kradje ili drugo djelo protiv imovine eo ipso valjana i za djela prikrivanja i jatakovanja iz § 333. k. z.?

Priopćio Kalinkov Ivan, sudac okružnoga suda u Zagrebu.

Notorno je, da pravosnažna optužba ne znači još osudjujuću presudu. Prema tome i kod imovinskih delikata, n. pr. kod kradje, sudovi, rješavajući optužbu, oslobadjaju optuženo lice od optužbe, iako se u rukama toga lica nalaze stvari, za koje se sa sigurnošću može zaključiti, da potiču od kradje, kada se sudjelovanje toga lica u utuženom djelu kradje ne može utvrditi, pa još više, kada se utvrdi protivno, da to lice nije sudjelovalo u izvršenju utuženoga djela. Tako jest i tako mora biti obzirom na uvedeno načelo posve slobodne sudske ocjene svih dokazala, potrebnih sudu u neograničenom opsegu kod pronalaska istine.

Medjutim više puta se dešava, da sudovi kod rješavanja tih optužaba nalaze tragove drugoga djela optuženikova, takodjer kažnjiva po propisu kriv. zakona, odnosno sa sigurnošću utvrdjuju, da je optuženo lice, iako nije sudjelovalo u kradji odnosnih stvari, te stvari prikrivalo, primalo u zalog ili u drugoj namjeri kupovalo ili pomagalo, da se na neki način proturaju, ma da je moglo držati, odnosno ma da je znalo, da te stvari potiču od kradje, a koje djelo prema svojim bitnim obilježjima sačinjava krivično djelo prikrivanja i jatakovanja iz § 333. k. z.

Prema ustanovljenoj praksi u tim slučajevima sudovi, ne čekajući na prijedlog tužioca u pravcu izmjene optužbe, protežu odgovornost optuženog lica i na novo otkriveno djelo prikrivanja i za to djelo donašaju osudjujuću presudu, ma da u tom pravcu tužilac nije ništa izjavio. Ta praksa nije nikako ispravna; ona se kosi sa imperativnim zahtjevom krivičnoga postupka, te svojom primjenom stvara pomutnju u pojmovima kod rješavanja pitanja, što je, zapravo, sudu dozvoljeno i na što sud jest ili nije ovlašten prema odredbama pozitivnoga zakona.

Da se prikaže pogrješnost te prakse, na mjestu je ovdje istaknuti, da se prema izričnomu i nedvojbenomu propisu § 273. od. II. k. p., iako kod pravne ocjene djela i odmjerenja kazne sud nije vezan za tužiočev prijedlog, ipak »ne može optuženik proglasiti krivim za djelo, koje nije bilo predmet ni ranije ni na glavnom pretresu izmijenjene ili proširene optužbe«. Logičan je zaključak iz toga zakonskoga propisa, da sud, ako se tokom kriv. postupka odnosno na glavnom pretresu otkrije, da je optuženi počinio neko novo krivično djelo, odnosno djelo, za koje se prije nije znalo, ne smije u pravcu toga novoga djela izreći svoj pravorjek, u koliko nije uslijedila za to djelo pravnosnažna optužba.

Vraćajući se na predmet ovoga raspravljanja in concreto, potrebno je ponovno naglasiti, da je u svakom slučaju prikrivanje, koje se pravno obuhvaća propisima § 333. k. z., djelo posve samostalne prirode, premda se nalazi u uzročnoj vezi sa krivičnim djelom kradje, koje je bilo predmet optužbe. Da je krivično djelo kradje posve drugo krivično djelo, nego je krivično djelo prikrivanja, koje nastupa kao posljedica toga prvoga krivičnoga djela, i da svako od njih ima svoju posve nezavisnu individualnost, postaje očigledno nakon svestranoga pretresa svakoga od njih u vremenskoj i prostornoj perspektivi.

Na primjer, optužuje se lice temeljem pravnosnažne optužbe za djelo kradje točno označenih predmeta, učinjene u vrijeme označeno optužnicom, točno opisanim načinom (iz otvorene, zatvorene prostorije, provaljivanjem, otvaranjem ključem i t. d.) iz mjesta označenog takodjer u optužnici. To su glavna obilježja utužene kradje, koja mora sadržavati optužnica, a bez kojih ona prema propisu § 202. k. p. nije valjana. Glede tog utuženog djela imade sud da iznese svoj pravorijek. Sud je posve slobodan kod pravne ocjene toga djela. On može optuženo lice od optužbe osloboditi, može tome djelu dati posve drugu pravnu ocjenu, nego mu ju je dao tužilac u svojoj optužbi, ali u svakom slučaju djelo optuženoga, samo tu jednu epizodu imade uzeti u pretres, te iza dovršenog pretresa samo glede tog slučaja donijeti svoju presudu.

Ali se ustanovi tokom toga sudskog postupka, da nema dovoljnih dokaza krivice optuženoga u pravcu utužene kradje, dok je dovoljno i ubjedljivo dokazno gradivo za utvrdjenje, da je isto utuženo lice te pokradene stvari prikrivalo, primalo u zalog ili u drugoj namjeri kupovalo ili pomagalo proturati u druge ruke, premda je moglo znati, odnosno premda je znalo, da su te stvari ukradene. Kao bitna obilježja toga novoga djela optuženoga svakako moraju izaći na površinu: vrijeme, kada je to lice te stvari prikrivalo, primalo u zalog ili u drugoj namjeri kupovalo ili pomagalo kod proturanja, a koje se, razumljivo, nije nikako moglo podudarati sa vremenom kradje; umišljaj toga lica, koji u novom slučaju nije uperen na oduzimanje stvari nego na prikrivanje, primanje u zalog, kupnju ili pomoć u svrhu proturanja u druge ruke, kao što i cijeli red drugih obilježja, koja se moraju razlikovati od obilježja utužene kradje.

Premda u prvom kao i u drugom slučaju predmetom raspravljanja služe ista osoba i iste stvari, jasno je, da se u prvom slučaju radi o oduzimanju stvari načinom nedvozvoljenim po kriv. zakonu, dok je u drugom slučaju to oduzimanje već stvar prošlosti, za koje utuženo lice nije odgovorno i da su to vremenski dva posve različita djelovanja jedne te iste osobe. Kako je to vidljivo i na prvi pogled, a pogotovo nakon analize obiju slučajeva, to su i vremenski i prostorno dvije posve različite epizode, koje, iako su uzročno povezane, jer se tiču jedne te iste osobe i istih stvari, sačinjavaju svaka za sebe historički slučaj posve samostalne individualnosti.

Prema tome, ako se tužilac ne posluži svojim pravom izmijeniti ili proširiti optužbu prema uspjehu glavnoga pretresa u pravcu utvrdjenoga djela iz § 333. k. z., ne ima sud to novo djelo obuhvatiti osudjujućom presudom, nego se imade samo ograničiti na prvo utuženo

djelo, te u koliko nema razloga za osudjujuću presudu u tom pravcu, optuženoga temeljem § 280. k. p. od optužbe osloboditi.

Da bi se to izbjeglo, te da krivac za djelo prikrivanja ne bi prošao nekažnjen, a da se postupak ne zavlači, potrebno je, da tužilac još tokom pretresa izmijeni ili proširi optužnicu u pravcu novoga djela, koje do toga časa nije bilo utuženo, što je u ostalom ne samo njegovo pravo nego i dužnost, jer je tužiocu isto kao i sudu stalo do toga, da utvrdjeno krivično djelo ne ostane bez kaznene sankcije, a što je zakonodavac imao u vidu, jer je prema propisu § 269. od. II. k. p. ovlastio tužioca, da može »prema ishodu dokaznoga postupka izmijeniti optužbu ne samo u pitanju o krivici nego i u pitanju o ocjeni krivičnoga djela i u pitanju o kazni, a može uz obrazloženje i odustati od optužbe.«

Samo se po sebi razumije, da nije potrebno posebno isticati, da sve, što je gore iznešeno glede kradje i zamjene djela kradje novootkrivenim djelom prikrivanja i jatakovanja iz § 333. k. z., vrijedi i za druga krivična djela (razbojništva, iznude i t. d.), čiji se plodovi prikrivaju, u koliko prvobitna utužena djela mogu uzročno stvoriti krivičnu odgovornost utuženoga lica za djelo prikrivanja i jatakovanja iz § 333. k. z.

O zastari u našem krivičnom zakonu

Napisao dr. Škarica Nikša, odvjetnik u Zagrebu.

Jedno dosta teško pitanje, koje zakonodavac ni uz svu svoju jasnoću nije mogao tako jasno izraziti, da bi glede toga postala suvišnim svaka rasprava, odnosno da ne bi to pitanje tu i tamo dovelo do upravo apsurdnih posljedaka, a pravnike razdijelilo u dva tabora, t. j. u pristaše objektivne zastare i u one, koji tu objektivnu zastaru ne priznavaju u svim onim slučajevima, gdje smatraju, da ju zakon ne dozvoljuje odnosno isključuje, ili bolje, gdje ju dozvoliti niti ne može. Prvi kažu, zašto pokretati krivični postupak ili privadjati kazni nekoga, gdje je uslijed tolikoga proteka vremena izblijedjela kako slika krivičnoga djela, tako i njegove posljedice, a drugi pako, zašto ne progoniti i ne kazniti nekoga učinioca kriv. djela, makar i kasno, ako to prije nije po zakonu bilo moguće.

Naš krivični zakon dobro luči zastaru prava na gonjenje i zastaru prava na izvršenje kazne. O prvoj govore §§ 78. i 79., a o drugoj §§ 81. i 82. k. z. Izmedju ovih dviju stvari postavio se je u zakonu t. zv. zastoj kako glede prava na sam progon, tako i glede prava na izvršenje same kazne. O tome govore §§ 80. i 83. k. z.

Pravo na progon odnosno pravo na izvršenje kazne zastaruje u rokovima od 20, 15, 10, 5 ili 2 godine, odnosno 25, 20, 15, 5 ili 2 godine, i to sve prema veličini i težini krivičnoga djela. Za teža krivična djela je dulji rok zastare, a za manja krivična djela je kraći rok zastare, tako da najmanja kažnjiva djela kako u pravu na progon, tako i u pravu na izvršenje kazne zastaruju za 2 godine.

Za slučajeve pako, gdje su sa strane nadležne vlasti poduzimane sudske radnje kako u pravcu oživotvorenja prava na progon, tako i oživotvorenja prava na izvršenje kazne, ovi se zastarni rokovi produžuju i to baš na dvostruko trajanje. Kod ovoga pako preduzimanja sudskih radnja, koje radja prekidanjem zastare, nije u zakonu došla do izražaja onakova jasnost, kako bi to trebalo da bude. Zakon naime kaže, da se zastara prava na progon prekida svakom sudskom radnjom, koja je zbog učinjenoga krivičnoga djela upravljena protiv učinioca u cilju gonjenja, a kod prava na izvršenje kazne da se zastara prekida hvatanjem osudjenika.

Kada smo kod ovoga, moramo već sada reći, da ne dijelimo mišljenje onih, koji smatraju, da se zastara kod izvršenja smrtne kazne odnosno kazne lišenja slobode prekida svakom sudskom radnjom, upravljenom protiv osudjenika, da ga se psihički ili fizički prisili, da izvrši dosudjenu kaznu, a to iz razloga, što zakon u §-u 82. od. 2. k. z. kaže, da se zastara prekida hvatanjem osudjenika radi izvršenja kazne, a samo kod novčane kazne priznaje kao prekid svaku takovu sudsku radnju, koja je upravljena na izvršenje novčane kazne, što zbilja ne bi imalo smisla, da zakon specijalno ističe za novčanu kaznu, a da ujedno kod kazne lišenja slobode upotrebljava riječ »hvatanjem«.

Na koncu §-a 79. al. 3. k. z. izražava dalju ustanovu sa riječima, da se sa svakim prekidanjem počima nova zastara. A konačno, da će ipak pravo na gonjenje krivičnoga djela u svakom slučaju zastariti, ako prodje dva puta onoliko vremena, koliko se po zakonu za zastaru prava na gonjenje za to djelo traži (Objektivna zastara).

Pristaše ove objektivne zastare upiru se na riječi, da će pravo ipak zastariti »u svakom slučaju«, ako prodje duplo vrijeme, pa kažu, da zakon ne bi bio upotrijebio izraz »ipak u svakom slučaju«, kada ne bi htio, da nastupi ta objektivna zastara.

Kod ovoga moramo već sada istaknuti, da to duplo trajanje zastare ne će trebati da prodje, kao što to neki misle, već odmah i za onaj slučaj, ako je obavljena makar samo i jedna sudska radnja, koja je rodila prekidanjem zastare, nego će biti dovoljno, da pravo zastari, ako prodje izmedju jedne i druge sudske radnje makar samo i jednostruki rok, spomenut u §-u 78. k. z. Sve to opet, sasma razumljivo, da se imade dogoditi unutar razmaka ovih duplih zastarnih rokova.

Medjutim sumnja u zakonsku jasnoću glede ovog pitanja može se pojaviti samo onda, ako se ne obrati uopće pažnja ili ne obrati dovoljna pažnja na ustanovu §-a 80. odnosno 83. k. z. ili ako se ove zakonske ustanove budu krivo tumačile, pa će se samo tada doći do nemogućih zaključaka, a i do toga, da će se naime smatrati, da je bilo pravo na progon bilo pravo na izvršenje kazne zastarilo, odnosno da su zastarili i takovi slučajevi, koji nikada po zakonu pod tu zastaru ne mogu da dodju, a koje ćemo slučajeve niže navesti.

Prema tome ne bi škodilo zakonskoj jasnoći, ako bi se u pogledu tih duplih rokova nadodale, da će bilo samo pravo na gonjenje, bilo pravo na izvršenje kazne zastariti, ako prodje dva puta onoliko vremena, koliko se po zakonu za zastaru prava na gonjenje odnosno za zastaru prava na izvršenje kazni traži, »u koliko je taj progon odnosno to izvršenje kazne po zakonu moguće«. Time bi puno više dobili na jasnoći §§ 80. i 83. k. z.

Ako naime samo gonjenje odnosno izvršenje same kazne nije po zakonu moguće, ako se naime po zakonu to gonjenje ne može početi ili produžiti, odnosno izvršenje kazne po zakonu preduzeti, onda samo pravo na progon odnosno pravo na izvršenje kazne ne može zastariti, pa makar da prodje i puno više vremena, nego što su oni dupli rokovi spomenuti u §§ 78. odnosno 81. k. z.

Pa makar i prodje i 50 godina od dana, kada je krivično djelo učinjeno, odnosno otkada je presuda stala na snagu, pravo na progon odnosno pravo na izvršenje kazne ne će zastariti, ako kroz tih 50 godina po zakonu gonjenje nije bilo moguće, da se počme ili da se produži, odnosno da se izvršenje kazne preduzme. Pristaše objektivne zastare mogu ovo oboriti, samo ako izmjene zakon i njegove same odredbe, inače ne.

Poznata su ona dva slučaja o poslaničkom imunitetu odnosno po nenoveliranoj ustanovi §-a 292. k. z. o preljubu, koji počini jedan od bračnih drugova. Dok imunitetni odbor pravovaljano ne izruči narodnoga poslanika sudu radi stanovitoga krivičnoga djela, dotle ne može početi teći zastara za odnosno krivično djelo, koje je narodni poslanik počinio; ne može početi zastara za preljub, koji je počinio jedan od bračnih drugova, tako dugo, dok se radi preljuba brak ne razriješi ili ne ishodi rastava od stola i postelje. To isto, a možda još i bolje, dolazi do izražaja u §-u 291. k. z., po kojem je kažnjiv onaj, koji stupajući u brak lukavo prikrije od druge strane kakovu činjenicu, zbog koje se brak može oglasiti ništavim ili rušljivim. U tome slučaju gonjenje se poduzimlje po prijedlogu, ali to je kažnjivo samo onda, ako se brak zbog prikrivene činjenice ili zbog obmamnjivanja oglasi, da ne važi. Dok taj postupak nije gotov, ne može biti govora o počimanju zastare. To isto vidimo i kod §-a 290. k. z., koji kazni onoga, koji stupi u novi brak i ako se već nalazi u zakonitom braku, pa zakon u al. 3. izričito veli, da zastara ovoga krivičnoga djela počimlje teći sa prestankom ranijega braka. Dok raniji brak nije prestao ne može za ovaj prestup uopće početi zastara i za učinioca istom od prestanka prvog braka može da vrijedi rok, označen u §-u 78. k. z. Dok god postoji prvi brak učinioc je uvijek pod kaznenom sankcijom §-a 290. k. z.

Da je ovo tumačenje ispravno i jedino zakonski moguće, dokazat će još i ovi slučajevi. Uzmimo, da je netko presudjen radi stanovitog zločina na robiju u trajanju od 20 godina. Nastupivši kaznu takav zločinac na samoj robiji počini opet jedan prestup, za koji zakon odredjuje kaznu lišenja slobode dužu od jedne godine. Po §-u 51. al. 2. zakona o i. k. l. s. kaznit će se disciplinski ali samo za takove prestupe, koji po zakonu nisu kažnjivi kaznom lišenja slobode dužom od jedne godine; inače imade se takav robijaš prijaviti nadležnoj vlasti, t. j. sudu, koji imade provesti postupak i za ovo novo krivično djelo, koje je na robiji po robijašu počinjeno.

Uzmimo, da je taj robijaš učinio prestup prevare, koji se kazni strogim zatvorom i novčano i gubitkom časnih prava, jer je šteta veća od D. 1.000, pa sud osudi takovog robijaša radi toga krivičnoga djela prevare — recimo — na kazan strogog zatvora od jedne godine. Pravo na izvršenje kazne za to djelo prestaje temeljem §§ 81. i 82. k. z., kako zakon kaže, u svakom slučaju, ako prodje dva puta onoliko vremena, koliko se po zakonu za zastaru prava na izvršenje kazni traži, a to je po §-u 81. kod strogog zatvora i zatvora dužeg od jedne godine 5 godina ili duplo, t. j. u svakom slučaju 10 godina.

Izdržavši ovaj naš robijaš kaznu robije od 20 godina, ili manje ali svakako više od 10 godina, bude, kada dodje na slobodu, pozvan na izvršenje kazne za ovo na robiji počinjeno krivično djelo prevare, od jedne godine. Sada bi ovakav robijaš mogao po stanovištu pristaša objektivne zastare staviti prigovor zastare i upirući se u ustanovu §-a 82. al. 3. k. z. reći, da on više nije dužan otsjediti ovu godinu dana, jer je od dana učinjenog krivičnoga djela odnosno dana pravomoćnosti presude prošlo dva puta onoliko vremena, koliko je potrebito po §-u 81. k. z., da pravo na izvršenje zastari. Prihvatiti stanovište ovakovoga osudjenika značilo bi sankcionirati jednu apsurdnost, a to iz razloga, što se temeljem §-a 80. i 83. k. z. protiv takovog osudjenika, dok je bio na robiji, po zakonu nije moglo preduzeti izvršenje kazne za ovo novo krivično djelo prevare tako dugo, dok vrijeme robije odnosno izdržavanje kazne traje, jer se po zakonu dvije ovakove kazne u isto vrijeme ne mogu izdržavati.

Uzmimo dalje slučaj: Nekoga osudjenoga je sud temeljem §-a 65. k. z. osudio uslovno na 5 godina na kazan zatvora u trajanju — recimo — 3 mjeseca radi stanovita prestupa, koji se kazni po zakonu do 1 godine dana zatvora. Pravo na izvršenje za ovakovo krivično djelo će prestati, ako prodje u svakom slučaju dva puta onoliko vremena, koliko je potrebito po zakonu za zastaru prava na izvršenje te kazne, koja po §-u 81. zadnja alineja kriv. zakona iznaša 2 godine odnosno duplo 4 godine. Nakon pravomoćnosti presude u 5-toj godini počini takav okrivljeni za vrijeme trajanja uslovne osude stanovito drugo krivično djelo i sud bude temeljem §-a 65. k. z. došao u mogućnost, da pozove našega osudjenika na izvršenje ne samo za ovo novo krivično djelo, nego i na izvršenje za ono staro krivično djelo, radi kojega mu je kaznu bio odložio na 5 godina. Sada bi naš osudjeni mogao lijepo, upirući se na ustanovu §-a 82. al. 3. k. z., reći, da nije više dužan izdržati kaznu od 3 mjeseca, dosudjenu za prvo krivično djelo, jer je od dana pravomoćnosti presude prošlo 4 godine, a za taj slučaj da zakon odredjuje, da je pravo na izvršenje kazne u svakom slučaju imalo zastariti.

Očevidna apsurdnost takove argumentacije može se oprovrgnuti samo tako, da se tome osudjenomu kaže, da za vrijeme uslovne osude od 5 godina nije zastara za to krivično djelo po zakonu počela teći, jer se po zakonu za vrijeme od 5 godina nije temeljem §-a 83. k. z. proti njemu izvršenje dosudjene kazni moglo preduzeti. Zakonskim ovlaštenjem, danim u §-u 65. k. z., sud ga je osudio uslovno na 5 godina i za to vrijeme, dok se on bude čestito i pošteno vladao, nije moguće nikome, da na njemu izvrši ovu kaznu od 3 mjeseca strogog zatvora, pa jer se po zakonu nije proti njemu moglo poduzeti izvršenje kazne, to nije ni zastara mogla početi teći za to isto vrijeme.

Na koncu još ovaj slučaj, koji se skoro svakog dana kod sudova dogadja. Radi se o uvredi i kleveti. Oklevetani podnese kaznenu prijavu proti klevetniku, koji ga je objedio krivičnim djelom, koje se goni po službenoj dužnosti, a klevetnik nastupi dokaz istine i pozove se na kaznenu prijavu, koju je radi toga krivičnoga djela podnio nadležnoj vlasti. § 311. al. II. odredjuje izričito, da se postupak za djelo klevete imade odložiti, dok se postupak po tom prijavljenom djelu ne dovrši pravosnažno, — jer se istinitost činjenica, koje su predmet klevete, može za to djelo dokazati sa-

mo pravosnažnom osudom nadležnog suda, a dok to ne uslijedi ima se postupak o kleveti odložiti. Svakako ovaj postupak po prijavi klevetnika može da traje i više godina, jer ga najprije vodi drž. tužioc, a nakon odustanka po njemu privatni učesnik po §-u 53. z. o s. k. p. Može se dogoditi, da prodje kod tih postupaka i dvostruko onoliko vremena, koliko je potrebno, da u svakom slučaju zastari pravo na progon radi klevete. Sada bi naš klevetnik imao ostati nekažnjen, makar da je njegova prijava bila konačno zabačena kao izmišljena i neosnovana. Pošto zakon u §-u 80. k. z. kaže, da zastara ne teče za vrijeme, za koje se po zakonu ne može gonjenje početi ili produžiti, a jer s druge strane zakon u ovom slučaju traži, da se imade postupak odložiti, sve tako dugo dok se ne dovrši pravosnažno postupak po prijavljenom djelu, to je jasno, da po slovu zakona ne može ni početi zastara u korist klevetnika, jer bi inače na taj način zakon oduzeo mogućnost gradjaninu, da dobije zadovoljštinu za učinjene mu povrede. To bi dovelo do toga, da zakon jednom rukom priznaje pravo oklevetanomu na zadovoljštinu, a drugom rukom u isto vrijeme mu to pravo na zadovoljštinu oduzimlje.

Iz ovoga se vidi, da objektivna zastara, odredjena u §-u 79. al. 3. i §-u 82. al. 3. k. z., vrijedi samo tada i toliko, u koliko je progon odnosno izvršenje kazne i za slučaj duplih rokova po zakonu moguće.

Prilozi za proučavanje postanka ugovora g. 1102. (pacta conventa) i trogirske diplome

Napisao dr. Dabinović Antun (Zagreb).

I. — Malo ima predmeta naše prošlosti, koji su izazvali tako svestrani interes povijesne i pravne književnosti kao pitanje trogirske diplome i apendikule, u kojoj je sadržan ugovor izmedju madj. kralja Kolomana i pretstavnika hrvatskih plemena.

Da je pitanje u zadnje vrijeme zanemareno, tomu je doprinijela njegova politička sadržina. Od vremena, kada su Lucije[1]) i Baltazar Krčelić[2]) s naše, Samuel Timon[3]) i Djuro Pray[4]) s madjarske strane uzeli u pretres dogadjaje i njihov značaj, pa sve do svršetka svjetskog rata čula su se o ugovoru 1102. god. najrazličitija mišljenja, osobito pošto je izbio prvi sukob izmedju hrvatskog i madjarskog stanovišta. Šišić nam je dao, na str. 410-424 »Priručnika izvora hrvatske historije«, iscrpljiv popis književnosti. Dok su povjesničari kao L. A. Gebhardi,[5]) Katona,[6]) J. Kr. Engel,[7]) Isusovci Mikoczi[8])

[1]) Ioannis Lucii Dalmatini: De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex, Amsterdami apud Ioannem Blaev MDCLXVII.

[2]) Balthasar Kerscelich: De regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae notitiae praeliminares, Zagrabiae 1770.

[3]) Samuel Timon: Synopsis novae chronologica regnorum Hungariae, Croatiae, Dalmatiae a nativitate St. Stephani inchoata. Pars I. Tyrnaviae 1714.

[4]) G. Pray: Annales regum Hungariae. Vol. I. Vindobonae 1763.

[5]) Lucius Albrecht Gebhardi: Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten. Vol. I. Leipzig 1778.

i Fessler,[9]) pa i grof Mailáth,[10]) dosta mirno pristupili razmatranju dogadjaja, koji su doveli do ugovora 1102. god., opaža se, poslije 1830. i osobito poslije 1843. god., politička tendencija. Stanovištu, što su ga zauzeli u svojim spisima Antun grof Cziráky,[11]) grof Mailáth i Ladislav Szalay[12]) suprotivi se smišljeno i energično dr. Eugen Kvaternik.[13]) Kvaternika je sekundirao Ivan Tkalčić.[14]) Ovomu se pak suprotstavi otmeno i umjereno Franjo Deák, koji je iz taktičkih razloga zazirao od svakoga pooštravanja hrvatsko-madjarske kontroversije.[15])

Prepirka se je ipak pooštrila poslije hrvatsko-ugarske nagodbe od 1868. god. Madjari su naime opet nastojali iz političkih razloga, da svakako obore vjerodostojnost apendikule i ugovora s Kolomanom. U tom su se pravcu osobito istakli Stjepan Horvát,[16]) Pauler[17]) i Karácsonyi.[18]) To dade povod našoj znanosti, da izadje odlučno na mezevo. Imena dra Račkog,[19]) dra Kršnjavog,[20]) Vjekoslava Klaića,[21]) dra Dana Grubera[22]) povezana su na najznačajnije faze ove potresne borbe.

[6]) Steph. Katona: Historia critica regni Hungariae. Vol. III. Pest 1779. Vol. IV. Pest 1780.

[7]) Joh. Chr. Engel: Geschichte des Ungar. Reichs und seiner Nebenländer. II. Theil: Geschichte und Staatskunde von Dalmatien, Croatien und Slavonien. Halle 1789.

[8]) Mikoczi: Otiorum Croatiae liber unus, Budae 1806.

[9]) Fessler: Die Geschichte der Ungarn und ihrer Landsassen. Leipzig 1815.

[10]) Mailáth: Geschichte der Magyaren. Vol. I. (Regensburg 1852) str. 92—93 i 262—266.

[11]) Cziráky: Conspectus iuris publici regni Hungariae ad annum 1848. Viennae 1851.

[12]) Szalay: A horvát kerdeshez. Pest 1861. Njemački prijevod: Zur ungarisch-kroatischen Frage. Pest 1863.

[13]) Kvaternik: Was ist die Wahrheit? Eine Erwiderung auf das Szalay'sche Pamphlet. Agram 1861. Istodobno je Kvaternik izdao: Das historisch-diplomatische Verhältnis des Königreichs Kroatien zur der ungarischen St. Stephans Krone. Agram 1860.

[14]) Tkalčić: Povjesnica hrvatska. Zagreb 1861, str. 36—42. Isto u drugom izdanju pod naslovom: Kraljevina Hrvatska na temelju personalne unije čini savez s Ugarskom (str. 85—92).

[15]) Kónyi: Deák Ferencz beszédei. Vol. II. Bpest 1886. str. 360—377. U njemačkom prijevodu: Denkschrift über das Verhältnis zwischen Ungarn und Kroatien. Bpest 1861.

[16]) Stephan Horvát: Ueber Croatien als eine durch Unterjochung erworbene ungarische Provinz und des Königreiches Ungarn wirklicher Theil. Leipzig 1844.

[17]) Pauler: Horvát-Dalmátország elfoglalárásol. Századok 1888. Rezultate svojeg rada je Pauler prikazao u skraćenom obliku u djelu: A Magyar nemzet története az Arpádházi királyok alatt. Vol. I. Bpest 1893.

[18]) U časopisu »Száazadok« za god. 1912, str. 12 i d.

[19]) Dr. Fr. Rački: Borba južnih Slavena za državnu nezavisnost u XI. vijeku (Rad knj. XXX), Zagreb 1875.

[20]) Dr. Izidor Kršnjavi: Prilozi historiji salonitani Tome arcidjakona Spljetskoga. Vjesnik kr. h. sl. d. zem. arkiva II/3, str. 129—169.

[21]) Vjekoslav Klaić: Slavonien vom X. bis zum XIII Jahrhundert. Agram. Zatim: Hrvatski bani za narodne dinastije u Vjesniku zem. ark. I za god. 1899, str. 67 i d. — Marturina, slavonska daća u srednjem vijeku u Radu knj.

Dr. Nikola Tomašić je pokušao, u svojim »Fundamenta«, da pomoću pravne analogije i svoje opsežne erudicije svestrano i temeljito prouči sadržinu, bitnost i značaj ugovora od god. 1102. u izričitoj težnji, da iz tih rezultata crpi što jače razloge za hrvatsko stanovište u ustavnoj borbi protiv Madjara.[23])

Ne smijemo da zaboravimo, u vezi s ovim prikazom, na opsežnu i iscrpljivu raspravu dra Ferde Šišića, bez sumnje jedno od najdublje proučenih njegovih djela,[24]) pa ni na zbirke dokumenata, izmedju kojih moramo da spominjemo dra Račkog[25]) i Ivana Kukuljevića.[26])

U 239. knjizi Rada izašla je pak studija dra Marka Kostrenčića o slobodama dalmatinskih gradova po tipu trogirskom.[27]) Nadovezujući na Gruberov prikaz o Tomašićevom djelu[28]) i polazeći s konstatacije, da je Tomašić proveo analizu Kolomanove trogirske diplome ne držeći kod toga dovoljno u vidu položaj dalmatinskih gradova, na koje se taj privilegij odnosi, ustanovio je Kostrenčić potrebu, da se u interpretaciji trogirske diplome ide novim putevima.

Nema sumnje, da je Kostrenčić obratio mnogo više pažnje, nego oni, koji su se prije njega bavili ovim predmetom, problemu, da li su u trogirskoj diplomi sadržane odredbe koje bi mogle biti preuzete iz ustanova bizantijskoga prava.

Za nas se medjutim pitanje postavlja u mnogo odrješitijem, dapače drastičnijem obliku. Nama nije dosta, da ustanovimo, da u trogirskoj diplomi i u apendikuli dolaze do izraza ranija pravna načela. Pitanje, kojim imamo da se bavimo, je da li su trogirska diploma, odnosno pacta conventa u cjelini preuzeti iz danas izgubljenih povlastica, koje su svakako opstojale u vrijeme, kad je Koloman došao u Hrvatsku, odnosno u Primorje. Drugim riječima, pitanje se može postaviti i postavlja se ovako: kada je zapravo došlo do prve, izvorne formulacije onog pravnog stanja, koje nam se očituje u svojem konačnom obliku u trogirskoj diplomi i u apendikuli? Nema naime sumnje, sudeći po vanjskom obliku trogirske diplome, da ona ne pretstavlja početnu, nego završnu fazu u razvitku pravnih odnosa, koji sačinjavaju njezinu bitnu sadržinu. Ali bi se o samoj stvari mogla i morala voditi dosta teška rasprava, da za ovu hipotezu govore samo formalni razlozi.

CLVII, str. 114—213. Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća u Radu knj. CXXX. str. 1—85. O neupotrebljenom dosad prilogu za povjest hrvatsku na početku XII. stoljeća u Vjesniku zem. ark. III. za god. 1901, str. 1 i d.

22) Dr. Dane Gruber: Iz starije hrvatske povjesti. Vjesnik zem. ark. III. za god. 1901, str. 73—103 i 179—184.

23) Dr. Nikolaus von Tomašić: Fundamente des Staatsrechtes des Königreichs Kroatien. Zagreb 1918.

24) Dr. Ferdo Sisić: Priručnik izvora hrvatske historije. Dio I. Čest I (do god. 1107). Uvod, natpisi i isprave. Zagreb 1914.

25) Dr. Fr. Rački: Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia. Zagrabiae 1877 (Monumenta spectantia hist. Slav. merid. knj. VII).

26) Ivan Kukuljević-Sakcinski: Iura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Zagreb 1861 i 1862 (tri sveska).

27) Dr. Marko Kostrenčić: Slobode dalmatinskih gradova po tipu trogirskom. Rad. knj. 239, str. 56—150, Zagreb 1931.

28) U Vjesniku kr. hr. sl. dalm. zem. arkiva XIII/1911.

Nekoliko izreka savremenika trogirske diplome dopuštaju medjutim mogućnost, da ove formalne razloge potkrijepimo konkretnim činjenicama.

U svom pozivu upravljenom Rabljanima obećaje im dužd Ordelafo Faledro, da će u slučaju njihove predaje potvrditi »libertatem terre vestre potestatemque quam antiquitus dicitur habuisse sub imperatore Constantinopolitano et sub rege Hungarorum.«[29])

Kad je kralj Koloman došao na sabor pred Zadar, zakleli su se on, njegovi crkveni i svjetovni dostojanstvenici »ut antiquam Dalmatie libertatem in nullo unquam deberet fraudare.«[30])

Stereotipna istovjetnost trogirske diplome s diplomama izdanim drugim dalmatinskim gradovima daje nam pravo, da mislimo, da njihova sadržina nije prvi put zapisana prilikom Kolomanove najezde, nego mnogo ranije.

Za povlasticu u korist samostana bl. djev. Marije u Zadru ustanovljeno je čak, da je Koloman skoro od riječi do riječi ponovio sadržinu ranijih povlastica Petra Krešimira (1066.) i Dmitra Zvonimira (1087.)[31])

Ako ove pojedinosti govore za vjerojatnost posvemašnje recepcije bizantijskih javnopravnih ustanova i potpunog pravnog kontinuiteta izmedju vremena prije i vremena poslije ugovora od god. 1102., nikakvo čudo, da su i pravnici i povjesničari dugo oklijevali, prije nego što bi se upuštali u pobliže pretresanje ove mogućnosti. Uzrok je tome shvatljiv: naše je poznavanje bizantijskog prava još odviše fragmentarno i neodredjeno. I oni ljudi, koji su u dugogodišnjem radu stekli izvjesnu familijarnost s grčkim tekstovima, spotiču se o čitav niz tehničkih izraza, za koje se nikako ne mogu složiti oko nekog točno odredjenoga smisla. Ako se za raniju školu tvrdi, da nas ostavlja na cjedilu baš u najvažnijim pitanjima,[32]) mora se opet reći za novije radnje, da su pokrenule čitav niz nerješenih i na prvom pogledu nerješivih problema, koji će pošteno izmučiti cijelo buduće pokoljenje. Ljudi, koji su se lomili o tim pitanjima kao na primjer Dölger, Bury, Monnier, Ashburner, Vernadski, Wilcken, Vinogradov, Pančenko, Platon, Pargoire, Vasilijevskij, Ostrogorskij, Collinet, Freshfield, Ferrini, Mercati, Stöckle, Noailles, Contantinescu[33]) po-

29) Smičiklas: Codex diplomaticus II, 29—30.

30) Šišić: Priručnik izvora hrvatske historije I, 617—618

31) Rački: Documenta str. 67—68, 90—91, 147—148;
Šišić: Priručnik I, 530—562, sama je isprava na str. 561—562.

32) Zachariae von Lingenthal: Geschichte des griechisch-römischen Rechts, dritte verb. Auflage, Berlin 1892. Heimbach C. W. E. Griechisch-römisches Recht (Allgemeine Encyklopädie der Wissenschaften und Künste von I. S. Ersch und I. G. Gruber, Leipzig 1867-1868).

33) Glavna djela: — Dölger: Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltungs besonders des XI. und XI. Jahrhunderts, Leipzig—Berlin 1927.; — Bury: The imperial administrative system in the ninth century, London 1911; — Henri Monnier: Etudes de droit byzantin, Nouvelle Revue Historique du droit français et étranger XVI/1892, XVIII 1894, XIX/1895; — Henri Monnier: Les nouvelles de Léon le Sage, Bordeaux 1923-Bibliothèque des Universites du Midi, fasc. 17; — Ashburner: Nómos Georgikós (Journal of Hellenic Studies, London 1910.); — G. Vernadski: Die kirchlich-politische Lehre der Epanagoge und ihr Einfluss auf das russische Leben im XVII Jh. (Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher, VI/1928); — Fr. Wilken: Über die Verhältnisse der Russen zum byzantinischen Reich in der Zeit vom IX/XII Jh. (Abhandlungen der preuss. Akad. der Wissernschaften, Phil. — hist. Kl. 1829); — Winogradoff Oxford Studies, 1909 (Zulueta, De patrociniis vicorum); — Pančenko: Krestijanskaja sobstvennost v Vizantiji, Izvjestija Russkago-Arheolog. Instituta, IX/1904; —

kazuju nam u svojim radovima, koliko treba opreznosti u prosudjivanju zamršenih, nama nedovoljno poznatih bizantijskih prilika. Nije čudo stoga, da je teško pojedincu, da se bez druge spusti na sklizavo tlo bizantijskoga javnog prava.

Da se te poteškoće ne dadu obići, u koliko su u pitanju postanak i razvitak dalmatinskih gradskih sloboda. razumije se samo po sebi. Dalmatinski su gradovi, barem u teoriji, sačinjavali sastavni dio teritorija Istočnoga carstva sve do četvrtog krstaškog rata (1204.).

Teže će nam biti, da uvidimo istu potrebu naslanjanja na bizantijske prilike, kad dolaze u pitanje hrvatske slobode. Ali se jedno može ustanoviti već sada: paralelizam u razvitku javnopravnih prilika u Hrvatskoj s jedne i u dalmatinskim gradovima s druge strane. Nije valjda puki slučaj, da je tek nakon zakonskog odredjenja državnopravnih odnosa Hrvatske prema ugarskomu kralju došlo do definitivnog utvrdjenja dalmatinskih gradskih sloboda. Isti se redoslijed može naime ustanoviti i za ranije vrijeme. Konstantin Porfirogenit bilježi, u 29. poglavlju svoga spisa »de administrando imperio«, obaveze koje su prihvatili prema carstvu Hrvati, a opet bilježi, dosta kasnije, u 30. poglavlju, drugi sporazum, u kojem su odredjene dužnosti dalmatinskih gradova.[34]) Pa i prilikom krunidbe kralja Tomislava kao da je došlo do dva velika zborovanja, jedno na Duvanjskom Polju a drugo u Splitu. I dok se na Duvanjskom Polju vijećalo i odlučilo o unutrašnjem uredjenju Hrvatske, vijećalo se opet u Splitu o odnosima izmedju Hrvatske i dalmatinskih gradova.[35])

Dapače, ako gledamo, ne obazirući se na njihovu vjerodostojnost, na ranije navode Konstantina Portifirogenita, naći ćemo, da pripisuje vladavini cara Heraklija dva važna dogadjaja: doznačivanje osvojene Dalmacije Hrvatima i sklapanje ugovora, u kojem su se Hrvati obavezali; da ne će navaliti na one bizantijske teritorije, koje im nisu izričito ustupljene.[36]) Rekosmo, ne

Platon G.: La démocratie et le régime fiscal à Athènes, à Rome et de nos jours. Paris 1899; — Pargoire J. Saint Mamas: Le quartier des Russes à Cple: Echos d'Orient XI/1908; — Vasilevskíi V. G.: Materialy dlja vnutrennej istoriji vizantijskago gassudarstva: Žurn. Min. Nar. Prosv. 1879; — G. Ostrogorskij: Die ländliche Steuergemeinde des byz. Reiches im X. Jh. (Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtscaftsgeschichte, XX/1927; — G. Ostrogorskij: Die angebliche Gesetzgebung der isaurischen Kaiser (Byz. Zeitschrift XXX/1929-1930; — P. Collinet: Tipucitus (Cambridge Medieval History, Cambridge 1927, vol. IV, str. 722 i d.); — E. Freshfield: A manuel of Eastern Roman Law, the Procheiros Nomos, published by the Emperor Basil I at Constanple between 867 and 879 A. D., rendered into English, Cambridge 1928; — Contardo Ferrini: Opere I. Milano 1929; — C. Ferrini e J. Mercati: Tipukeitos sive Librorum LX Basilicorum Sammarium Libros 13—23, ed F. Dölger (Studi) e testi. vol. 51, Roma 1929; — A. Stöckle: Spätröm. und byz. Zünfte, Leipzig 1911; — P. Noailles: »Tipucitus«, Mélanges de droit romain dédiés à Georges Cornil, vol. II. Gand 1926; — N. A. Constantinescu: La communauté de village byzantin et ses rapports avec le petit traité fiscal byzantin. Académie Roumaine. Bulletin de la section historique, tome XIII, Bucuresti 1927.

34) Konst. Porfir.: De administ. imp. c. 29 i 30, ed Bonn. str. 129, 146—147; Rački: Documenta, str. 370—373.

35) Rački: Documenta 194—195; Ljetopis popa Dukljanina pogl. 12; Kostrenčić: Hrvatska pravna povijest, str. 118.

36) Konst. Porfir.: De adm. imp. c. 31, str. 147—149.

obazirući se na vjerodostojnost ovih navoda. Jer evo današnja historiografija skoro jednoglasno odbija osnovanost ovih Porfigenetovih tvrdnja.

II. — Najjače je istakao prigovore protiv vjerodostojnosti Konstantinovih tvrdnja dr. Ljudmil Hauptmann u svojoj raspravi o »Dolasku Hrvata.[37]) Prelazeći na to, da ispita Konstantinove tvrdnje o dalmatinskim Hrvatima, ustanovljuje Hauptmann, da treba razlikovati 30. i 31. poglavlje. U prvom od njih nalaze se: a) uvod, koji sadržava neku vrst predgovora i opisivanje dalmatinskih gradova, zatim b) pregled dalmatinske povijesti od kraja rimske do kraja franačke vladavine. Tu se opisuje, kako su Avari osvojili Dalmaciju, kako su Hrvati savladali Avare, kako su se Hrvati pobunili protiv Franaka i primili kršćanstvo za kneza Porina. Pod c) je sadržana geografija hrvatskih župa i pojedinih slovenskih naselja na dalmatinskom zemljištu. Pod d) se napokon nalazi izvještaj o danku, što su ga dalmatinski gradovi morali plaćati pojedinim hrvatskim knezovima. Iz načina, kako je sastavljen Konstantinov spis, vidi se, da je starom tekstu dodano nekoliko vijesti dobivenih na osnovu savremenih zapisa. Hauptmannu je pošlo za rukom, da istisne dva ovakva dodatka. Preostali tekst pretstavlja čistu, vjerodostojnu hrvatsku narodnu tradiciju.

Konstantinova tendencija može se jasno ustanoviti u 31. poglavlju, koje se dijeli u osam dijelova. U njemu se opisuju a) podrijetlo Hrvata, njihov dolazak i krštenje; b) rimska vlast u Dalmaciji, c) bugarski rat za Borisa, d) gradovi, e) hrvatska vojna snaga, f) raspad Hrvatske za Miroslava i napokon, g) vojni položaj Bijele Hrvatske. Konstantin jamačno bilježi ukratko sadržinu spisa, koji se pred njim nalaze. Zato i rečenice počimlju stereotipnim veznikom »hóti«. Za svako hrvatsko pleme bilježi se, gdje je naseljeno, odakle je dospjelo, šta znači njegovo ime, koliko gradova ima u njegovoj otačbini. A svršetak je kod svake rečenice isti: Heraklije je naselio Hrvate. Heraklije je krstio Hrvate, za Heraklija su se Hrvati nagodili s papom, od vremena Heraklija su Hrvati pokorni Bizantiji. Kad se pobliže uzme u razmatranje stavka c), vidi se, da se ova dijeli u tri dijela. U prvom tvrdi Konstantin, da je hrvatski knez od početka, t. j. od vlade cara Heraklija pokoran romejskomu caru i da nije nikad bio pod bugarskim kanom. U drugom opet, da ni Bugari nisu nikad napadali Hrvate prije vremena Mihajla-Borisa. U trećem pak, da ni sagene tih Hrvata ni kondure nikad ne idu u boj protiv koga, osim ako ih neko napada. Ovaj se treći dio odnosi na blagoslov, što ga je papa dao, tvrdi Hauptmann, Branimiru god. 879. Stavke označene pod 31 e) i g) s jedne strane, a c/1, c/3 i c/2 — ovakav mora naime da bude njihov pravi redosljed — s druge, spadaju dakle zajednom i potiču iz jednog te istog savremenog izvora, t. j. iz vremena od 879. do 926. god. ili, bolje, oni potiču baš iz vremena kralja Tomislava. Tih je godina naime bizantijski položaj očajan. God. 913. se bugarski car Simeun nalazi pred samim Carigradom. Bizantija traži pomoć gdje bilo da bilo, izmiri se čak s Rimom, ćutke priznaje Tomislavu god. 924. dalmatinske gradove pa čak i kraljevski naslov, samo da bi Tomislav spasio carstvo od Bugara. Ako držimo na umu, nastavi Hauptmann, da po Bury-u i po Manojloviću medju izvore Konstantinova djela spadaju i izvještaji carskih diplomata, onda se sada ne možemo otresti

37) Dr. Ljudmil Hauptmann: Dolazak Hrvata, u Zborniku kralja Tomislava str. 86—127 (Zagreb 1925).

hipoteze, da je sve to napisao carski izaslanik, koji je romejski dvor izvještavao o hrvatskoj državi i o njenoj upotrebljivosti protiv Bugara.

Sada možemo, dovršit će Hauptmann, sebi predočiti, kako je nastao odjeljak c). X je bilježio, da su Bugari za Borisa napali na Hrvate. To je dalo povod za tvrdnju, da pored toga »hrvatski knez nikad se nije pokoravao bugarskom kanu«. Tako je car sebi uravnao put do točke, da je od Heraklijeva vremena hrvatski knez pokoran rimskomu caru... Pogled u nasilnu tendencioznost Konstantina Porfirogenita omogućuje nam, da u izvještaju o starohrvatskoj historiji razlučimo zrno od pljeve. Prije svega mora otpasti pitanje, je li Heraklije naselio Hrvate ili nije, jer hrvatska narodna tradicija Heraklija uopće ne pozna, nego stavlja dolazak Hrvata samo okruglo u doba ne mnogo poslije zauzeća Solina. Onda je vladao Heraklije, dovoljni razlog, da tog cara dovede u vezu s Hrvatima i da na posljetku u svojem bizantijskom ponosu ustvrdi, ne samo da su Hrvati uništili Avare u Heraklijevo doba, nego čak i u njegovo ime. Još je samovoljnije postupao Konstantin Porfirogenit s izvještajem, da su se Hrvati krstili. Tradicija veli, da su ih krstili duhovnici iz Rima za kneza Borne. A Konstantinu Porfirogenitu se činilo samo po sebi razumljivo, da ih je dao krstiti onaj isti vladar, koji ih je ranije naselio. Zbog toga je premjestio kneza Bornu, koji je živio u IX. vijeku, dva vijeka natrag u Heraklijevo doba i pri tom ga nije bunila nesmisao, da je na bizantinjskom prijestolju sjedio čudan car, koji je slao po svijetu mjesto grčkih misionara rimske. Pa kao da toga nije dosta, dao se na posljetku zavesti do primjedbe, da su se Hrvati krstili malo poslije svoga dolaska, t. j. za Borne, i da su došli, dok je živio njegov otac.

Nema sumnje, da u izlaganjima Konstantina Porfirogenita ima dosta proturječnosti. Ali se u glavnom može reći, da te proturječnosti ne proističu toliko iz njegove krivice, koliko iz okolnosti, da je car raspolagao pri sastavljanju svoga spisa dvojakim vrelima. S jedne su mu strane naime dolazili izvještaji bizantijskih diplomata i administrativnih dostojanstvenika, koji su bili u stanju, da mu pružaju podatke s prve ruke. A s druge je opet car imao u svojoj kancelariji nepreglednu hrpu starih akata i zapisa. Nepreglednost je njihova bila bez sumnje glavni uzrok, zašto se car latio svoga tegotnog posla. Namjera mu je svakako bila, da svome sinu obezbijedi onu nezavisnost u poslovanju, za kojom je doživotno uzalud težio. Ako sve ove okolnosti držimo pred očima, mislimo, da možemo bez druge isključiti, da je Konstantin imao ili mogao imati interesa, da stvari prikazuje drukčije, nego što su zbilja bile. Stoga ne će valjda biti slabo, da u prosudjivanju njegove vjerodostojnosti povučemo što uže i što strože granice.

U konkretnom slučaju pak igra veliku ulogu pitanje, da li se Konstantinove tvrdnje podudaraju s drugim povijesnim vrelima. Danas je baš na osnovu Hauptmannovih izlaganja jasno ustanovljeno, da su Hrvati, malo poslije pada Salone, ostavili svoju zakarpatsku postojbinu i krenuli u rimsku Dalmaciju. Za posjed Dalmacije morali su da se bore s Avarima, koji su baš onda bili zapleteni u ratu s Bizantijom i čak ugrožavali sam Carigrad. Dolazak Hrvata nije samo u interesu Bizantije, nego je valjada usred rata na dvjema frontama u trenutku, kad su Avari bili pred Carigradom, jedini izlaz iz jedne inače bezizlazne situacije. Možemo li u tim prilikama isključiti, da je sam Heraklije došao do zamisli da pozove Hrvate i da im ponudi rimsku Dalmaciju, kad ni njegovi pretšasnici nisu u mnogo povoljnijim prilikama bježali

od toga, da nudjaju Germanima čitave rimske provincije? Da je Heraklije raspolagao za svoje političke pothvate neobično dalekim vezama, poznata je stvar. Njegovi su emisari išli do Indije i ići će, kad Arabljani budu navalili na Siriju i na Egipat, do daleke Etiopije. A zapravo nisu ni trebali da idu tako daleko. Po prilici usred puta izmedju Carigrada i Indije, odnosno Etiopije bila su velika tržišta, gdje su se sastajali trgovci iz najudaljenijih krajeva. Takvo je jedno tržište bila Mekha. Takvih je tržišta bilo na obalama Crnoga mora. Heraklijevi emisari nisu dakle trebali, da idu daleko, da se sretaju sa stanovnicima Zakarpatske. Da je opet Heraklije pomljivo promatrao mogućnost, da stvori Avarima neprijatelje iza ledja, za to nam svjedoče njegove veze s Bugarima[38]) i valjada ugovor, što ga je, pitanje je, da li prije, da li poslije bitke kod Wogastisburga, sklopio s franačkim kraljem Dagobertom.[39])

Ništa nam dakle ne stoji na putu, da vjerujemo, da je Heraklije zbilja pozvao Hrvate u borbu protiv Avara i da im je ponudio uz iste uslove, kao Anastasije Teoderihu Italiju, rimsku Dalmaciju. Hrvatska plemena, koja su ovdje dolazila u pitanje imala su svakako svoj razlog, da se sele iz zakarpatske pradomovine. Ponude, koje su im učinjene, bile su svakako primamljive. A prilika je opet, da su Heraklijevi povjerenici jedno Hrvatima rekli, a drugo napisali.

No, ako jednom uzimamo kao moguće, da su Hrvati došli u rimsku Dalmaciju na osnovu Heraklijeva poziva i njegova mandata i da je prilikom osvojenja Dalmacije sklopljen formalan ugovor izmedju njih i Bizantije, možemo da vjerujemo i drugim navodima, sadržanim u spisu Konstantina Porfirogenita.

Činjenica je naime, da od trenutka, kad su Hrvati krenuli prema jugu, počimlje za Avare vrijeme teških kušnja. Duž cijele ceste, kuda su išli Hrvati, digao je Samo, baš u trenutku njihova prolaza, opasan pokret protiv Avara. Samova je država prirodni saveznik Bizantije. Germanski vladari, kojima je do slabljenja Bizantije, — u taj red spadaju kraljevi Zapadnih Gota, koji su baš usred Heraklijevih neprilika zaposjednuli bizantijsku Španiju; Langobarda, koji su težili za posjedom cijele Italije; Franaka koji su težili za tim, da se otresu posljednjih ostataka rimskog vrhovništva, — slože se u savezu protiv Sama. Langobardi pokušaju, da se probiju do avarskog teritorija valjada ne bez uspjeha. Alamanima podje za rukom, da prodru duboko sa sjeverozapada, ali su Franci potučeni kod Wogastisburga. Za odbranu južne granice Samove države protiv Langobarda ustanovljena je Krajina, a na čelu te Krajine stoji neki knez Walluk, za koga Hauptmann misli, da je bio Hrvat.[40])

Wallukova krajina je dakle osnovana, da služi kao bedem protiv Langobarda. Za njezin opstanak znamo tek od 650. god. Ali nam Pavle Djakon pripovijeda, da su god. 642. Sloveni, valjada Hrvati, ratovali protiv Bene-

---

38) Patrijarh Nikifor: Istoria syntomos (Boor) XXIV, 12; St. Stanojević: Vizantija i Srbi II, 34.

39) Dölger: Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches von 565—1453, I, str. 23, br. 202.

40) Dr. Ljudmil Hauptmann: Politische Umwälzungen unter den Slowenen vom Ende des sechsten Jahrhunderts bis zur Mitte des neunten. Mitt. des Instit. für österr. Gesch. XXXVI/1915, str. 257—258.

venta.[41]) Nije isključeno i dapače je vjerojatno, da je ova akcija protiv Langobarda u Beneventu istodobna s osnivanjem karantanske krajine i da su obadvije akcije išle za istim smjerom, za oslobodjenjem Rima od langobardskog pritiska.

Značajno je svakako, da se malo prije ovoga pohoda protiv Beneventa odigrala misija opata Martina, koji je otpremljen iz Rima Hrvatima, da otkupi dalmatinske zarobljenike (propter redemptionem captivorum, qui depraedati erant a gentibus).[42]) Opata Martina je otpremio Hrvatima papa Ivan IV., rodom Dalmatinac, valjada izbjeglica, koji je svoju mladost proveo kao pitomac dalmatinske škole u Carigradu, jedne od najotmenijih, tvrdi Teofan, u cijelom carstvu. A istom je Ivanu IV., malo prije nego što je otpremljena misija opata Martina, sam car poslao pismo, iz kojega se vidi, da je caru mnogo do uspjeha papine politike.[43])

Nema sumnje, da treba nešto smionosti, da se ova tri dogadjaja: carevo pismo, misija opata Martina i navala na Benevent povežu uzročnim redom. Ali kad Konstantin Porfirogenit tvrdi, da je papa postigao od Hrvata, da se bore pod zastavom sv. Petra i kad uz to znamo, da su Hrvati došli pod Porginim ocem i da su se dali pokrstiti pod samim Porgom, stvar nam se sama po sebi ne čini nevjerojatnom. Doduše ide Konstantin Porfirogenit dosta daleko sa svojom tvrdnjom, da je Heraklije ne samo dao pokrstiti Hrvate, nego da je tom prilikom ustanovljena čitava crkvena organizacija s nadbiskupom, biskupom, svećenicima i djakonima. Ali, pri prosudjivanju ovakvih pojava, moramo i računati s time, da se kod primitivnih naroda pojam vjere tijesno poveže s ratnom srećom. Primitivni ljudi vjeruju naime, samo dok im se čini, da im to vjerovanje donosi aktivnu pomoć dotičnog božanstva. Od trenutka, kad ta pomoć izostaje, prestaje i njihovo vjerovanje.

Pitanje je sada, da li se ovakva promjena ratne sreće može ustanoviti kod Hrvata. Pavle Djakon nam pripovijeda, da je oko 663. god. langobarski kralj Grimoald pozvao u pomoć avarskog kagana protiv buntovnog Lupusa od Friaula. Lupus je podlegao nakon četverodnevne bitke, a njegov sin Arnerit je pobjegao u Karantaniju, da tamo nadje pomoć protiv Avara i Langobarda.[44]) To bi dakle imalo da znači, da je god. 663. ili negdje oko toga vremena probijen hrvatski bedem, koji je zatvarao Avarima put do mora i koji se je protezao od Velebita do Karavanki. Spoj izmedju avarske i langobardske države bio je uspostavljen. Nije isključeno i dapače je vjerojatno, da su pod utiskom ovoga neuspjeha Hrvati odustali od carstva i od nove vjere.[45])

Bizantijska je stvar bila u očajnom stanju. U Italiji je Konstant II., Heraklijev unuk, poražen od Langobarda. Avarsko-slovenska bujica je sada krenula preko Dunava ravno prema Solunu. A prijestolnica je bila ugrožena od Arabljana. Od 670. do 677. godine nalazi se Carigrad u istoj opasnosti kao u Heraklijevo vrijeme. Odjednom se medjutim stubokom izmjeni stanje: Arabljani su protjerani grčkom vatrom, Solun je oslobodjen od avarsko-slo-

41) Paul Diacon: De gestis Langobardorum lib. IV, cap. 46. Rački: Documenta str. 276.

42) Toma Arhidjakon: Historia Salonitana, c. 8 (Lucije str. 318).

43) Farlati: Illyricum Sacrum I, 572.

44) Pavle Djakon: De gentis Langobardorum lib. V. cap. 18—22. Lj. Hauptmann: Politische Umwälzungen unter den Slowenen str. 258 (Mitt. des Inst. f. öst. Geschichtsforschung).

45) Konst. Porfir.: De adm. imp., c. 29, str. 128.

venskog pritiska. Ljudi su bili pod dojmom, da se čudo odigralo pred njihovim očima.[46]) Otuda sveopća težnja, da traže izmirenje. Redom se pojaviše u Carigradu izaslanici Arabljana, Langobarda, Avara, Slovena, zapadnih kraljeva, knezova, vojvoda, plemenskih poglavica,[47]) da traže mir i prijateljstvo. Sada je predan zaboravu i spor izmedju cara i crkve. »Ekthesis« i »Typos« su ukinuti. Novi je crkveni sabor zakazan. Ravena, koja je tokom prijašnjeg sukoba dobila autokefalnost,[48]) podredjena je opet Rimu. Do polovine VIII. stoljeća prevladaju na stolici sv. Petra nosioci grčkih imena. Prvi od njih, Agaton, stavi odmah u izgled Konstantinu IV. saradnju biskupa, koji su upravljali dijecezama u zemljama Langobarda, Slovena, Franaka, Gala, Gota i Britanaca.[49]) U ono vrijeme spadaju dva važna mirovna ugovora, jedno izmedju Bizantije i Langobarda, drugo izmedju Bizantije i avarskog kagana.

Za ugovor izmedju Bizantije i Langobarda misli se, da je sadržavao s bizantijske strane priznavanje zakonitosti i teritorijalnih tekovina Langobardske kraljevine.[50])

Sva je prilika, da je Bizantija to isto priznala i avarskomu kaganu. To bi imalo da znači, da su ovom prilikom povučene granice izmedju bizantijske i avarske interesne sfere, a to bi opet moralo da znači, da je ovom zgodom pala odluka o daljoj sudbini Hrvata. Nije dapače isključeno, da su Hrvati ovom prilikom stavljeni pred alternativu, ili da pristaju na to, da budu uključeni u ugovor kao bizantijski štićenici, ili da se svojim nepristajanjem izlažu, napušteni od Bizantije, avarskim samovoljnostima.

To znači s jedne strane, da je Bizantija potvrdila raniju odreku na onaj dio rimske Dalmacije, koji se je nalazio u avarskim rukama. Ali to znači opet, da je Bizantija ovim ugovorom stekla dalji naslov na to, da onaj dio Dalmacije, kojim su vladali Hrvati, smatra kao svoje. I ne samo na osnovu činjenice, da je Heraklije u svoje vrijeme doznačio ove zemlje Hrvatima, nego po svoj prilici na osnovu izričitoga pristanka samih Hrvata. Vjerojatno je čak, da su Hrvati, u zamjeni za to, što je avarski kagan obećao, da će poštivati hrvatski teritorij isto kao bizantijski, morali da se odreknu za svu budućnost onih zemalja, koje su bili izgubili god. 663. u borbi protiv Avara i Langobarda, t. j. protiv bizantijskih neprijatelja. I, isto kao što su Hrvati morali obećati, da ne će priskočiti u pomoć svojoj braći u Karantaniji u slučaju, da budu napadnuti od Avara, morali su po svoj prilici i Avari obećati Bizantijcima, da se ne će pačati u njihove odnose sa Slovenima, kako su to bili učinili prilikom navale na Solun (678.).[51])

46) Miracula S. Demetrii (Acta Sanctorum, listopad IV, 167). Rački. Documenta str. 283—284.

47) Teofan: Hronografija (Boor) I, 356—359.

48) Dölger: Regesten I, 27, br. 233. Liber pontificalis (Duschesne), str. 360. Cn. Diehl, Études sur l'administration byzantine dans l'exarchat de Ravenne, str. 179, 187 i 271.

49) Dr. S. Sakač: Ugovor pape Agatona i Hrvata proti navalnom ratu oko god. 679, str. 27; Migne: Patrologia Latina LXXXVII, str. 1224—1225.

50) Dölger: Regesten I, 28, br. 240; L. M. Hartmann: Geschichte Italiens im Mittelalter II, I, 272.

51) Dölger: cod. l. 28—29, br. 240., 241., 243.; Patrijarh Nikifor: Istoria syntomos (Boor), 35/24; Teofan: Hronografija (Boor) I, 356 i 359; Leon Grammatikos: Hronografija 161/19; Kedren: Synopsis istorion (ed Bonn.)

Posljedice ovog ugovora mogu se ustanoviti i na bizantijskoj i na avarskoj strani. Prema Koruškoj su Avari mogli da nastupaju mnogo odrješitije. Kasnije će stvari dovesti do toga, da su Karantanci na svršetku morali tražiti bavarsku pomoć, pa time i žrtvovali svoju samostalnost. Na bizantijskoj strani će carevi otsada imati odriješene ruke prema Slovenima. Cijeli je prvi dio vladavine Justinijana II. ispunjen sklapanjem pojedinačkih ugovora s raznim slovenskim plemenima, ako ne preseljavanjem Slovena u Malu Aziju i u sjevernu Afriku. Postupak Bizantinaca prema Slovenima će biti u ovim okolnostima dosta oštar i krut: kada su Sloveni iz temata Opsikiona prebjegli Arabljanima, organizirao je Justinijan pravi pokolj preostalih, pa se računa, da ih je ubijeno oko 80.000.[52])

Ova svestrana regulacija odnosa pojedinih plemenskih zajednica s Bizantijom našla je svoj izraz u pogledu Hrvata u sporazumu, koji je zaključen god. 679. s posredovanjem pape Agatona. Da je zbilja takav sporazum uglavljen, o tome kao da ne može biti ni najmanje sumnje: mirovni ugovor s Avarima ne može se naime nikako zamisliti bez takvog sporazuma. Da je za tu svrhu bilo od potrebe posredovanje pape Agatona, da se taj sporazum nije sklopio izravno izmedju bizantijskih svjetovnih vlasti i pretstavnika hrvatskih plemena, zato je bilo bez sumnje dosta važnih razloga. Nije naime bilo moguće, da se takvi pregovori vode izravno iz Carigrada. A s druge je strane bilo opasno, da se takvi pregovori povjere ravenskomu egzarhu: nedavno se je naime bilo dogodilo, da je egzarh Olimpije prekomjernom pustljivošću prema Langobardima postigao njihovu pomoć za isticanje svoje kandidature na bizantijsko prijestolje. Osim toga je papina ličnost bila opkoljena u ono vrijeme svijetlim moralnim nimbom. Pripadnici nerimskih naroda imali su prema papi ono slijepo povjerenje, kojega im je potpuno nestajalo, kada su imali da stupe u doticaj s prevrtljivim i lukavim bizantijskim dostojanstvenicima. A takvo je povjerenje bilo u ovom slučaju od najpreče potrebe, jer se zapravo od Hrvata tražilo, ovom prilikom, veoma mnogo. Pristajanje na predloženi sporazum je značilo ni više ni manje nego gubitak dotadašnje nezavisnosti. Drugo nije ni značilo njihovo obećanje, da ne će nikako ratovati sa svojim susjedima, nego da će se ograničiti na to, da brane svoje granice ili bolje, prema shvaćanju Bizantinaca, granice Istočnog Carstva.

I. 766/11; And Dandolo: Chronicon Venetum VI, str. 10/9 (Muratori, Rerum Italicarum scriptores XII); Toma Arhidjakon: Historia Salonitana (Lucius) 319; Herzberg: Geschichte des byzantinischen und des osmanischen Reiches, Berlin 1863, str. 60; Dümmler: Über die älteste Geschichte der Slaven in Dalmatien, Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften, Wien, philos.-histor. Klasse XX/1856., str. 379: »Suchen wir nun nach einem Zeitpunkt, in welchem mit der grössten Wahrscheinlichkeit das Ende des Krieges um den Besitz Dalmatiens verlegt werden könnte, so bietet sich uns als besonders geeignet das Jahr 678. In diesem schloss nach Beendigung des gefahrvollen sarazenischen Krieges der Kaiser Konstantin II Pogonatus Friede mit den Avaren und, wie es unbestimmt heisst, mit allen gegen Westen umgrenzenden Völkern. Bei dieser Gelegenheit also, da die Avaren wegen des hereinbrechenden Verfalles ihres Reiches aufgehört hatten, ein Schrecken der Römer zu sein, wurden, so scheint es, auch die nordwestlichen Grenzen geordnet, indem man die Serben und Croaten gegen Anerkennung der byzantinischen Oberhoheit im Besitze des eroberten Landes liess und ihnen so unter ihren eigenen Fürsten eine fast unabhängige Stellung einräumte«.

52) V. I. Lamanskij: Sloveni u Maloj Aziji, u Africi i u Španiji. Petrograd 1859.

Ali to nije još bilo sve što se onda tražilo od Hrvata. Papa Agaton je po svoj prilici imao da postigne od njih pristanak na »modus vivendi« u pogledu dalmatinskih gradova. Drugo nije imalo da znači obećanje, da će živjeti u miru sa svojim susjedima. Ali je taj »modus vivendi« imao za nužnu pretpostavku odredjivanje granica izmedju zemljišta, koje je pripadalo hrvatskim plemenima, i zemljišta, koje je moralo biti priznato kao neposredni gradski teritorij. Nije isključeno, da je proglašeno ovom prilikom potpuno oslobodjenje od svakoga poreza za sve dalmatinske izbjeglice, koji bi se vratili u domovinu.

Poslije 679. godine nastaje povratna fluktuacija dalmatinskog izbjegličkog elementa u svoju staru postojbinu. Dva su pokoljenja bila provela dosta mučne dane u barakama na podnožju zidina podapeninskih tvrdjava s pogledom upravljenim na razorenu domaju: dvije vojničke oporuke svjedoče nam za čežnju, da budu dalje usčuvana ostavljena domaća svetišta.[53]) Sva je prilika, da je prije dalmatinske bila preuredjena dračka provincija. Slovenska plemena oko Egnacijske ceste, koja je vodila od Drača u Solun, otstranjena su i prisiljena, da izaberu druga sjedišta. Ona, koja su ostala u blizini, morala su dopustiti, da im najbliži carski namjesnik bira knčeve, i bila su dužna, da plaćaju danak (pakton) i da služe u bizantijskoj vojsci.[54]) Teško je izaći na kraj s paštrovskim privilegijem, koji je bez sumnje opstojao, jer su s pozivom na nj Paštrovići imali neke prednosti u carigradskoj luci sve do svršetka svjetskog rata. Ta se povlastica pripisuje carevima Konstantinu (IV.) i Justinijanu (II.), dakle vremenu izmedju 681. i 685. godine.[55])

Sva je prilika, da je malo kasnije sastavljen zemljopis ravenatskog Bezimenjaka, u kojem su prvi put spomenute nove gradske tvorevine Split, Dubrovnik i Kotor.[56])

S VIII. stoljećem je organizacija dalmatinske provincije gotova. Kotor je otpremio svoga biskupa god. 787. na drugi nikejski sabor, a sva je prilika, da je tu prisustvovao i poglavica salonitanske crkve.[57]) Kotorski je zaštitnik u ono vrijeme sv. Juraj, pa su se svake godine sve do pada Mletačke Republike (1797.) održavali toga dana gradski izbori, a tek je 809. god. preneseno u Kotor tijelo novoga gradskoga zaštitnika, sv. Tripuna.[58]) Kada su pretstavnici dalmatinskih gradova išli o Božiću 805. god. u poklone Karlu Velikomu, predvodili su ih zadarski biskup Donat i gradski prior Pavle, koji nosi naslov »dux Dalmatiae«.[59])

Reorganizacija dalmatinske provincije, koja je po svoj prilici dovršena oko mjene izmedju VII. i VIII. stoljeća nije ništa drugo, nego izravna posljedica ugovora, što ga je sklopio papa Agaton za cara Konstantina IV.

53) Marini: I papiri diplomatici, Roma 1805, br. 78 i 142.

54) Jireček: Istorija Srba I, 136; Konst. Porfir.: De adm. imp. II, 220 i d.

55) V. Bogišić: Desetina sudskih zapisa iz Paštrovića, Beograd 1905, str. 5—6; Stojan Novaković: Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka. Beograd, izd. srpske kr. Akad. nauka, 1912, str. 145.

56) Anonymus Ravennae: Cosmographia. Berolini (Nicolai) 1860, str. 208.

57) Mansi, Sacror. concilior. collecto XIII, 374.

58) Farlati: Illyricum Sacrum, vol. VI, 412.

59) Einhardi: Annales u zbirci Pertz, Monum. Germ. SS. I. 193; Rački: Documenta, str. 310—311.

s pretstavnicima Hrvata. A sam je ugovor ni više ni manje nego prva redakcija, osnova za kasniji ugovor, koji je sklopljen god. 1102. izmedju pretstavnika hrvatskih plemena i madjarskoga kralja Kolomana (pacta conventa).

Značaj ovoga prvog ugovora (u koliko možemo o njem govoriti s poznavanjem predmeta) u mnogom je drukčiji od značaja, što ga je imao ugovor s Kolomanom (1102.). Dok je naime Bizantija već radi same svoje geografske daljine bila već od početka izvan mogućnosti, da trajno nadgleda točno izvršivanje utanačenih obaveza, bio je položaj Madjarske znatno drukčiji: njezin je uticaj bio u stalnom porastu i prijetio je čak, da će porušiti ugovoreni pravni poredak. Zato su obaveze, koje je Hrvatska preuzela prema Bizantiji, bile mnogo lakše i dopuštale su sklizanje od poluzavisnosti u potpunu državnu samostalnost.

III. — Glavnu sadržinu ugovora,[60]) što su ga Hrvati sklopili s madjarskim kraljem Kolomanom sačinjavaju ove tri točke:

a) da će pripadnici dvanaest hrvatskih plemena uživati svoje posjede i svoja dobra sa svima svojima mirno i tiho;

b) da nijedno od rečenih plemena niti njihovih ljudi nije obvezano plaćati spomenutomu kraljevskomu veličanstvu ni ličnih poreza (census) ni stvarnih (tributum);

c) da su kraljevskomu veličanstvu obvezani služiti, kad bi neko napao njegove granice. Tada, ako bi gospodin kralj poslao po njih, treba da izidje na vojsku svako pleme sa najmanje deset konjanika oklopnika o svojem trošku do rijeke Drave, a onda dalje prema Ugarskoj treba da ostanu na trošak gospodina kralja, sve dok vojna potraje.

Na prvi pogled ugovor nema ništa osobita. Da je kralj Koloman obećao poštivanje dotadašnjih imovinskih prava odgovaralo je i odgovaralo bi danas najbitnijem odredjenju novoga vrhovnog gospodara hrvatske zemlje. Veoma široka je svakako koncesija sadržana u drugom članu ugovora i mogla bi da znači za Hrvate potpunu ekonomsku samostalnost. Što se tiče treće točke, i za nju bi se moglo reći, da se u bitnom podudara s odredbama, koje se nalaze u srednjem vijeku u ugovorima izmedju vrhovnog gospodara i vazala.

Stvar zauzima mnogo odredjeniji izgled, kada uzmemo u usporedbu tekst Konstantina Porfirogenita. Njegovo je stanovište poznato: da su Hrvati bili prisiljeni unutrašnjim razmiricama, da se sele iz svoje zakarpatske domovine, da su se obratili Herakliju i da im je on doznačio za stanovanje rimsku Dalmaciju, koju su bili zauzeli Avari i Sloveni. Hrvati su Dalmaciju osvojili i sada im je ona bila doznačena carskom naredbom (keleusis). Konstantin Porfirogenit tvrdi dakle, da su Hrvati tražili utočište i da su ga zbilja primili. Za posmatrača je medjutim jasno, da je hrvatska seoba bila u bizantijskom interesu: Bizantija je naime neophodno trebala hrvatske pomoći protiv Avara.

Ovaj način prikazivanja dogadjaja ne mora biti ni netočan ni iskrivljen. Bizantija se je nalazila u ratu s Avarima. Ako nije posjedovala Dalmaciju, ipak je ona bila u punom pravu, da tu zemlju, sve dok je trajao rat, smatra svojom. A tom je svojom, bizantijskom zemljom Bizantija raspolagala u prilog Hrvata. S bizantijskoga stanovišta je takvo raspolaganje značilo pravu doznaku rimske zemlje. Drukčije nije stvar stajala, kada je car Anastazije izdao kralju Istočnih Gota Teoderihu naredjenje, da oduzme Odoakru Italiju. Italija je, s careva stanovišta, još uvijek bila rimska zemlja. Italijom je dakle Anastazije raspolagao u najboljoj vjeri kao s imovinom Rimskoga carstva.

Heraklije nije medjutim doznačio rimsku Dalmaciju Hrvatima besplatno, nego je povjerio papi zadaću, da se u pogledu doznačene zemlje sporazumije s Hrvatima, i oni su zbilja pristali na to, tvrdi dalje Konstantin Porfirogenit, da će braniti, nazivajući zaštitu sv. Petra apostola, doznačenu im zemlju protiv svakoga neprijatelja.[61])

Ako ovu obavezu usporedimo s tekstom trećeg uslova u »pacta conventa«, možemo odmah ustanoviti, da je hrvatska obaveza ograničena na zadaću, da brane granicu protiv svakog neprijatelja. Njihova je zadaća defenzivna (pasivna saradnja). O aktivnoj saradnji u slučaju bizantijskog ofenzivnog rata nema u ovoj stavci Konstantina Porfirogenita ni govora.

Tek u Leonovoj Taktici stoji, da je Vasilije I. (867.—886.) naučio Hrvate, da odbace svoje stare običaje, da primaju bizantijske zakone (ton rhomaikon typon hypotaxas), da se opet dadu pokrstiti, da sami izaberu iz svoje sredine u slobodnom izboru svoje knezove i da idu u rat protiv neprijatelja Bizantijske Države. Hrvatska je obaveza primila tim drugo lice i prešla je od pojma pasivne u pojam aktivne saradnje.[62])

Ne će biti slabo, da zaustavimo svoju pažnju na dva momenta: Vasilije pregovara s hrvatskim plemenima isto kao kasnije Koloman, i u ovom ugovoru je odredjena, čini nam se, jakost hrvatskoga kontingenta, koji je imao da se bori s bizantijskim ratnim silama. Prvi poznati nam slučaj ovakve aktivne saradnje je učestvovanje Hrvata kod opsade grada Barija u Apuliji (869.—871.)[63])

Na pitanje, koliko je iznosio hrvatski kontingent, koji je imao da aktivno učestvuje u bizantijskim ratovima, ne možemo da odgovorimo, jer o tome nemamo ni najmanjeg podatka. Zato ne će biti bez koristi, da ustanovimo, koliko je iznosila srpska vojna dužnost.

Srpski su veliki župani bili dužni, po Kinamu,[64]) da stavljaju bizantijskomu caru na raspoloženje prilikom ratna pohoda na zapad 2000 ljudi, u Aziju 300, a kasnije 500. Srpski je odred učestvovao god. 1175. u bitci kod

60) Ovdje nije namjera, da se pokrene pitanje autentičnosti ugovora od god. 1102, premda je sačinjavala ranije predmet žestokih prepiraka, jer su Madžari iz političkih razloga htjeli da obore, a naši ljudi da brane vjerodostojnost apendikule, u kojoj je sadržan prijepis znamenitih »pacta«. Nema sumnje, da o ovom pitanju nije izrečena posljednja riječ, ali, ako može biti rasprava o tome, da li je prepisivač iz vremena prijelaza kraljevske vlasti iz Arpadove u Anžujsku dinastiju preinačio neke pojedinosti iz izvornoga teksta, za nas nema sumnje, da je ugovor opstojao i bio primijenjen u glavnim svojim točkama. Da li su u izvorniku spomenuti svi rodovi, koji se spominju u apendikuli, da li je broj konjanika za kraljevsku vojsku imao biti veći od deset gore navedenih, činilo nam se, za naš zadatak, irelevantno.

61) Konst. Porfir.: pogl. 31, str. 148—149 (Boon); Rački: Documenta, str. 291—292.

62) Leonova Taktika pogl. 101 (Meursii opera VI, 806, Florentiae 1745); Rački, Documenta str. 369.

63) Konst. Porf.: De adm. imp. XXIX, 129—146; Rački, Doc. 347—353).

64) Ioannes Kinnamos: Epitome, Bonnae (Meineke) 1836, III, pogl. 9.

Miriokefalona.[65]) Kasnije, pošto je Milutim prisvojio krajeve oko Skoplja i uzeo za ženu Simonidu, kao da je broj srpskih pomoćnih četa iznosio 2000 konjanika, koji su god. 1311. prevezeni u Anatoliju. Ovaj broj pomoćnih četa je ostao nepromijenjen, kada su Turci zatražili srpsku vojnu pomoć poslije Kosovske bitke, i srpske su čete vojevale zajedno s Turcima kod Nikopolja i kod Angore.

Ako ove podatke hoćemo da primijenimo na vjerojatnu hrvatsku vojnu dužnost prema Bizantiji, evo kako nam se stvar čini najvjerojatnijom. Nema sumnje, da su Hrvati morali braniti svoju granicu svim raspoloživim četama. Ali nije isključeno, da je njihov kontingent u slučaju bizantijskog ofenzivnog rata mogao iznositi baš deset izabranih konjanika od svakog plemena ili sveukupno 120 konjanika. Hrvati su naime bili dalji od Srba, bizantijski je pritisak na njih bio znatno manji, a valjada je pogranična linija, koju su Srbi imali da brane, bila u nekoliko kraća.

Zanimljivo je svakako ustanoviti, da je hrvatska pomoć u vrijeme Tomislava i Držislava u suštini ograničena na defenzivnu ulogu. Tomislav će stupiti u boj s Bugarima, tek kada bude napadnut od Simeunovih vojskovodja. I Držislav će dočekati Samuilovu vojsku tek onda, kada bude prodrla, oko 991. god., do preko Zadra.[67]) A jedan i drugi kralj bili su bez sumnje u tijesnoj povezanosti s Bizantijom.

Kako vidimo iz ovoga izlaganja, prva i treća točka ugovora god. 1102. odgovaraju točno navodima Konstantinova spisa De administrando imperio i Leonove Taktike. Ostaje dakle u pitanju druga točka, oslobodjenje hrvatskih plemena od svakog izravnog poreza (census et tributum). No takvo je oslobodjenje od svakoga poreza bilo u običaju kod Rimljana u prilogu pojedinih plemena, koja bi dolazila, da se nastane u blizinu državne granice i preuzela bi dužnost obrane.[68])

Primjera o tome imamo nekoliko. Tako nam Tacit pripovijeda, u svojoj Germaniji, da su Batavci domaćim nesuglasicama prisiljeni, da se sele iz svoje domovine u Porajnje, da su se metnuli pod okrilje rimskih vlasti, da su primljeni kao saveznici (societas), da su sačuvali svoje običaje i pravo, da biraju svoga poglavicu, da su obećali, da će služiti u vojsci, t. j. da će naoružati točno označene vojničke odrede i da su zato oslobodjeni od poreza.[69]) A baš doznaka zemlje, oslobodjenje od poreza, točno odredjivanje vojničke dužnosti sačinjavaju glavnu, dapače cijelu sadržinu prve, druge i treće točke ugovora od 1102. god. (pacta conventa).

65) Jireček: Istorija Srba I. 194.

66) Jireček: eod. l. 254—255.

67) Šišić: Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb 1925, str. 467.

68) Zachariae von Lingenthal: Geschichte des griechischrömischen Rechtes, Berlin 1892, str. 220: »Noch mögen hier erwähnt werden die Ansiedlungen, welche einzelnen Abtheilungen fremder eingewanderter Volksstämme in wüsten Marken oder wenig bevölkerten Fluren unter Entschädigung der vorhandenen Bewohner gestattet werden mussten. Es scheinen ihnen (wen überhaupt) nur mässige Abgaben auferlegt worden zu sein: ihre Hauptverpflichtung bestand im Wehrdienste«.

69) Tacit.: Germania, cap. 29: »Batavi, seditione domestica in eas sedes transgressi, in quibus pars Romani Imperii fierent... Manet honos e tantiquae societatis insigne; nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit; exempti oneribus et tantum in usum proeliorum sepositi velut tela atque bellis reservantur«.

Primjer Batavaca je, rekosmo, neosamljen. »Notitia dignitatum« bilježi čitav niz plemenskih i narodnih zajednica, koje su se nalazile u istom ili u sličnom položaju.[70]) Ali, reći će se, u svim ovim slučajevima nije pridošlica ni mislio o tome, da prisvoji rimski teritorij. Ovi su Nerimljani sretni bili, da mogu naći potrebitu zaštitu od svojih neprijatelja, i smatrali su sebe kao goste i dužnike rimskog carstva. Njihovo se držanje ne promjenjuje ni kasnije. Čak i onda, kada Germani nastupaju agresivno kao pravi osvajači, ne prestaju, da priznaju svoj položaj umolnika. Razdioba zemlje, koja se vrši u Italiji i u Galiji, vrši se u obliku naknade za vojničku dužnost, koju su ovi pridošlice imali da preuzmu. Pojedini gotski vladar je mogao nastupati kao kralj samo u pogledu svojih sunarodnika i podanika. Ali je on u pogledu Rimljana i osobito u pogledu rimske države ništa bolje ni više, nego carski sluga i štićenik. Pravni se odnos dakle, barem na papiru, podudarao sa stvarnošću.

Najzanimljivije je, za našu stvar, da vidimo, kako su se držali prema carstvu franački kraljevi. Poznata je naime stvar, da su Franci zapravo posljednji Germani, koji se nisu smatrali osvajačima. Sasvim će drukčije nastupiti Langobardi. Za njih će jedini naslov na zauzetu zemlju biti okolnost, da su je osvojili oružanom silom.

Franci su, tvrdi njihov ljetopisac Grgur Turonski,[71]) došli u svoju kasniju postojbinu pod sasvim skromnim prilikama, ali su se pokazali umjerenijim u iskorišćavanju svojih vojničkih prednosti. Podijeljeni u nekoliko manjih plemenskih jedinica, nisu bili, svaka jedinica za sebe, opasni za Rimljane. Ali je sve te kneževine ujedinio Klodvig pod okolnostima, koje su za nas nepristupačne. U Galiji su bile dvije stranke, jedna je htjela, da budu izbačeni iz Galije svi Germani i da Galijom vladaju Rimljani, dok je druga smatrala, da je prisutnost Germana nužno zlo i da se treba s njima sporazumjeti, kako se ikako moglo. Da je ta druga stranka nadvladala, imalo se zahvaliti Klodvigovoj umjerenosti. On je sada redom otstranio sve germanske državne tvorevine, koje su Rimljanima bile odurnije i zavladao je skoro cijelim teritorijem Francuske. Kada je Klodvig primio kršćanstvo, god. 496., sačinjavali su ubojiti Franci samo oko 3000—5000 ratnika. Poslije izvojštene pobjede je Klodvig priznati vojnički poglavica većega dijela Galije.[72]) Kao takav i u svojstvu rimskog saveznika je dobio izvršnu vlast. Ali, isto kao pod Teoderihom u Italiji, nalazile su se upravna i sudska vlast pod njegovim vrhovnim nadzorom, jer je prijestolnica Rimskog carstva bila daleko. Tu upravnu i sudsku vlast bijaše Klodvig postigao doduše u borbi sa Zapadnim Gotima, s Burgundima i s Alamanima, ali i s pristankom rimskoga življa. Kao pobjednik ovih protivnika Rimskoga carstva dobio je Klodvig naslov počasnog konzula, a Grgur Turonski opisuje, kako je, primivši konzularnu diplomu, posvećen u katedrali sv. Martina i kako je mnoštvu dobacivao srebrnjake. Premda je dakle Klodvig postigao svoje pobjede sam svojom vojskom, osjećao je ipak potrebu, da svoje uspjehe učvrsti time, što ih je metnuo

70) Notitia dignitatum et administrationum, izdanje Seeck, str. 133, 138, 200, 216—217, 219.

71) Gregorius Turonensis: Historia Francorum epitomata (Mon. Germ. histor. SS. rerum Merovingiarum I, 31—450) II, 18.

72) Fustel de Coulanges: Histoire des institutions de l'ancienne France. Paris 1891. II, 460—520.

pod okrilje zakonitosti. Tim će primjerom ići i njegovi nasljednici. I oni će primiti carska saopćenja iz Carigrada u obliku naredbe (keleusis). Da je taj odnos prestao, doprinijeli su tome slabljenje bizantijske vlasti u Italiji i slabljenje Merovejske dinastije u Galiji. Na mjesto bizantijske vlasti će nastupiti u Italiji papa, a na mjesto Merovejaca majordomi, prethodnici Pipina i Karla Velikoga.

Kada se na ove stvari gleda s daljine, reklo bi se, da se nikako ne može povući prispodoba izmedju franačkoga zaposjednuća Galije i hrvatskoga zaposjednuća rimske Dalmacije. A ipak ima izmedju jednoga i drugoga nekoliko dodirnih tačaka.

Franci su, tvrdi Grgur Turonski, došli u Galiju kao umolnici. To isto tvrdi Konstantin Porfirogenit za Hrvate. Dodušc mu se to ne vjeruje. Nema sumnje, da je dolazak Hrvata onda stajao u bizantijskom interesu. Ali se taj bizantijski interes slučajno sretao s potrebom hrvatskim plemena, da sebi svakako nadju novu postojbinu. Zato nije nevjerojatno, da su u toj težnji Hrvati bili pripravni, da pristanu prilikom sklapanja kasnijih ugovora s Bizantijom na uslove, koji su onda bili u običaju za sve plemenske zajednice, koje bi se doselile u rimski odnosno u bizantijski teritorij. Nije dapače isključeno, da je kasnija misija opata Martina (641.—642.) služila istodobno i zadatku, da upozori Hrvate na to, što se od njih tražilo i očekivalo. Ako je to slučaj, onda ima Martinova misija značajnu analogiju s porukom, koju je biskup Remigije upravio Klodvigu, da uredi svoje odnose prema rimskoj državi, da ne bi božja susretljivost malaksala u njegovu pogledu (hoc in primis agendum ut Domini iudicium a te non vacillet).

Pitanje je opet, kada je zapravo došlo do sporazuma izmedju bizantijskih upravnih vlasti i Hrvata. Ako zbilja vjerujemo, da su Hrvati došli u rimsku, onda avarsku Dalmaciju u vrijeme poslije avarskoga neuspjeha kod Carigrada (626.), onda ne ćemo biti daleko od istine uzimajući, da je do prvog ugovora došlo prilikom misije opata Martina (god. 641.—642.). Taj je prvi ugovor svakako sadržavao ne samo negativnu odredbu potpunog oslobodjenja od svake porezne obaveze, nego i pozitivno obećanje Hrvata, da će u zamjenu zato, što im je Dalmacija prepuštena za stanovanje, učestvovati u stanovitim vojničkim operacijama Bizantije na Apeninskom Poluotoku.

Prvi ugovor, što ga je u imenu Bizantije sklopio papa Ivan IV. — isto posredovanje rimske crkve može se ustanoviti i u ugovorima izmedju Carigrada i franačkih vladara — nije, čini nam se, bio duga trajanja. Hrvati su po svoj prilici nakon udarca, što su ga pretrpjeli god. 663., odustali za neko vrijeme od Bizantije i od Rima.

Drugi bi ugovor bio ugovor s papom Agatonom. Hrvati su time, što su obećali, da ne će ratovati sami na svoju ruku ni na kojoj strani, omogućili ponovno nastanjivanje dalmatinskih gradova. Od ovog ugovora ili, bolje, od svoje podložnosti prema Bizantiji su Hrvati odustali prilikom najezde Karla Velikoga. Početak franačkog uticaja moramo metnuti u vrijeme poslije sloma langobardske države (774.). Cijela je Hrvatska poslije Ahenskog mira podložena Francima (813.).

Do ponovnog, trećeg sporazuma, došlo je izmedju Bizantije i Hrvata pod vladavinom Vasilija I., oko god. 875. U tom je ugovoru odredjen način izbora pojedinih kneževa i ustanovljen je broj hrvatskih ratnika, koji su imali da se nadju na okupu pod bizantijskom zastavom u ofenzivnim ratovima, što ih je carevina imala da vodi na drugim stranama. Da li je taj treći ugovor poremećen ili stavljen izvan kreposti neredima, koji su nastali poslije Zdeslavove smrti i postavljanja Branimira u položaj hrvatskog kneza, ne možemo točno odrediti.

Svakako se četvrti ugovor, izmedju Bizantije i Tomislava, sklapa opet, kao prvi i drugi, posredovanjem rimske stolice. Ovaj je četvrti ugovor bio, čini nam se, konačan, jer je po njem hrvatski kralj dobio u upravu dalmatinske gradove. Dva se sabora bilježe baš oko toga vremena. Prvi bi od njih bio splitski sabor (925.), gdje je izvršena crkvena organizacija splitske metropolije po uzoru starije salonitanske crkve. Drugi od njih spominje se kod popa Dukljanina i bio bi sabor na Duvanjskom Polju, gdje je prihvaćen Metodijev zakonik, valjada zbirka bizantijskih zakona u prijevodu sv. Metodija.

Sudeći po ovim okolnostima, morali bismo doći do zaključka, da položaj Hrvatske prema Bizantiji, kako ga navadja Konstantin Porfirogenit, nije samo u pravnoj fikciji bizantijskog ili kasnorimskog pravnog stanovišta, nego da je zasnovan na čvrstoj svijesti hrvatske ugovorne strane. Hrvati nisu dakle, kako bi se moglo vjerovati po mišljenju pretstavnika naše povijesne znanosti, ne znajući za stvar naprosto uvučeni u jedan fiktivni ugovorni odnos, nego su bili točno svijesni i obaveza i prava, koji su iz tog ugovora nastala. Oni se sami smatraju bizantijskim štićenicima i podložnicima isto onako, kako su se to smatrali, u VII. stoljeću Franci i pojedini franački vladari.

Oslobodjenje od takvog odnosa, emancipacija Hrvatske od Bizantije, vrši se medjutim pod okolnostima, koje u jakoj mjeri potsjećaju na Franačku.

U Franačkoj stoje na čelu pokreta protiv posljednjih ostataka rimskoga vrhovništva i zakonodavstva feudalna gospoda, kojoj je mnogo do ukidanja lične nezavisnosti i nezavisnosti lične svojine. Ovo se oslobodjenje od rimskopravnih stega vrši u dvije etape. Prva se razvojna faza zaključuje zbacivanjem Merovejske i postavljanjem Karolinške dinastije. Druga razvojna faza je dovršena prestankom Karolinga posljednjih godina X. stoljeća.

I u Hrvatskoj znači postepena feudalizacija sve dublje odvajanje od Bizantije. Dok je naime bizantijsko zakonodavstvo na svaki način nastojalo, da ograniči ekonomsko jačanje velikoposjednika na štetu malog čovjeka, ide evolucija sredovječnoga društva baš pravcem podredjivanja pojedinca velikoj gospodi. Hrvatska emancipacija od Bizantije vrši se dakle baš inicijativom odličnih ljudi. A ti su odlični ljudi baš pripadnici onih hrvatskih plemena, koja su organizirala otpor protiv Avara i ukrutila amorfnu slovensku masu u čvrstu stegu državne zajednice. Ovo nastojanje hrvatske gospode, da zemlju oslobodi ne toliko od Bizantije koliko od bizantijskih ustanova, nailazilo je medjutim na otpor pretstavnika hrvatske narodne dinastije, koji će pokušati, da se opiru sve jačoj feudalizaciji, oslanjajući se na primorske gradove. Ali se taj otpor pokaza uzaludnim. Feudalcima će poći za rukom poslije smrti Stjepana Držislava (997.), da zametnu razdor u samoj kraljevskoj kući, i uspjet će na svršetku, da na hrvatsko prijestolje podignu svoga čovjeka, Dmitra Zvonimira, i da posljednjeg izdanka narodne dinastije Stjepana strpaju, navodno zbog trošnoga zdravlja, u samostan. A kad Zvonimira bude nestalo, svejedno da li prirodnom ili nasilnom smrću, dići će velikaši uzbunu protiv narodne stranke, koja je tražila oslona u Carigradu, i uspjet će na svršetku, da nadju zatočnika svojim aspiracijama u ugarskog kralja Kolomana, nasljednika, ako ne Zvonimira, Zvonimirova političkoga programa.

Da stvar zbilja tako stoji, vidi se po načinu, kako su shvaćali svoj odnos prema Bizantiji sami pripadnici hrvatskih plemena. Glasom tog ugovornog odnosa stupila su naime hrvatska plemena u položaj bizantijskih saveznika. Zemlja, koju su zauzeli, imala je dakle po bizantijskom shvaćanju značaj vojničkoga dobra. Na nju su se imalo dosljedno tome točno primijeniti one odredbe, koje su po bizantijskom zakonodavstvsu imale da urede pravno stanje tih dobara. To proizlazi barem iz jedne stavke Leonove taktike, gdje se tvrdi, da su Hrvati pod Vasilijevim uticajem odustali od svojih krutih običaja i da su počeli, da žive i da se ravnaju po bizantijskim zakonima (tón homaikón typon hypotáxas).[73])

Pitanje je sada, da li možemo ustanoviti iz hrvatskih pravnih običaja ovakvu recepciju bizantijskog prava.

Hrvatska su plemena imala, kako znamo, svoje posebno običajno uredjenje. Plemenska zemlja nije nikako smjela da predje iz plemićke u neplemićku ruku. Pleme je sa svojom župom sačinjavalo zatvorenu krvnu i teritorijalnu cjelinu. Kod pitanja posjeda plemenske zemlje je trebalo, da se odluči u prisutnosti političke i vojničke vlasti. Sam je hrvatski ban ili njegov zamjenik imao da pretsjeda »rotnomu sudu hrvatskih plemića i časnika«.

Kada je u 15. stoljeću dio hrvatskoga teritorija došao pod mletačku vlast, upravile su mletačke vlasti upit hrvatsko-dalmatinskom podbanu Mihajlu Živkoviću, koji su to običaji hrvatskih plemena. Podban je 3. studenog 1459. saopćio mletačkim vlastima općeniti prikaz tih starih pravica onako, kako je naveden u Šišićevu Priručniku.[74])

Zemlje, koje pripadaju hrvatskim plemenima, nasljedjuju se glasom toga prikaza samo u muškoj lozi i ne smiju nikako da predju na ženske. A kad u dotičnoj porodici nema muškoga potomka, ima da dodje na red najbliža porodica istoga bratstva odnoso istoga plemena, tako da plemenska zemlja nikako nema da predje u ruke pojedinca, koji ne bi pripadao ni jednomu od hrvatskih plemena. Plemenske se zemlje nisu nikako smjele ostaviti pobožnim ili dobrotvornim zakladama. Ovo je imalo da vrijedi i za nepokretnine, koje bi prelazile od jednoga na drugoga pripadnika jednoga od dvanaest hrvatskih plemena. O tome, da li je jedna stanovita zemlja plemenska ili ne, vodio se strog račun. A samo onim zemljama, koje bi slobodno stekao ili kupnjom ili drugim pravnim poslom od nepripadnika hrvatskih plemena, mogao je hrvatski plemić da raspolaže do mile volje »quia ea que solus acquisivit, solus distribuere potest«.

Čovjek mora da pita, primajući do znanja ove odredbe, otkuda su mogle da vode svoje podrijetlo. Pri tome bi bilo pretjerano, da tražimo doslovno podudaranje dotičnoga zakonskog teksta sa sadržinom izvještaja podbana Mihajla Živkovića.

U bizantijskom zakonodavstvu ima medjutim nekoliko zakonskih propisa o vojničkim dobrima, za koje bi se barem do neke mjere moglo tvrditi, da imaju dosta zajedničkih crta s propisima, koji su bili u kreposti u pogledu hrvatskih plemenskih dobara. To doduše nema još da znači, da pred nama stoji slučaj recepcije bizantijskoga prava, ali bi se ipak moglo iz toga zaključiti, da su bizantijske ustanove vršile svoj uticaj na razvitak pravnih prilika u susjednim krajevima.

73) Leonova Taktika, poglavlje 101.; Rački, Documenta, str. 368—369.
74) Šišić: Priručnik izvora hrvatske historije. I, str. 494—495.

Zakonski propisi, koji dolaze ovdje u pitanje, su novele različitih bizantijskih careva X. stoljeća, počevši od Tomislavova savremenika Romana Lekapene, kojemu imamo da blagodarimo dvije novele, jednu od 922. i drugu od 935. god. (br. 2 i br. 5). Konstantin Porfirogenit nam je ostavio dvije novele, od kojih je prva iz god. 947. (br. 6), dok se za drugu ne zna točno datum (br. 8, iz god. 945.-959.). Njegov je sin Roman Mladi opet ostavio dvije novele, br. 15 iz 959.-963. god., dok se za br. 16 znade, da je iz god. 962. Svršetak čine tri novele (br. 20, 21 i 22) iz 967. god., koje se pripisuju Nikiforu Foki.[75])

U ovim zakonima dolazi do izraza dvostruka težnja: da se siromašni seljak brani od sve jačeg ekonomskog pritiska velikoga posjeda i da se očuva vojnički značaj onih dobara, koja je sama država svojedobno poklonila za pokrivanje izdataka naoružanja pojedinim graničarima. Bizantija je naime nastojala, da svim svojim silama stane na put posvemašnoj feudalizaciji ovih dobara i stvaranju velikih teritorijalnih posjeda, i stoji kao takva u svijesnoj protivnosti prema zapadnom zakonodavstvu onoga vremena, koje se očituje baš u franačkim kapitularima.

Za nas je od važnosti osobito novela br. 2 Romana Lekapene, koja sastoji od tri dijela. U prvom od njih je ustanovljeno pravo pretkupnje u korist svakoga seljanina, kada bi god došli na prodaju kuće, njive, oranice, vinogradi, vrtovi pripadnika istog sela. U drugom dijelu se zabranjuje bogatašima, da za novac oduzmu sirotinji zemlju i kuću, pa bilo to prisvajanje u obliku kupnje ili najmovine ili zaloga ili izmjene. A treći je dio ustanovio istu zabranu u pogledu vojničkih dobara: da se nipošto ne smiju otudjivati u prilog domaćega ili pridošloga bogataša, nego da moraju svakako dalje služiti svojemu imaocu za pokrivanje troškova potrebitih za izvršenje vojničkih obaveza.

Od ovoga načela znači doduše djelomično otstupanje zakonodavstvo Nikifora Foke oko god. 967. Vojnički car, sam veliki posjednik, nije nesklon, da uklanja s puta prepreke jačanju latifundista, pa stoga u svojim novelama stoji na stanovištu, da mora vladati jednako pravo za imućnijeg i za siromaha, a to je značilo napuštanje obrane posljednjega. Vasilije II. (976-1025.) će se medjutim povratiti na oštre mjere ranijih članova makedonske dinastije, a to će on pokazati osobito prilikom znamenite parnice zbog Malejnove ostavštine.

Dvije su vrsti odredaba od važnosti za naše pitanje: odredbe o metrokomijama i odredbe o nasljedstvu na vojničkim dobrima. Kod ovih posljednjih je zakonodavac polazio s načela, da se vojnička dobra nipošto nemaju otudjivati od svoje prvašnje zadaće. Zato su svakako morala ostati čvrsto u rukama onih, koji su izravno bili preuzeli prema državi obranu državne granice, ili, ako se vojničko dobro nalazilo usred državnoga teritorija, koju drugu dužnost vojničke prirode. Takva se dobra nisu smjela nikako prodati, nego su morala ostati povezana na porodicu obvezanika, a članovi te poro-

75) Zachariae a Lingenthal: Ius Graeco-romanum, III, str. 234—241, 242—256, 261—266, 281—287, 296—300.

dice su imali da stupe u istu dužnost kao njihov predak. Vojnička su se dobra mogla naslijediti po ranijim odredbama samo u muškoj lozi, a njihov je vlasnik imao da odgovara za izvjesnu količinu žita ili novca za uzdržavanje vojske.

Ove odredbe, koje su davale velike prednosti posjednicima vojničkih dobara, nisu doduše od riječi do riječi jednake gore spomenutoj sadržini hrvatskih plemenskih običaja, ali pokazuju veliki broj zajedničkih crta. Ta sličnost zapinje još jače u oko, kada se k tomu uzmu u pretres istodobne odredbe o t. zv. metrokomijama. Metrokomije su u bizantijskoj pravnoj terminologiji zatvorene seoske zajednice. Ova je zatvorenost imala u prvom redu da služi fiskalnim svrhama: seljani su naime odgovarali svi za jednoga i jedan za sve za točno isplaćivanje poreza. No, uporedo s ovom fiskalnom solidarnošću, opstojala je ista odgovornost za ona sela, koja su imala dužnost, da u pograničnim krajevima sama vode brigu o obrani granice od neprijatelja.

(Nastavit će se.)

Ocjene i prikazi

Rudolf Bićanić: »Kako živi narod« (Zagreb 1936., naklada piščeva).

Stodvadesetipet ispisanih stranica životne stvarnosti — to je knjiga Rudolfa Bićanića. Ona je, kako pisac u predgovoru kaže, ispitivanje narodnog života u tako zvanim pasivnim krajevima t. j. u zapadnoj Bosni i Hercegovini, Dalmaciji i Lici. Uzmite je u ruke i ne ćete požaliti, što više, ne ćete je zaklopiti, dok je ne pročitate do kraja. Doista, u našoj književnoj proizvodnji malo je koja knjiga u posljednje vrijeme toliki odraz samog narodnog životnog zbivanja kao što ova, kojom pisac na osnovu vlastitih opažanja i ispitivanja prikazuje »Kako živi narod«.

Pisac navodi, da je najviše pažnje posvećivao socijalno-ekonomskim pitanjima i zato je prirodno, da se je prije svega osvrnuo na dva osnovna problema, koje je uočio, t. j. na pitanje gladi i vode.

Ta je okolnost sama po sebi upravo potresna. I ako je danas u cijelom svijetu i te kako na dnevnom redu pitanje »gospodarskog ravnovjesja« — pa i u suvremenoj Francuskoj idu zatim, da riješe uz problem »mira i slobode« takodjer pitanje »kruha« — ipak vas iznenadjuje, da je Bićanić istražujući prilike kod nas u skroz agrarnoj državi, morao s pravom u prvi red staviti problem ishrane u najužem smislu riječi.

»Nad tim krajevima lebdi sablast gladi«, »od starih i mladih, muških i ženskih, čujete samo jedno te isto: vode, vode . . .«. Već ovi navodi pokazuju dosta i opravdavaju zahtjev, da se pristupi hitno rješavanju ovih problema ne gledajući na ostale po piscu sabrane podatke o standardu seljaka u pasivnim krajevima. Posljetke svojih istraživanja osvijetlio je Bićanić s mnogo sličica iz života, koje dolaze do vrhunca u navodu, da tri četvrtine Hrvata nemaju svog vlastitog kreveta.

Iz navedenog proizlazi, da ta knjiga nije od interesa samo za stručnjake —ekonomiste i sociologe — već da je od velike važnosti i za svakog nestručnjaka, koji želi, da narodu pomogne i da stoga makar i posredno sazna, kako doista živi narod. — U toj knjizi naći ćete medju ostalim podatke o teškoćama poljoprivrede, o posjedovnim odnosima i obradjivanju zemlje, o nevoljama stočarstva, seljačkom odijelu, o vinskoj krizi, o saobraćajnim prilikama i neprilikama, o novcu na selu, o razduženju i uredjenju seljačke vjeresije, o propadanju kućnih zadruga i na kraju o odnosima izmedju seljaka i gospode.

Gradivo, što ga je Bićanić sakupio, ipak će naročito zanimati sociologe i ekonomiste, jer on ističe, da prikazuje faktično stanje, kakovo je u narodu danas. Zanimljivi su njegovi pogledi i opažanja o društvenim pojavama i prilikama, te njegovo gledanje na pitanje razduženja seljaka i uredjenja seljačke vjeresije, iako se s nekim njegovim nazorima u tom pogledu ne mogu složiti. Stoji, kako Bićanić navodi, da seljak na pitanje razduženja ne gleda samo kao na stvaranje prilike za novo zaduženje, ali se ne smije zaboraviti, da je u budućnosti jedan od bitnih uvjerenja za ozdravljenje seljačkoga gospodarstva i privrede uopće taj, da se nakon smišljenog konačnog razduženja seljaku omogući jeftina nova dugoročna vjeresija u svrhu melioracija. Pitanje »Seljačke autarkije«, za koju se zalaže Bićanić, trebalo bi po stručnjacima sa svih strana osvijetliti. To je pitanje naime polazna točka za istraživanje problema, da li u općim promjenama, koje u sadašnjici preobrazuju u većini zemalja ekonomski mehanizam, leži konac kapitalizma, ili su one tek simptom nove faze u njegovom razvitku. Uslijed toga stavio je na čelo svoje rasprave »Propast ili mijena kapitalizma« to pitanje u navedenoj formulaciji suvremeni francuski ekonomista Gaetan Pirou.

U pravu je Bićanić, kada se zauzima za ekonomsku organizaciju seljaštva, pa je osobito zanimljiv njegov navod kao posljedak istraživanja u narodu, da zato predleži psihološka dispozicija. Otvoreno je ipak pitanje, na koji način će se ta organizacija konačno provesti. Sigurno je medjutim, da se rad u tom pogledu ne može ograničiti samo na pitanje organizacije tržišta i cijena, kada je jasno, da problem ekonomske organizacije, ma i u posve agrarnoj državi, u kojoj bi seljak i postigao stvarno svoj ideal, da bude nosioc cjelokupnog gospodarskog i političkog zbivanja, nije nego dio cjelokupnoga problema »tako zvanog gospodarskog ravnovjesja«. Da je tako, proizlazi i iz rasprave ekonomiste P. Struve (vidi »Zeitschrift Nationalekonomie«, Wien, listopad 1936.), koji daje i lijep povijesni prikaz ispitivanja toga problema. Iz njegovih razlaganja se vidi jasno, da se nauka o gospodarstvu ne osniva na statici, na mirovanju manjih ili većih gospodarskih jedinica, već je naprotiv njena bit, t. j. sam gospodarski život, dinamičan tako, da i najsitnije zbivanje u gospodarskom životu pojedinih, u sebi još tako izgradjenih gospodarskih jedinica i narodnih cjelina, prelazi uske okvire i traži svoje mjesto u gospodarskom ravnovjesju cijeloga svijeta.

»Seljaci su ljudi, koji stvari prosudjuju iz kruga svoga saznanja i svoga iskustva »veli Bićanić s pravom. Radi toga će trebati gradivo, koje je on sabrao o seljacima i njihovom životu, kad se bude naučno primjenjivalo, istraživati »logično — eksperimentalno« po uzoru metode u posljednje vrijeme često spominjanog talijanskog socijaloga Vilfreda Pareto († 1923. god).

Ovaj se naučenjak doduše zalaže za vladavinu »elita«, ali je predvidio gotovo točno današnje stanje u svijetu. — Navodeći, da ne vladaju razum i logika, već iracijonalne osnovne snage u čovjeku, koje su u biti nagoni i strasti. Pareto ipak naučava, da sve, što leži izvan opažanja ili ogleda, ne može biti predmet socijalogije. Bićanić je omogućio svojim istraživanjima to, da će i kod nas u buduće prikazivanje narodnoga života i gospodarskoga zbivanja u narodu biti manje dogmatski i metafizički, a više logično-eksperimentalno.

Da se još na čas vratim Bićanićevomu navodu, da u narodu predleži psihološka dispozicija za ekonomsku organizaciju seljaka. S tim u savezu ću spomenuti i psihološku metodu za proučavanje ljudskoga ponašanja i socijalnih pojava t. j. »behaviorizam« socijologa Ivana Pavlova i drugih, koji uče, da na ljudsko ponašanje u izvanjskom svijetu (behavior), od kojega ovisi rješenje socijalno-ekonomskih problema, te sreća pojedinaca i naroda, imadu općeniti životni uvjeti i standard ogroman utjecaj.

Tako dokazuje i Sorokin (u svojem djelu »Socijologija«, suvremeni pravci i teorije II.), da je medju ostalim utjecaj hrane na ljudsko ponašanje, na socijalne procese i organizaciju od ogromnog upliva. On veli: »Pošto se čovjek mijenja fizički, fiziološki i psihološki uslijed glada, to se i njegovo ponašanje mijenja. Uslijed glada pošten čovjek postaje lopov, ponosan čovjek mek, nezavisan, kao Ezav, gotov je, da proda svoje rodjeno pravo. Konačno uvjerenja, mišljenja i vjerovanja podliježu isto tako promjeni, ako smetaju zadovoljenju gladi. Na taj način mijenja se cjelokupno ljudsko ponašanje«.

Ako je i presmjela tvrdnja Sorokina, da će se behavioristićkim tumačenjem socijalnih pojava moći uz stanovite okolnosti rasvijetliti tajna ljudskog ponašanja i povijesti, ipak smatram, da je i takovo ispitivanje od osobite važnosti. Obzirom na posljetke ovakovog ispitivanja, a uvaženjem Bićanićevoga navoda, da je narod psihološki raspoložen, d ase ekonomski organizuje, držim, da nema važnije zadaće od one, da se čvrsto i prije svega prione uz rad oko podizanja standarda narodnoga života, kako bi se iz predočbi i stvarnosti naroda, u pasivnim krajevima napose, što prije isključio glad i narodu pribavila voda. Time će se postići to, da će se pri izgradnji ekonomske organizacije seljaštva i učvršćenja gospodarskog ravnovjesja u hrvatskom narodu uopće isključiti štetni psihološki utjecaj sadašnjega teškoga stanja, koje nam je Bićanić u svojoj knjizi živo i uspješno prikazao.

Njegova knjiga nije tek puko »ekonomisanje« ili »socijologiziranje«, nego lijep primjer socijološke primjene, koja ide zatim, da se olakša i usavrši život naroda.

Priopćio dr. Rotter Leo, odvjetnik u Zagrebu

Pravosudje

a) Gradjansko

Za nepodignute bračne parnice tužbom zatražena alimentacija ostavljenoj ženi dosudjena.

Rješidba stola sedmorice od 7. lipnja 1935. br. Rev-982/1935.

(Osuda okr. suda u Osijeku od 8. svibnja 1934. br. I. Po-162/1934., osuda apelacionoga suda u Zagrebu od 27. veljače 1935. br. Pl-9064/1934.)

U parnici Č. M. iz O. protiv njezinog muža Č. F. iz O. na platež alimentacije

okružni sud je sudio po zahtjevu tužbe, i ako je tuženi bio prigovorio, da se stvar ima raspraviti vanparničnim putem.

Iz obrazloženja: Provedenim dokazom po svjedoku je dokazano, da je tuženi svoju ženu napustio; vještačkim pako uvidjajem je dokazano, da je za uzdržavanje tužiteljice s obzirom na imovno stanje tuženoga i na prilike tužiteljice primjeren iznos od 70 D tjedno.

Apelacioni sud preinačio je presudu okružnoga suda i tužbeni zahtjev kao preuranjen odbio.

Iz obrazloženja: Zakon poznaje tri slučaja alimentacije žene. Prvi je slučaj osnovan na § 91. ogz. za trajanja bračne zajednice, dok se druga dva slučaja odnose na alimentaciju, pošto je bračna zajednica prekinuta, i to ili ugovorom bračnih drugova prigodom traženja sporazumne sudske rastave (§§ 103. i 105. ogz.) ili presudom (§ 1264. ogz.).

U ovoj parnici nema nijednog od moguća tri slučaja osnovane alimentacije, i zbog toga tužilja nema pravo, da je traži. Stranke su naime protivno propisu § 93. ogz. samovlasno t. j. bez sudjelovanja za to pozvanih vlasti prekinule bračnu zajednicu. Da li je to uslijedilo njihovim sporazumom ili time, što je tuženik ostavio tužiteljicu, nije važno. Važno je samo to, da tužiteljica nije ni ustvrdila, da je bračna zajednica prekinuta sudjelovanjem za to pozvanih vlasti. Kako je pak takvo samovlasno prekinuće nedopušteno, zahtjev tužiteljice nema zakonske osnove sve dotle, dok postoji povreda § 93. ogz.

Prvostepeni sud je dakle sa pravne strane pogrješno ocijenio stvar pozivajući se na § 91. ogz., koji ovdje ne može doći do primjene, jer je bračna zajednica prekinuta mimoilaženjem zakonskoga propisa, po kojem je samovlasno prekinuće bračne zajednice nedopušteno.

Stol sedmorice je preinačio drugostepenu presudu i uspostavio presudu prvostepenoga suda.

Iz Obrazloženja: Nazor apelacionoga suda nije prihvatljiv, a niti je opravdan. Iz propisa naime § 93. ogz. ne može se izvoditi, da supruzi ne smiju svaki posebno živjeti; pa ako i žive zasebno tim nije proizveden nikakav pravni učinak raspuštene ili rastavljene ženidbe, te se po zakonu u takvom slučaju ženidbena zajednica ne smatra ukinutom.

Muž, koji je ženu ostavio, dužan je po § 91. ogz. davati ženi pristojno uzdržavanje, a nema zakonskog propisa, po kojem bi i ostavljena žena, ako hoće da dobije alimentaciju, morala predhodno dignuti tužbu na rastavu braka ili tražiti razlučno boravište. Muž, koji je samovlasno napustio ženu ili makar i po sporazumu otišao iz bračne zajednice, nije tim riješen dužnosti, koje proizlaze iz odredbe § 91. ogz.

Priopćio dr. Karner Ivo, odvjetnik u Osijeku.

Za nepodignute bračne parnice tužbom zatražena alimentacija ostavljene žene odbačena.

Plenarna rješidba stola sedmorice od 16. listopada 1936. br. Rev-634/1936.

(Osuda okruž. suda u Osijeku od 23. studenoga 1935. br. Ia. Po-161/1935., osuda apelacionoga suda u Zagrebu od 5. veljače 1936. br. Pl-508/1936.).

U parnici P. D. iz O. protiv njezinog muža P. S. iz B. na platež alimentacije okružni sud je djelomično uvažio zahtjev tužbe, a tuženi nije bio prigovorio, da se stvar ima raspraviti vanparničnim putem.

Iz obrazloženja: Sud je, ocjenjujući sve okolnosti, a naročito odgovor samoga tuženoga, morao djelomice udovoljiti zahtjevu tužbe, jer je dokazano, da ženidbena veza izmedju stranaka još uvijek postoji , pa je u konkretnom slučaju muž dužan davati ženi primjereno uzdržavanje, jer nije ničim mogao dokazati svoju tvrdnju, da je tužiteljica kriva, što je došlo do toga, da sada razdvojeno žive, već je tuženi napustio bračnu zajednicu. Kako je dokazano, da je tuženi još u lipnju 1934., dakle prije svog odlaska u Francusku, pristao svojevoljno, da tužiteljici plaća u ime uzdržavanja mjesečno 300 D, sud se je uvjerio, da je baš tuženi smjerao na odvojeni život. Kada je tome tako, onda je tuženi u smislu § 91. o. g. z. dužan davati svozoj ženi pristojno uzdržavanje prema svojoj imovini, pa je zato sud djelomice udovoljio zahtjevu tužbe, imajući u vidu i uzevši u obzir obrazloženi nalaz mišljenje vještaka.

Apelacioni sud nije uvažio tuženikov priziv.

Iz obrazloženja: Tuženikov prizivni razlog pogrješne pravne ocjene odnosno pogrješne ocjene dokaza nema korespondirajućega priz. prijedloga (§ 565/3. grpp.), pošto prizivač predlaže samo preinačenje, a ne i ukinuće prvostepene presude; pa jer prizivni sud ispituje odluku prvostepenoga suda u granicama priz. razloga i prijedloga (§ 556. grpp.), to ovaj sud nije ni uzeo u razmatranje taj prizivni razlog. — Prizivatelj nadalje nije naveo nikakve bitne nedostatke u postupku, a niti ih ovaj sud nalazi; pa niti taj prizivni razlog postoji.

Nema napokon temelja ni prizivni razlog, da nije iscrpljivo bio pretresan karakter njegovih dohodaka. Prvostepeni sud je naime iscrpljivo sabrao dokaze, iz kojih se vide mjesečni prihodi tuženikovi, pa nije bilo potrebno sabirati u tom pravcu još kakve dalje dokaze.

Stol sedmorice je zaključio, da se po službenoj dužnosti ukidaju obje nižestepene odluke, te poništava sav postupak do tužbe, a tužba uz preboj parničnih troškova odbacuje.

Obrazloženje: Po §§ 107., 108., 117. o. g. z. te po nar. min. pravosudja od 26. lipnja 1853. (d. z. br. 122) imaju se prošnje na odvojeno boravište i privremenu alimentaciju tražiti vanparničnim putem. Ti su propisi i danas na snazi, pa se po stupanju na snagu vanparničnog postupnika ima po § 263. toga Vp. postupati i u tim slučajevima po Vp.

Tužiteljica je stoga imala svoju prošnju uputiti vanparničnom sudu, u koliko još nije bio u toku postupak kod nadležnoga pravoslavnoga duhovnoga suda za raspust braka, u kojem je slučaju po čl. 129. sl. a) br. 4 ustava srpsko-pravoslavne crkve nadležan i za to duhovni sud. Pošto je pak ova pravna stvar utužena i raspravljena po propisima gradjanskog parničnog postupnika pred redovnim parničnim sudom, to predleži ništavost iz §-a 571. br. 6. grpp.

Po §-u 40. grpp. ima pak sud u svakom stanju postupka izreći zaključkom nedopustivost redovnog puta i ništavost postupka, ako ga nadje, a to imadu da čine i viši sudovi, kad stvar pred njih dodje povodm dopuštenog pravnog lijeka, u koliko u tom pogledu ne stoji na putu koja druga pravosnažna odluka. Kako takove odluke in concreto nema, valjalo je po službenoj dužnosti postupiti i izreći nedopustivost redovnog pravnog puta i ništavost postupka te tužbu odbaciti.

Odluka o preboju parničkih troškova osniva se na § 153. st. 4. grpp., jer se s obzirom na kolebljivu sudsku praksu u ovom pogledu ne može pokretanje i vodjenje ovog ništavog postupka upisati ni u krivnju koje stranke, a ni u očevidno grubu krivnju kojega suca.

Priopćio dr. Karner Ivo, odvjetnik u Osijeku.

Za dozvolu privremenoga razlučnoga boravišta i privremene alimentacije nadležan je sreski sud opće mjesne nadležnosti obvezanika.

Plenarna rješidba Stola sedmorice od 16. svibnja 1936. br. Rek 721-2-1936.

L. K je zatražila kod sreskoga suda u V. dozvolu privremenoga razlučnoga boravišta i privremenu alimentaciju od svoga muža M. K.

Sreski sud u V. je odbio zaključkom zahtjev moliteljice radi nenadležnosti, u smislu § 46. t. 3. grpp., s obrazloženjem, da zahtjev privremenoga supružnoga uzdržavanja spada, bez obzira na vrijednost, u isključivu stvarnu nadležnost okružnoga suda, budući taj zahtjev nije čisti imovinsko-pravni zahtjev, jer izvire jedino i isključivo iz bračnoga odnošaja.

Okružni sud u O. je povodom rekursa moliteljice ukinuo taj zaključak sreskoga suda i vratio mu stvar, da je mimo odbijajućega razloga raspravi i da novi zaključak donese.

Stol sedmorice u punoj sjednici nije uvažio rekurs, koji je protustranka podnijela protiv zaključka okružnoga suda, nego je potvrdio taj zaključak:

Iz razloga Stola sedmorice:

Pravo žene na razlučno boravište i pristojno uzdržavanje prije okončanja procesa o raspustu braka kod duhovnoga suda, normirano je u §§ 107., 108. i 117. o. g. z., te u Naredbi Ministarstva Pravosudja od 26. lipnja 1853. (d. z. l. br. 122).

Tu je normirana i nadležnost gradjanskoga suda za ovo, te da se ima postupati vanparnično. Ustavom Srpsko-pravoslavne crkve prenesena je nadležnost za to djelomično na pravosl. duhovne sudove (čl. 129., a br. 4.).

Novi vanparnični postupak nema u tom pogledu nikakovih posebnih naredjenja, kao što nije imao ni stari izvanparbeni postupak, no po naredjenju § 263. V. p. ima se i tu postupati po novom Vp. Propisi V. p. imaju se tu po čl. 2. st. 2. Uvp. upotrebljavati samo u toliko, u koliko im se ne protive gore navedena posebna naredjenja o privremenoj alimentaciji (o. g. z., navedena naredba Min. prav. i ustav srp. pravosl. crkve).

U pogledu nadležnosti gradjanskih sudova (stvarne i mjesne) nemaju ni o. g. z. ni gore navedena naredba nikakovih naredjenja, pa se stoga imaju (u koliko ne dolaze do primjene naredjenja ustava srp. pravosl. crkve) primijeniti naredjenja V p., koji odredjuje i pitanje nadležnosti sudova za vanparnične stvari, što je prije činio sudovnik. Vp. nema općega naredjenja o nadležnosti, nego je predvidja posebice, za svaki slučaj, a propustio je jedino, da to učini uz § 263.

Ima se stoga ova praznina u zakonu po § 7. o. g. z. popuniti t. j. valja nadležnost za svaki pojedini lsučaj, koji se rješava vanparnično po § 263. Vp., odrediti prema naredjenjima, koja postoje u Vp. za druge slične slučajeve.

Našem slučaju (traženje razlučnog boravišta i privremene alimentacije) najsličniji u Vp. predvidjeni slučaj jest onaj normirani u § 265. Vp. (odredjivanje miraza, opreme). Za ovo je nadležan sreski sud opće mjesne nadležnosti obvezanikove.

Mora se zato uzeti, da je i za traženje odvojenog boravišta i privremene alimentacije nadležan sreski sud opće mjesne nadležnosti obvezanikove, u koliko to spada u nadležnost gradjanskoga suda. Na osnovu § 21. Vp. (shodnom primjenom propisa Grpp.) ne može se ispuniti ova praznina, jer § 46. br. 3 Grpp. sam izričito isključuje svoju primjenu na nesporni postupak. Kada se pak na nesporni postupak ne može primijeniti taj §, ne može se primijeniti ni uz taj § izdano prelazno naredjenje (čl. 6. Ugrpp.).

Prema tome nije ispravno smatrati, da je za privr. alimentaciju i razlučno boravište još na snazi § 14. sl. a) sudovnika.

Sudovnik, u koliko naredjuje nadležnost sudova u vanparničnom postupku, potpuno je derogiran stupanjem na snagu Vp-a, koji odredjuje i postupak i nadležnost za vanparnične stvari. Uz novi Vp. ne može se stoga nikako upotrebljavati sudovnik.

Obzirom na izneseno valja zaključiti: Za dozvolu privremenoga razlučnog boravišta i privremene alimentacije nadležan je sreski sud opće mjesne nadležnosti obvezanikove, a ta se dozvola ima tražiti vanparničnim putem.

Priopćio dr. Rucner Josip, tajnik Stola sedmorice.

Glede traženja dozvole razlučnog boravišta i odredjivanja privremene alimentacije nadležan je sreski sud opće mjesne nadležnosti obvezanika. Nadležnost se odredjuje po vanparničnom postupku, a ne po gradjanskom sudovniku od 16. veljače 1953.

(Datum i broj rješidbe Stola sedmorice nije naveden)

Stol sedmorice u pravnoj stvari G. R. iz B. proti G. M. iz G. radi razlučnog boravišta i plaćanja alimentacije povodom rekursa protustranke G. M. protiv zaključka okružnog suda u Zagrebu od 24. listopada 1936. br. Pl. 2426/936-2, kojim je na rekurs molitelja G. R. ukinut zaključak sreskog suda II. u Zagrebu od 22 rujna 1936. br. R 340/936. i prvostepenomu sudu naloženo, da kao nadležan u stvari postupa, u nejavnoj sjednici je zaključio: Rekurs se ne uvažuje.

Obrazloženje: U §§ 107., 108. i 117. o. g. z. te u naredbi Ministra pravosudja od 26. srpnja 1853. (d. z. br. 122.) normirano je pravo žene na razlučno boravište i pristojno uzdržavanje prije okončanja procesa o raspustu ili razvodu braka od duhovnog suda. Tu je normirana i nadležnost gradjanskog suda za ovo, kao i to, da se ima postupati vanparnično.

Novi vanparnični postupnik nema u pogledu odvojenog boravišta i privremene alimentacije nikakovih posebnih naredjenja, kao što nije imao ni stari izvanparbeni postupnik, no po smislu naredjenja § 263. Vp. ima se i tu postupati po novom Vanparničnom postupniku.

Propisi vanparničnog postupnika imaju se tu po čl. 2., st. 2. Uvp. upotrebljavati samo u toliko, koliko im se ne protive gore navedena posebna naredjenja o privremenoj alimentaciji.

U pogledu nadležnosti gradjanskih sudova nemaju ni opći gradjanski zakon ni citirana naredba nikakovih naredjenja; imadu se stoga primijeniti naredjenja vanparničnoga postupnika, koji uredjuje pitanje nadležnosti sudova za vanparnične stvari, što je prije činio gradjanski sudovnik. Vanparnični postupnik nema općeg naredjenja o nadležnosti, nego je predvidja posebice za svaki slučaj, a propustio je jedino, da to učini uz § 263. Ima se stoga ova praznina u zakonu popuniti po § 7. O. g. z. t. j. valja nadležnost za svaki pojedini slučaj, koji se rješava vanparnično po § u 263. Vp. odrediti prema naredjenjima, što ih ima vanparnični postupnik za druge slične slučajeve.

Nazočnomu slučaju najsličniji u vanparničnom postupniku predvidjeni slučaj jest onaj normiran u § 265. Vp., za ovo je nadležan sreski sud opće mjesne nadležnosti obvezanikove. Mora se zato uzeti, da je i za traženje odvojenog boravišta i privremene alimentacije nadležan sreski sud opće mjesne nadležnosti i obvezanikove, u koliko to spada u nadležnost gradjanskog suda.

Na osnovu § 21. Vp. ne može se ispuniti ova praznina, jer § 46. br. 3. Grpp. sam izrič'to isključuje svoju primjenu na nesporni postupak. Kad se pak na nesporni postupak ne može primijeniti taj propis, ne može se primijeniti ni uz taj propis izdano prelazno naredjenje (čl. 6. Ugrpp.).

Stoga neispravno uzima okružni sud, da je za privremenu alimentaciju i razlučno boravište još na snazi § 14. sl. a. gradj. sudovnika. Sudovnik, u koliko odredjuje nadležnost u vanparničnom postupku, potpuno je derogiran stupanjem na snagu vanparničnoga postupnika koji uredjuje i postupak i nadležnost za vanparnične stvari. Uz novi vanparnični postupnik ne može se stoga upotrebljavati sudovnik.

Kako je prema gore navedenomu po naredjenju vanparnič. postupnika nadležan za dozvolu odvojenog prebivališta i odredjivanja privremene alimentacije sreski sud opće mjesne nadležnosti obvezanikove, a u nazočnom slučaju sreski sud II. u Zagrebu, to se iz gore navedenih razloga nije mogao uvažiti rekurs, jer je pobijani zaključak iz razloga u ovoj vrhovnoj odluci navedenih na zakonu osnovan.

b) Kazneno*)

1. Nadležnost vijeća šestorice po §-u 104. zak. o uredj. sudova. — 2. Starješina državnog nadodvjetništva ni u kojem slučaju ne može prisustvovati glasanju krivičnih vijeća Stola sedmorice, a jednako ne može prisustvovati ni vijećanju. — 3. Značenje i važnost rješenja kasacionoga suda, donesenih na zaštitu zakona, u konkretnim krivičnim stvarima. — 4. Narodni poslanici nisu državni službenici u smislu §-a 14. toč. 3. kz. — 5. Rad narodnoga poslanika u okviru nadležnosti poslaničkoga mandata nije službena radnja u smislu §-a 385. kz. — 6. Za nametnuće postupka protiv narodnoga poslanika potrebno je prethodno odobrenje narodne skupštine. — 7. Tumačenje odredbe čl. 5. zak. o suzb. zloup. u služb. dužnosti. Aktivno podmićivanje ne može se smatrati potstrekavanjem na pasivno podmićivanje. — 8. Davalac poklona u slučaju prestupa §-a 384. kz. nije kažnjiv.

(Iz rješidbe Stola sedmorice kao Kasacionog suda od 4. kolovoza 1936. br. Kre 233/6-936.).

Okružni sud u O. presudom od 18. stud. 1935. Kzp 81/1932. proglasio je krivima razne okrivljenike radi krivičnih djela označenih u §§-ima 384., 385. i 397. Kz. u vezi sa § 34. Kz. i čl. 5. Zak. o suzb. zloup. u služb. dužnosti, te § 215. al. 2. Kz.

Stol sedmorice kao Kasacioni sud povodom priziva i revizija Državnoga tužioca i okrivljenih, te zahtjeva za isključenje i izuzeće Stola sedmorice u Zagrebu, izrekao je, da se priziv i revizija Državnoga tužioca glede svih okrivljenika odbacuju, dok se prizivi i revizije optuženika djelomično uvažuju s ovih

razloga:

1. Zahtjev opt. dra. N. N. za isključenje i izuzeće Stola sedmorice u Zagrebu od sudjenja u ovoj krivičnoj stvari, a s time u vezi i predlog, da o tom zahtjevu odluči vijeće šestorice spomenuto u §§-ima 104. i 111. Zus. odbijaju se. Zahtjev istog optuženika za isključenje i izuzeće pretstavnika Stola sedmorice i sviju sudija Stola sedmorice uvažuje se samo u toliko, da se odobrava izuzeće pretsjednika Stola sedmorice i sudije Stola sedmorice dra R., dok se u ostalom dijelu taj zahtjev odbija i izuzeće ostalih sudija Stola sedmorice ne odobrava, a to sve iz ovih razloga: opt. dr. N. N. ministar u penziji u Beogradu podneskom od 22. travnja 1936. upravljenim na Stol sedmorice kao odjeljenje Kasacionog suda u Zagrebu traži, da Kasacioni sud za cijelu državu u vijeću u smislu § 104. Zus. odobri: 1. isključenje i izuzeće pretsjednika Stola sedmorice, 2. sviju sudija cijelog Stola sedmorice u Zagrebu od sudjenja u konkretnoj krivičnoj stvari i 3. da odredi u toj stvari koje drugo odjeljenje Kasacionoga suda za cijelu državu van Stola sedmorice u Zagrebu, koji on u svom podnesku konstantno neispravno naziva Stola sedmorice odjeljenje A u Zagrebu, jer takovo ne postoji, već postoji Stol sedmorice u Zagrebu i Stol sedmorice odjeljenje B u Zagrebu. Razlog da podnesak u kom traži da odluči vijeće iz § 104. Zus. upravlja Stolu sedmorice u Zagrebu, nalazi optuženik u §§-ima 343. ff K. p., jer da uslijed revizija u ovoj krivičnoj stvari nastupa funkcionalna nadležnost Stola sedmorice u Zagrebu. Sam podnesak je sasvim ispravno podnesen Stolu sedmorice u Zagrebu, jer je jedino on nadležan, da ga riješi. Prema § 103. al. 1. i 3. Zus. i čl. 12. Ukr. smatraju se sadašnja odje-

*) U članku g. Mir. Šanteka u današnjemu broju pod naslovom »Pregled pravnih pitanja iz Kriv. zakonika i Kriv. postupnika riješenih u tzv. osječkome procesu« opisuje autor rješenje 52 pravnih pitanja (22 iz mater. a 30 iz formalnoga prava). Kako je taj opis sumaran, a neka od riješenih pitanja vrlo su važna, smatrali smo uputnim reproducirati iz rješitbe Stola sedmorice doslovno obrazloženje onih pitanja (8 njih), koja nam se činila najvažnijim. Obrazloženje svakoga od njih jest samo po sebi potpuna samostalna rasprava. Op. ur.

ljenja Kasacionoga suda (§ 103. al. 1. Zus.) kao Kasacioni sud u smislu Zakonika o sudskom krivičnom postupku i samo taj Kasacioni sud je nadležan za rješavanje po tom Zakoniku o svim krivičnim djelima, o kojima su sudili sudovi sa njegove teritorijalne nadležnosti. Od te nadležnosti izuzeti su samo slučajevi u zakonu naročito navedeni. Ti slučajevi su oni iz §§ 104., 105. al. 4. i 111. al. 1. Zus. te čl. 13. Ukr. Medju te slučajeve ne spadaju oni, o kojima raspravlja optuženikov podnesak, pa se stoga ni njegovom zahtjevu, da o podnesku odluči vijeće šestorice navedeno u § 104. Zus. ne može udovoljiti. Zato se podnesak ne odstupa pomenutom vijeću, jer ono za rješenje stavljenog zahtjeva nije nadležno. To napose slijedi i iz propisa § 111. al. 2. Zus. Po tom propisu vijeće šestorice pomenuto u § 104. Zus. rješava o zahtjevu, da se odredi koji sud iste vrste drugog pravnog područja, ako javna bezbjednost, lakoća postupka i druge naročite potrebe postupka zahtijevaju, da se za krivično postupanje umjesto nadležnoga suda odredi koji sud iste vrste drugog pravnog područja. Ali pomenuto vijeće može da rješava o tom zahtjevu samo onda, ako to od njega traži Apelacioni sud, u čijem se području nalazi nadležni sud. Analogno tomu moglo bi pomenuto vijeće odrediti drugo koje odjeljenje Kasacionoga suda samo onda, ako bi to tražilo nadležno odjeljenje Kasacionoga suda, dakle in concreto ovaj Stol sedmorice. U konkretnom slučaju nikakve naročite potrebe ne traže, da ovaj Stol sedmorice stavi predlog pomenutom vijeću, da odredi koje drugo odjeljenje Kasacionoga suda za ovu krivičnu stvar. Opt. Dr. N. obrazlaže ovu potrebu time, da bi pretsjednik i onda, kada bi bio izuzet, mogao sa svim svojim autoritetom i položajem utjecati na ostale članove Stola sedmorice, a na štetu opt. dra. N. Ova je pretpostavka potpuno neosnovana, jer čim je pretsjednik u ovoj krivičnoj stvari jedamput izuzet, on više neće uopće bilo u kom pravcu bilo na kakav način uticati na vijeće odredjeno za rješavanje ove krivične stvari, niti tom vijeću davati bilo kakve sugestije. Iz ovih razloga valjalo je odbiti zahtjev opt. dra. N. za isključenje i izuzeće Stola sedmorice u Zagrebu od sudjenja u ovoj krivičnoj stvari, a s tim u vezi i predlog da o tom zahtjevu odluči vijeće šestorice pomenuto u §§-ima 104. i 111. Zus.

2. Po §-u 41. odj. 1. Kp. vrhovni državni tužilac kod Kasacionog suda pozvan je da sudjeluje u postupku koji se vrši pred ovim sudom onako, kako je to bliže ovim zakonom predvidjeno. Propisi o postupku pred Kasacionim sudom predvidjeni su u §§ 335—358. Kp. Po §-u 75. odj. 3. i 4. Kp. razlikuje se vijećanje suda od glasanja suda. Izvan svake sumnje je, da ni po jednom od ovih propisa ni u kom slučaju **vrhovni državni tužilac ne može prisustvovati glasanju suda**. Ali ni po jednom od ovih propisa on ne može prisustvovati ni vijećanju Kasacionog suda. Propisano je jedino, da se vrhovni državni tužilac ima saslušati prije nego li Kasacioni sud u sjednici vijeća donese svoju konačnu odluku o izjavljenim pravnim lijekovima stranaka. Za reviziju je to propisano u §§ 345. i 346. K. p. U tu svrhu se po § 344. odj. 2. i 3. Kp., vrhovnom drž. tužiocu dostavljaju spisi na razmatranje, pa on može već povodom vraćanja spisa Kasacionom sudu da izjavi, da li predlaže koje od rješenja pomenutih u §§ 345. i 346. Kp. (§ 68. Tpr.). Ukoliko vrhovni drž. tužilac predloži koje od ovih rješenja, nije više potrebno ponovno saslušati vrhovnoga državnog tužioca u sjednici u smislu §§ 345. i 346. Kp., jer prema izričitom propisu § 43. odj. 1. Kp. saslušanje drž. tužioca, a dosljedno tomu i vrhovnog drž. tužioca može biti ili usmeno ili pismeno, pa je i ovakvim pismenim saslušanjem udovoljeno propisima §§ 345. i 346. Kp., koji nalažu saslušanje vrhovnog drž. tužioca. Dakako da nema zakonske zapreke, da se i pored ovakvoga svoga pismenoga prijedloga vrhovni drž. tužilac ponovno sasluša u sjednici, ako to vijeće prema okolnostima pojedinog slučaja smatra potrebnim. Ovo saslušanje u sjednici u smislu §§ 345. i 346. Kp. potrebno je na primjer onda, ako je vrhovni drž. tužilac nakon razmatranja spisa u smislu § 344. odj. 2. i 3. Kp. prethodno predložio samo kakvo remisorno rješenje u pravcu dopunjenja spisa ili dobavljanja razjašnjenja o povredi formalnosti istaknutoj u reviziji, a izvjestilac s odobrenjem pretsjednika vijeća to usvoji i ovo dopunjenje spisa odnosno razjašnjenje bude dobavljeno. Nakon toga ima vijeće u sjednici saslušati vrhovnog drž. tužioca o tom, koje od rješenja pomenutih u §§ 345. i 346. Kp. predlaže, ako ne nadje potrebnim, da od njega u tom smislu zatraži pismeni prijedlog. Ali ni u tom slučaju nema vrhovni drž. tužilac pravo, da prisustvuje samom vijećanju suda. On može u sjednici staviti samo svoj prijedlog, ali ne može ostati u sudnici prilikom samoga vijećanja suda. Da je ovo shvaćanje ispravno, vidi se i

iz § 43. odj. 2. Kp., koji izričito zabranjuje državnom tužiocu da prisustvuje vijećanju suda. Prije novele Krivičnog postupnika od 9. oktobra 1931. bio je predvidjen samo jedan slučaj, kada je drž. tužilac mogao prisustvovati vijećanju, a to je bilo u slučaju odluke za pomilovanje u smislu § 283. kp., koji je baš pomenutom novelom ukinut. I povijest samoga postanka §-a 43. Kp. potvrdjuje ispravnost ovoga gledišta. § 43. Kp. radjen je prema § 30. hrv. Kp. od 17. svibnja 1875., a koji je glasio ovako: »Državni odvjetnici (nadodvjetnik) čine predloge svoje usmeno ili pismeno, i o svakom predlogu ima se stvoriti sudbena odluka. Na isti način daju oni očitovanje o predlozima okrivljenikovim ili o pitanjima od suda stavljenim. Državni odvjetnici (nadodvjetnik) mogu biti pri vijećanju suda, osim ako se radi o rješidbi kod glavne rasprave ili kod sudbenog ročišta za raspravu žalbe ništovne. Pri glasovanju i stvaranju odluke nemaju pravo prisustvovati«. Ako se sada usporedi prvi odjeljak §-a 43. Kp. sa prvom stavkom § 30. hrv. Kp., vidi se, da su oba propisa po svom smislu u bitnosti istovjetna i da je u § 43. odj. 1. Kp. provedena samo jezična i stilistička izmjena. Naprotiv drugi odjeljak §-a 43. Kp. je u bitnosti različit od druge stavke §-a 30. hrv. Kp., jer je u §-u 43. odj. II. Kp. izričito propisano, da državni tužilac ne može prisustvovati vijećanju suda, dočim mu je to kao i drž. nadodvjetniku po propisu §-a 30. st. 2. hrv. Kp. bilo izričito dopušteno. Iz povijesti postanka § 43. Kp. vidi se dakle jasno, da zakonodavac u novom Krivičnom postupniku izričito i svijesno nije htio pripustiti prisustvovanje drž. tužioca vijećanju suda. To vrijedi i za vrhovnog drž. tužioca, jer zakon njemu takvo prisustvovanje kod vijećanja Kasacionog suda nigdje izričito ne dopušta pa stoga i za njega analogno vrijedi propis § 43. odj. 2.Kp. Zakonodavac je ovdje, obzirom na to što su drž. tužioci, viši državni tužioci i vrhovni državni tužilac službeno podredjeni ministru pravde, dakle upravnoj vlasti, očito htio spriječiti svaki uticaj upravnih vlasti na vijećanje kriv. suda, pa bio taj uticaj vršen i posrednim načinom putem sudjelovanja drž. tužilaca kod vijećanja suda. Time je zakonodavac htio spriječiti da suci ne bi dobili utisak, ma samo i u jednom slučaju, da je ono što državni tužilac predlaže i savjetuje, želja upravnih vlasti. Za vrijeme vijećanja suda osim spisa, zakona i sudačke savjesti nema mjesta prisustvovanju nikoga drugoga u sudnici, niti je potrebno ma čije prisustvovanje osim članova suda. Saslušanje vrhovnog drž. tužioca u sjednici potrebno je u slučaju, ako Kasacioni sud hoće po službenoj dužnosti da uzme u obzir povrede materijalnog zakona učinjene na štetu optuženika (§§ 344. odj. 3., 388. odj. 5. i 352. odj. 2. Kp.), ili da vrši svoje pravo, koje mu daje § 354. Kp. Takvo saslušanje potrebno je i onda ako vrhovni državni tužilac nije dao nikakvu izjavu o prizivima stranaka (§ 353. Kp.). Jednako se vrhovni drž. tužilac ima saslušati prije rješenja o žalbi, za koju je Kasacioni sud nadležan (§ 331. odj. 2. Kp.) Naprotiv ni saslušanje vrhovnog drž. tužioca nije potrebno, ako je on sam stavio Kasacionom sudu kakav pismeni prijedlog, na primjer zahtjev za izuzeće sudaca Kasacionog suda, jer takvo saslušanje u tom slučaju ni jedan zakonski propis ne predvidja. Po § 43. odj. 1. reč. 3. Kp. ima se državni tužilac saslušati o prijedlozima okrivljenikovim ili o pitanjima, koja postavlja sud, dakle ne o prijedlozima koje državni tužilac sam stavlja. Prema tomu se vidi, da nije osnovano pozivanje starješine Državnog nadodvjetništva na propise §§ 345, 346, 353, 331. i 344 Kp. u dokaz svoje tvrdnje, da on ima pravo prisustvovati vijećanju Kasacionog suda, jer mu ti propisi to pravo ne daju već samo odredjuju da se vrhovni državni tužilac ima saslušati prije nego li Kasacioni sud donese u sjednici rješenje o pravnim lijekovima. Iz toga se pak nikako ne da zaključiti, da on može nakon svoga saslušanja još i dalje prisustvovati i vijećanju suda. Saslušanje vrhovnoga drž. tužioca je sasvim nešto drugo nego li prisustvovanje vijećanju suda, a baš oni propisi Krivičnoga postupnika, na koje se poziva starješina Državnog nadodvjetništva, odredjuju samo, da se vrhovni državni tužilac ima saslušati a ne dopuštaju njegovo prisustvovanje vijećanju suda, pa ovom potonjem ne može ni biti mjesta. Starješina Drž. nadodvjetništva je u ovoj stvari prije donošenja konačne odluke saslušan u smislu §§ 345. i 346. Kp. On je naime u svom pismenom podnesku od 29. jula 1936. Kns. 1339/197-1934. predložio, da se revizija drž. tužioca u pogledu svih optuženika zbog svih fakata za koje je opravdana, kao i revizija svih optuženika odbace kao očigledno neosnovane po § 345. odj. 1. br. 2. Kp. Drugo kakvo saslušanje starješine Državnog nadodvjetništva nije više ni potrebno, ne samo u smislu § 345. Kp. nego ni u smislu § 346. Kp. Čim je starješina Državnog nadodvjetništva pred-

ložio, da se revizije svih optuženika po § 345. odj. 1. br. 2. Kp. odbace, sasvim suvišno bi bilo još njegovo ponovno salušanje u smislu § 346. odj. 1. Kp., jer je više nego jasno, da je u njegovom prijedlogu za odbačaj optuženičkih revizija, sadržan i prijedlog, da se te revizije ne uvaže u smislu § 346. Kp., dakle je tim izvršeno njegovo saslušanje i po § 345. Kp. i po § 346. Kp. Starješina Državnog nadodvjetništva se poziva i na propise §§ 115, 116. i 118. Uredbe o posl. redu za kriv. sudove od 21. studenoga 1929. (Kpr.) i na propise §§ 6, 64, 66. Uredbe o posl. redu za drž. tužiošlvo od 21. XI. 1929. (Tpr.), ali i ti propisi ne dopuštaju prisustvovanje vrhovnog drž. tužioca vijećanju suda. No kad bi ti propisi to i dopuštali, oni bi bili u očitom protuslovlju s propisom §-a 43. odj. 2. Kp., ali tada oni ne bi bili za sud obavezni (čl. 100. U). Obje pomenute uredbe izdane su na osnovu čl. 25. Ukr., po kome je ministar pravde ovlašten da propiše sve uredbe i pravilnike potrebne za izvršenje Krivičnog zakonika, Zakonika o sud. kriv. postupku i Zakona o izvršivanju kazni lišenja slobode. Dosljedno tomu ministar pravde ne može izdati takve uredbe, koje bi se kosile sa propisima Krivičnog postupnika, jer to ne bi bile uredbe za izvršenje krivičnoga postupnika, nego uredbe s kojima se propisi Krivičnoga postupnika mijenjaju ili ukidaju, a za to ministar pravde nema zakonskog ovlaščenja. Medjutim propisi pomenutih uredaba na koje se starješina Drž. nadodvjetništva poziva, u skladu su sa propisima Krivičnoga postupnika. § 115. Kpr. odredjuje, da na svakom rješenju donešenom u sjednici treba staviti bilješku (klauzulu), koja sadrži imena svih sudaca glasača i drž. tužioca, zatim da li je rješenje doneseno jednoglasno ili većinom glasova. § 116. Kpr. u prvom odjeljku propisuje, da zapisničar ima načiniti zapisnik o redovnim kao i o vanrednim sjednicama, u koji se u uvodu imaju unijeti imena svih prisutnih sudaca, zapisničara i drž. tužioca. U četvrtom odjeljku istoga paragrafa predvidjeno je donošenje sudskih odluka per rollam t. j. pismenim glasanjem uz sudjelovanje drž. tužioca. Kako se vidi, ovi propisi odnose se na tehničko-manipulativnu stranu donošenja odluke, a nigdje ne dopuštaju prisustvovanje drž. tužioca vijećanju suda. Navodjenje drž. tužioca u §§-ima 115. i 116. odj. 1. Kpr. u vezi je samo sa propisom prvoga odjeljka § 43. Kp., po kome se drž. tužilac ima saslušati o prijedlozima okrivljenikovim ili o pitanjima koja postavlja sud, pa se stoga ukoliko je njegovo saslušanje izvršeno na sjednici suda, ima u uvodu zapisnika napomenuti i njegovo ime, ali tim nije mogao biti stavljen van snage propis § 43. odj. 2. Kp., koji drž. tužiocu ne dopušta da prisustvuje vijećanju suda. Sudjelovanje drž. tužioca kod glasanja per rollam biva tako, da on na prijedlogu izvjestioca zabilježi uz svoj potpis svoje mišljenje, ali iz toga se ne može izvesti, da državni tužilac ima pravo prisustvovati usmenom vijećanju suda. § 6. Tpr. glasi: »Kad državni tužilac prisustvuje sudijskim sjednicama, pripada mu mjesto desno od sudije koji pretsjedava. Svoje mišljenje i eventualne prijedloge državni tužilac daje, pošto je sudija izvjestilac svoje mišljenje i prijedlog obrazložio«. Ni ovaj propis ne daje drž. tužiocu pravo da prisustvuje samom vijećanju suda. Čim je državni tužilac dao svoje mišljenje i eventualni prijedlog, ne može više ostati u sudnici za vrijeme vijećanja suda, jer mu to § 43. odj. 2. Kp. izričito zabranjuje. Prema propisu § 64. Tpr. to isto vrijedi i za vrhovnog drž. tužioca. Prema tome ni jedan od zakonskih propisa na koje se je pozvao starješina Drž. nadodvjetništva ne dopuštaju mogućnost njegova prisustvovanja samom vijećanju suda. U tajnim sjednicama može vrhovni državni tužilac prisustvovati samo u cilju svoga saslušanja, a kada je ovo dovršeno, tim samim prestaje pravna mogućnost, da on i dalje ostane u sudnici kod vijećanja suda. Ovdje valja otvoreno priznati, da je praksa Stola sedmorice kao kasacionog suda, na koju se poziva i starješina Drž. nadodvjetništva dosada bila drugačija. Razlog leži u tome, što se je obzirom na čl. 11. odj. 1. Ukr. još dugo nakon stupanja novoga Krivičnoga postupnika na snagu primjenjivao hrv. Kazneni postupnik u onim krivičnim stvarima, koje su presudjene u prvom stepenu prije dana, kada je Krivični postupnik stupio na snagu, a hrv. Kazneni postupnik je u svom § 30. kako je već naprijed rečeno, izričito dopuštao prisustvovanje drž. nadodvjetnika vijećanju suda, dočim mu je konstantna praksa štaviše, dopuštala i prisustvovanje kod glasanja u tajnim sjednicama. I tako je duh staroga postupnika u prelaznom vremenu neprimjetno prešao i u primjenu novoga Krivičnoga postupnika, jer se nije odmah opazila značajna razlika izmedju § 30. stav 2. hrv. Kp. i § 43. odj. 2. Kp.

3. Nastaje pitanje, kakvo značenje i važnost ima presuda Stola sedmorice donesena na zaštitu zakona sada u ovoj krivičnoj stvari? Prvostepeni je sud donio sasvim ispravan zaključak, da on nije formalno vezan pravnim shvaćanjem ove vrhovne presude, jer nema zakonskoga propisa, po komu bi prvostepeni krivični sudovi bili vezani na pravno shvaćanje izraženo u presudama Kasacionoga suda, donesenima za zaštitu zakona u smislu §§ 357. i 410. odj. 2. u vezi sa § 41. Kp. Takve presude u pravilu nemaju nikakva učinka prema optuženiku. Iznimka od toga pravila predvidjena je u § 357. odj. 3. Kp. samo u korist optuženika. Ako je optuženik presudom, kojom je povrijedjen zakon osudjen na kaznu, Kasacioni će sud prema okolnostima po svom nahodjenju ili osloboditi optuženika od optužbe ili će optužbu odbiti ili će primjeniti na nj blaži krivični zakon ili će narediti, da se protiv njega ponovi krivični postupak ili samo glavni pretres pred istim ili drugim nadležnim prvostepenim sudom. Prema tomu presude Kasacionog suda donesene na zaštitu zakona imaju u pravilu snagu samo utoliko koliko vrijede njihovi razlozi, na kojima se te presude osnivaju. Postoji općenito pravilo, da krivični sud nije vezan ni na što drugo osim na zakon (§ 1. Kz., § 1. Kp. i čl. 100 U.). Jedina iznimka od toga pravila predvidjena je u § 358. odj. 2. Kp., po kome je onaj sud prvoga stepena, kojemu je Kasacioni sud na osnovu §§-a 346, 350, 354. odj. 1. i 357. odj. 3. Kp. uputio krivičnu stvar na novi glavni pretres, pri izricanju presude na osnovu novoga glavnoga pretresa formalno vezan pravnim shvaćanjem na kome je Kasacioni sud zasnovao svoju odluku. To je jedini slučaj u krivičnom sudovanju da krivični sud prvoga stepena nije vezan za zakon nego je formalno vezan za pravno shvaćanje Kasacionoga suda, ali i to vrijedi samo rebus sic stantibus t. j. samo utoliko ukoliko je na osnovu novoga glavnoga pretresa utvrdjeno ono isto činjeničko stanje, koje je bilo utvrdjeno u prvoj presudi, koju je Kasacioni sud poništao. Iz propisa § 358. odj. 2. Kp. u vezi sa prvim odjeljkom istoga paragrafa koji se opet poziva na § 357. odj. 3. Kp. a koji govori o učinku presude Kasacionog suda donesene na zaštitu zakona, vidi se jasno, da je prvostepeni sud vezan na ovakvu presudu Kasacionog suda donesenu za zaštitu zakona samo onda, ako je tom presudom odredjen novi glavni pretres i više ni u jednom drugom slučaju. To isto analogno vrijedi i za postupak pred sucem pojedincem (§§ 399. odj. 2. i 406. odj. 1. Kp.). Ali kod toga valja izričito naglasiti, da je na ovo pravno shvaćanje Kasacionog suda u smislu § 358. odj. 2. Kp. formalno vezan samo prvostepeni sud, dočim nema propisa po komu bi na to svoje pravno shvaćanje bio formalno vezan i sam Kasacioni sud. Dosljedno tome Kasacioni je sud na to svoje pravno shvaćanje u slučaju §-a 358. odj. 2. Kp. vezan samo stvarno, a to znači da ga može i izmijeniti i u istoj krivičnoj stvari, kada ona ponovno dodje pred Kasacioni sud, ako za to postoje opravdani razlozi. Istina je, da je štetno za ugled Kasacionoga suda ako u istoj krivičnoj stvari izmijeni dva potpuno oprečna pravna shvaćanja, ali je neisporedivo veći interes zajednice na tome, da niko nevin ne bude osudjen odnosno da svako bude sudjen samo po zakonu (§ 1. Kz. i § 1. Kp.). Pred tim interesom mora da uzmakne i onaj, ma kako inače bio veliki interes što ga zajednica ima na ugledu svoga Kasacionoga suda. U ovom konkretnom slučaju prvostepeni sud nije bio formalno vezan presudom Stola sedmorice od 2. februara 1935. Kre 64/2-1935., jer ne postoji slučaj iz § 358. odj. 2. Kp. Ta je presuda prvostepenom sudu mogla poslužiti samo kao pouka, koja vrijedi toliko, koliko vrijede njezini razlozi. No tom presudom Stola sedmorice za zaštitu zakona nije formalno vezan ni sam Stol sedmorice kao kasacioni sud sada u ovoj krivičnoj stvari, iako je ona donesena za zaštitu zakona. Kod Kasacionoga suda postoji bitna razlika izmedju gradjansko-pravnoga i krivično-pravnoga sudovanja. Prema § 58. Zus. vezana su sva vijeća Kasacionoga suda za t. zv. načelne odluke tj. takove koje su donesene od pune sjednice Kasacionog suda i unešene u knjigu načelnih odluka, sve dok takve odluke po propisima ovoga zakona redovna opća sjednica Kasacionoga suda ne izmjeni ili ne ukine. Zbirka važnih odluka i knjiga načelnih odluka vode se kod Kasacionoga suda samo za gradjansko-pravne stvari (§ 53. Zus.). U krivičnim stvarima ima Vrhovno državno tužiošlvo pribilježiti svaku odluku Kasacionoga suda od pravne važnosti (§ 2. odj. 2. zakona o drž. tužiošlvu), očito samo za svoju upotrebu. Tu dolaze u obzir u prvom redu presude donesene na zaštitu zakona, ali one nemaju one važnosti, koju imaju načelne odluke u gradjansko-

pravnim stvarima. Ove presude na zaštitu zakona donosi redovno vijeće Kasacionoga suda od pet sudaca pa je i pomenutu presudu od 2. II. 1935. Kre. 64/2-1935. donijelo vijeće Stola sedmorice od pet sudaca. Prema tomu donošenje presude za zaštitu zakona protiv niže-stepenih odluka spada u redovno poslovanje redovnih krivičnih vijeća Kasacionoga suda u smislu §§ 13. br. 2. i 75. odj. 2. in pr. Kp. I stoga je sasvim naravno, da na takvu presudu redovnoga krivičnoga vijeća nije i ne može biti formalno vezano nijedno krivično vijeće Kasacionoga suda, pa ni ono koje ju je donijelo, jer takvu vezanost nijedan zakon ne odredjuje. Bilo bi uistinu nerazborito vezati sva vijeća Kasacionoga suda, na pravno shvaćanje onoga redovnoga vijeća, koje je ovo zauzelo u presudi na zaštitu zakona, a to tim više, što za takvu presudu nije propisana jednoglasnot (§ 77. odj. 1. Kp.), prema čemu bi u izvjesnom slučaju cijeli Kasacioni sud bio vezan na pravno shvaćanje trojice sudaca, a da bi to bilo i apsurdno, ne treba tek dokazivati. Ne može se tvrditi ni to, da bi za takovu presudu bila vezana redovna krivična vijeća Kasacionoga suda sve dok takvu presudu ne bi izmijenila ili ukinula puna sjednica Kasacionoga suda povodom zahjeva vrhovnoga državnoga tužioca na zaštitu zakona upravljenoga protiv takve presude redovnoga krivičnoga vijeća. U § 75. odj. 2. br. 3. Kp. predvidjen je i zahtjev za zaštitu zakona protiv odluke koga vijeća Kasacionoga suda, o komu rješava puna sjednica Kasacionoga suda sastavljena od 11 sudaca. Ali ni takva presuda na zaštitu zakona donesena od pune sjednice nije obavezna ni za jedno krivično vijeće Kasacionoga suda, izuzevši jedini slučaj, a koji je posve analogan slučaju iz § 357. odj. 3. Kp. tj., ako puna sjednica Kasacionoga suda vrati krivičnu stvar na ponovno odlučivanje shodno propisu § 357. odj. 3. Kp. onom redovnom krivičnom vijeću Kasacionoga suda, za čiju je odluku presudila, da je njome povrijedjen zakon, jer takvu vezanost u svim ostalim slučajevima nijedan zakon ne propisuje, a da baš protivno proizlazi iz § 358. odj. 2. u vezi sa § 357. odj. 3. i § 38. odj. 1. Kp., već je naprijed obrazloženo. Dosljedno tomu ostaje i nadalje na snazi pravilo, da su je osim toga u svom službenom djelokrugu podredjen ministru pravde (§ 41. odj. krivična vijeća Kasacionoga suda vezana isključivo na zakon (§ 1. Kz., § 1. Kp. i čl. 100 U.). Uostalom bilo bi nezgodno vezati krivična vijeća Kasacionoga suda na ovakve presude donesene na zaštitu zakona dok ne budu izmijenjene drugom presudom za zaštitu zakona i s razloga, jer se presude na zaštitu zakona mogu donijeti samo na zahtjev vrhovnoga državnoga tužioca, koji je osim toga u svom službenom djelokrugu podredjen ministru pravde (§ 41. odj. odj. 2. Kp. §§ 14—16, Zak. o drž. tuž.) dakle upravnoj vlasti, pa bi to in ultima linea značilo vezati Kasacioni sud u krivično pravnom sudovanju pravnim shvaćanjem upravnih vlasti, a ne treba tek napose isticati, da tomu ne može i ne smije biti mjesta ni u gradjanskopravnom, a još manje u krivično-pravnom sudovanju, dok u gradjanskopravnim stvarima sam kasacioni sud i bez ičijega zahtjeva može da izmijeni svoje važne i načelne odluke. Na osnovu toga mora se zaključiti, da Stol sedmorice kao kasacioni sud nije sada formalno vezan za svoju presudu od 2. veljače 1935. Kre 64/2-1935. I za stol sedmorice kao kasacioni sud u ovoj krivičnoj stvari ova presuda vrijedi toliko, koliko vrijede njeni razlozi. Da ti razlozi ne stoje, obrazloženo je već kod pobijanja pravnoga shvaćanja prvostepene presude, koja se je u svojim razlozima u bitnosti držala pravnoga shvaćanja pomenute presude Stola sedmorice na zaštitu zakona od 2. februara 1935. I ta presuda Stola sedmorice polazi sa pogrešne pretpostavke, da se iz toga što narodni poslanik vrši zakonodavnu vlast kao organ i državni funkcionar mora zaključiti da je on u službi kod državne vlasti u smislu § 14. br. 3. Kz., a to sve zbog pogrešnoga shvaćanja pojmova državne službe, državne vlasti i državnih organa. I ta presuda Stola sedmorice pogrešno shvaća značenje i važnost novele § 302. Kz. kao i zaštitu narodnoga poslanika od krivičnih djela protiv državne vlasti (glava XIII. Krivičnoga zakonika). I ta presuda Stola sedmorice iz čisto moralnih dužnosti narodnih poslanika pogrešno izvodi krivično pravne sankcije za povredu tih dužnosti, i ako takve krivične pravne sankcije postojeći krivični zakonik ne pozna. Iz svih ovih pogrešnih pretpostavaka morala je presuda Stola sedmorice doći do pogrešnoga zaključka kao što je došla i prvostepena presuda. S ovih razloga morao je Stol sedmorice kao kasacioni sud u ovoj krivičnoj stvari sada otstupiti od pravnoga shvaćanja koje je zauzeo u pomenutoj svojoj presudi za zaštitu zakona od 2. februara 1935.

4. Prvostepeni sud tumačeći smisao §-a 14. br. 3. Kz. uzeo je da se obzirom na sadržinu toga propisa, njegov duh i smisao imade i narodni poslanik smatrati državnim službenikom u krivično-pravnom smislu, jer se imade smatrati licem, koje je u službi kod državne vlasti. Kod toga prvostepena presuda polazi sa gledišta, da se jedinstvena državna vlast koja se sastoji iz vlasti zakonodavne, sudske i izvršne, izvršuje po njenim organima u okviru onih funkcija, koje sačinjavaju zakonodavnu odnosno sudsku izvršnu vlast. Narodni poslanici nisu državni činovnici u smislu zakona o činovnicima, ali oni vrše kao organi državne vlasti funkciju državne zakonodavne vlasti, dočim činovnici po zakonu o činovnicima, dakle druga vrsta državnih službenika, vrše funkcije izvršne t. j. upravne i sudske vlasti. Narodni poslanik kao organ zakonodavne vlasti postavljen na osnovu pravnih propisa vrši odnosnu funkciju i time zadobiva svojstvo državnoga funkcionara odnosno svojstvo državnoga službenika. Narodnom poslaniku koji dolazi do toga položaja na osnovu pravnoga propisa t. j. izborom, dat je javni autoritet u državi, a taj se očituje u tom, što on postaje funkcionarom zakonodavne vlasti, dakle njezinim službenikom, pa iz toga presuda zaključuje, da se on mora smatrati državnim službenikom u krivično-pravnom smislu iz § 14. br. 3. Kz. Dalje presuda izvodi, da narodni poslanik kao organ zakonodavne vlasti ima po Ustavu propisana prava, ali istovremeno i dužnosti. Na primjer s pravom glasa narodnoga poslanika vezana je prvenstvena dužnost, da se u opredjeljivanju davanja glasa drži u prvom redu temeljnoga zakona nepristranosti, savjesnosti, etičkih i moralnih principa, i da to bude bez štete po državu, jer i narodni poslanik kome je povjerena najvažnija državna funkcija, mora paziti na čistoću svoga rada. Ako dakle narodni poslanik bude u pogledu davanja glasa opredjeljivan obećanjem ili primanjem stanovite materijalne koristi, onda je on vršio svoje pravo glasa na nedozvoljen način, protivno propisanoj dužnosti da to davanje glasa bude apsolutno izraz njegova čistoga i savjesnoga uvjerenja i da ne smije imati motiva bilo u kakvom potkupljivanju. Ovo važi i za svaki drugi rad narodnoga poslanika, koji spada u njegovu nadležnost u okviru vršenja poslaničkoga mandata. Ove dužnosti u istaknutim pravcima podjednake su i za ostale državne službenike, iz čega proizlazi, da sve organe državne vlasti, kako zakonodavne, tako sudske i upravne, vežu u glavnom jednake dužnosti. Presuda dalje izvodi, da ni smisao propisa § 14. br. 3. Kz. a ni njegova tekstuacija ne opravdava, da se narodni poslanik izuzme od pojma državnoga službenika u smislu toga propisa, jer je on organ državne vlasti i funkcionar zakonodavne vlasti i prema tomu se nalazi u službi kod državne vlasti. Novelom § 320. Kz., kojom je i narodni poslanik uvršten u taj propis, ne može se, prema izvodjenju presude, opravdati zaključak, da se samo radi toga narodni poslanik nije mogao i ne može smatrati licem, koje je u službi kod državne vlasti, u smislu §-a 14 br. 3. Kz., jer se to iz novelirane stilizacije ne može zaključiti i jer se mora uzeti, da je zakonodavac tom novelom htio samo da očitije istakne i zaštitu narodnih poslanika, ali time nije nipošto ukazao na to, da bi se narodni poslanik imao izuzeti iz pojma lica, koja su u službi kod državne vlasti u smislu § 14. br. 3. Kz. To bi se moglo zaključiti tek i eventualno samo onda, da je zakonodavac u §-u 302. Kz. citirao cijelu sadržinu §-a 14. br. 3. Kz. i povrh toga napomenuo i narodnoga poslanika. Protivnim tumačenjem došlo bi se do pravne nemogućnosti, da bi narodni poslanik bio lišen zaštite od krivičnih djela navedenih u glavi XIII: na primjer narodni poslanik kao član anketne komisije Narodne skupštine ne bi uživao ovu zaštitu, dočim bi je uživao državni službenik pridijeljen na rad ovoj komisiji. Presuda konačno izvodi, da se ni iz §-a 47., br. 3. Kz. ne može izvesti zaključak, da narodni poslanik nije državni službenik u smislu § 14. br. 3. Kz., jer zakon u § 47. br. 3. Kz. nije rekao, da prestaje izborni mandat, već je samo propisao da gubitkom časnih prava nastaje zapreka biti izabran, a da prestaje izborni mandat za ono lice koje ga ima, proizlazi prema presudi već iz § 47. br. 1. Kz., gdje se kaže, da se gubitkom časnih prava gubi i pravo na državnu ili ma koju drugu javnu službu, dakle i pravo na službu kod državne zakonodavne vlasti. Pravno shvaćanje prvostepene presude nije osnovano na propisima Ustava i zakona. Prvostepena presuda iz toga što su narodni poslanici organi zakonodavne vlasti izvodi zaključak, da su oni državni službenici u smislu § 14 br. 3 Kz. Prema tome bi svaki organ državne vlasti bio ujedno i državni službenik u smislu § 14 br. 3 Kz. Tu leži prva pogrešna pretpostavka iz koje je

prvostepena presuda morala da izvede pogrešan zaključak. Čim ta pretpostavka ne stoji, pada i sam zaključak koji je na njoj osnovan. Ta je pak pretpostavka pogrešna s razloga, jer ima i takvih državnih organa — i to baš onih najglavnijih suverenih, — koji nijesu državni službenici. Kod ovoga svoga zaključivanja prvostepena je presuda pustila iz vida bitnu razliku koja postoji izmedju neposrednih državnih organa i posrednih državnih organa. Bitnost neposrednoga državnoga organa sastoji pravno u tome, što on nikada ne može da bude podredjen pravu zapovijedanja nekoga drugoga organa iste zajednice, da je dakle potpuno samostalan u pogledu sadržaja svojih funkcija. Njegov položaj počiva neposredno na Ustavu, taj položaj daje Ustavu svoju karakteristiku. Prema tomu je kod neposrednih državnih organa isključen odnos državne službe tj. odnos vlasti naročite vrste izmedju gospodara službe tj. države i odnosnoga službenika, jer državna služba (kao i služba u opće) pretpostavlja odnos nadredjenosti države kao službodavca nad službenikom, koji joj je podredjen, jer ona ima vlast njemu zapovijedati kako će vršiti svoju službu. Kod neposrednih organa države ne postoji takav odnos nadredjenosti i podredjenosti; kod njih postoji samo odnos dužnosti, koje izviru iz položaja neposrednih državnih organa prema državi, ali ne postoji odnos službe, pa ni odnos državne službe ni bilo kakve javne službe, jer nitko nema pravo zapovijedati neposrednom državnom organu, da te svoje dužnosti vrši kao i kako da ih vrši. Naprotiv posredni državni organi su oni, čiji organski položaj ne postoji neposredno na osnovu samoga Ustava, nego na osnovu specijalnih zakona i propisa te naloga individualno na njih upravljenoga. Oni su vazda bilo izravno, bilo neizravno u pogledu sadržaja svoje funkcije podredjeni i odgovorni nekom neposrednom organu države. Pravni osnov njihovih funkcija je ili zakonska dužnost ili javno-pravni službeni ugovor. Tako su na primjer i suci samo posredni državni organi, iako član 100 Ustava veli, da u izricanju pravde oni ne stoje ni pod kakovom vlašću no sude po zakonima, da su dakle u vršenju svoje funkcije nezavisni. Ali sadržaj njihove funkcije je odredjen u zakonima; taj sadržaj odredjuju zakonodavni organi tj. neposredni državni organi, a suci su u vršenju svoje funkcije vezani na te zakone što ih donose neposredni državni organi. Po našem Ustavu neposredni državni organi jesu zakonodavni organi tj. Kralj i Narodno pretstavništvo te birači, kao oni organi koji biraju članove Narodnoga pretstavništva. Pojedini članovi Narodnoga pretstavništva (Senata i Narodne skupštine) jesu t. zv. dioni neposredni državni organi. Prema tome ovi neposredni državni organi ne stoje prema državi u odnosu službe, već u odnosu dužnosti, koja izvire iz njihova položaja kao neposrednih državnih organa. I Kralj je organ zakonodavne vlasti, on je prvi zakonodavni faktor. Po prvostepenom shvaćanju bio bi i Kralj državni službenik u smislu § 14. br. 3. Kz., no takvom se shvaćanju protivi sam Ustav kao i suglasno naučavanje svih teoretičara ustavnoga i državnoga prava. A ako Kralj kao organ zakonodavne vlasti nije državni službenik, onda ne mogu zadobiti svojstvo državnoga službenika baš samo uslijed toga vršenja zakonodavne vlasti, ni oni organi koji u smislu čl. 26 U. s Njime zajednički vrše tu zakonodavnu vlast, jer su oni u vršenju te zajedničke vlasti Njemu usporedjeni. Naš Ustav kao i ostali zakoni ne govore o službi Kralja i članova Narodnog pretstavništva, nego govore o ustavnim pravima i dužnostima Vladaoca i Narodnoga pretstavništva (§ 94. br. 2. Kz.), o pravima i dužnostima Narodne skupštine i narodnih poslanika (§ 107 zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini), o mandatu narodnih poslanika (čl. 54 , 57., 74., 75. U., §§-i 12. i 13. zakona o izboru narodnih poslanika, § 101. zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini), poslaničkom mjestu (§ 14. Zak. o izboru nar. poslanika), o poslaničkoj dužnosti (§ 11. Zak. o posl. redu u Narodnoj skupštini). Svi ovi zakoni nikada ne označuju rad narodnih poslanika službenim, ni njihove dužnosti službenima. Iz svega toga mora se zaključiti, da kao što Kralj nije državni službenik zbog toga što je organ zakonodavne vlasti, tako to iz istoga razloga nijesu ni narodni poslanici. Kod toga valja primjetiti, da prvostepena presuda ne uzima pojam službe u tehničkom smislu kao odnos nadredjenosti gospodara službe tj. države nad službenikom, koji joj je podredjen, kao što ga pretpostavlja § 14. br. 3. Kz. već ga uzima u običnom smislu, u kojemu se i za Vladaoca u počasnom smislu kaže da je prvi sluga svoga naroda. Prvostepena presuda nadalje pogrešno shvaća i pojam državne vlasti, koji je upotrebljen u § 14. br. 3. Kz. To je druga pogrešna pretpostavka prvostepene presude. Presuda

uzima, da je narodni poslanik u službi kod državne zakonodavne vlasti, ali se iz presude ne vidi, što ona pod tim misli. U koliko se pod zakonodavnom vlašću razumijeva sama zakonodavna funkcija, jasno je, da kod nje nitko ne može biti u službi, jer je to apstraktni pojam. Ali ne može se pod tim misliti ni Narodna skupština, jer Narodnu skupštinu sačinjavaju svi narodni poslanici zajedno, iz čega bi na koncu izlazilo, da su narodni poslanici u službi sami kod sebe. Ne može se utvrditi ni to, da su narodni poslanici u službi ujedno kod Narodne skupštine, Senata i Kralja, kojima svima zajednički pripada zakonodavna vlast, jer ni Senat ni Kralj nemaju nikakovo pravo zapovijedanja Narodnoj skupštini kao cjelini, ni pojedinom narodnom poslaniku kao članu Narodne skupštine u pogledu sadržaja njegovih funkcija, prema čemu je i ovdje isključen odnos službe tj. nadredjenosti Senata i Kralja Narodnoj skupštini i pojedinim poslanicima u pogledu sadržaja njihovih funkcija kao zakonodavnih organa. I tako se po prvostepenom shvaćanju ne vidi kod koje državne vlasti su narodni poslanici zapravo u službi. A to je i razumljivo, jer prvostepena presuda pogrešno shvaća pojam državne vlasti u § 14. br. 3. Kz. Pod »državnom vlašću« u § 14. br. 3. Kz. može se razumijevati samo državno nadleštvo. Država izvršuje svoju vlast preko svojih organa. Subjekat izvršivanja te vlasti je sama država pa se organi države juridički gube u pravnoj ličnosti same države. To vrijedi za interni odnos izmedju države i njenih organa. Naprotiv u odnosu prema vanjštini, prema državljanima državni organi treba da nastupaju autoritativno i zato ih država osposobljuje, da budu pravni subjekti izvršivanja državne vlasti, a to prema shvaćanju moderne države može biti samo tako, da se ovaj eksterni odnos shvati zasnovanim na podlozi repiezentacije t. j. tako da se akcija ovih organa smatra izvršivanom in repraesentatione države kao subjekta jedne jedinstvene i nedjeljive državne vlasti. U tom eksternom odnosu leži bitnost državnoga nadleštva. Iz toga slijedi i to, da se već u pojmu državnoga nadleštva nalazi kao bitno obilježje izvršivanje državne vlasti, i to dakako, izvršne državne vlasti (sudske i upravne). Prema tomu država vrši svoju izvršnu vlast preko svojih državnih nadleštava. Pod državnim nadleštvom razumijeva se dakle pravni subjekt izvršivanja državne izvršne vlasti (sudske i upravne). Tako je na pr. grad. parnični sud kao sudsko nadleštvo (Sudska oblast) subjekat izvršivanja sudbenosti u užem smislu, u zastupanju države kao subjekta sudbenosti u užem smislu, pod kojom se razumijeva državnim vrhovništvom neposredno sudsko-procesualno štićenje interesenata u njihovoj konkretnoj privatnopravnoj sferi. Analogno vrijedi i za razna upravna nadleštva. Narodna skupština kao organ državne zakonodavne vlasti, nije državno nadleštvo u tom smislu. Ona ne izvršuje državnu izvršnu vlast. Ni prema shvaćanju Krivičnog zakonika Narodna skupština nije državno nadleštvo, već je ona političko tijelo, kako se to najbolje vidi iz §§ 302. i 307. odj. 2. i 3. Kz. Propis §-a 302. Kz. uz uvredu državnoga nadleštva, napose kažnjava uvredu političkoga tijela, a tu zakon na prvom mjestu misli Narodnu skupštinu i Senat, što se vidi najbolje iz njegovih riječi: »Člana Narodnoga pretstavništva ili kojeg drugog političkog tijela«. I u § 307. odj. 3. Kz. govori se o Senatu i Narodnoj skupštini kao o tijelima, naravno, političkima. Biti u službi kod državne vlasti u smislu § 14. br. 3. Kz. ne znači prema tomu ništa drugo nego li vršiti poslove državne izvršne vlasti (sudske i upravne) u kojem državnom nadleštvu, a to je ono isto, što je § 101. hrv. Kz. sadržavao u svojem drugom stavu, po kome se je kao urednik smatrao svaki, koji je bio dužan brinuti se za poslove vlade, budi po javnom nalogu, posrednom ili neposrednom, budi pod zakletvu ili bez nje. Nar. poslanici ne obavljaju nikakove poslove u kom državnom nadleštvu već kao članovi političkoga tijela saradjuju u vršenju zakonodavne vlasti. Oni su organi reprezentacije, svaki narodni poslanik zastupa cijeli narod (čl. 50. U.) a nijesu organi vlade. Iz toga slijedi, da Narodna skupština nije državno nadleštvo i prema tomu nije državna vlast u smislu § 14. br. 3. Kz. Stoga valja zaključiti, da narodni poslanik nije u službi kod državne vlasti, jer nije u službi ma bilo kod kojega državnoga nadleštva u smislu § 14. br. 3. Kz. Prvostepena presuda pogrešno shvaća i značaj noveliranja §-a 302. Kz. Tu je treća pogrešna pretpostavka prvostepene presude. Baš iz te novele najjasnije se vidi gledište zakonodavca, da narodni poslanik nije državni službenik, jer se uz uvredu službenika državnoga, vojnoga ili gradjanskoga reda i uopće javnoga službenika (§ 302. Kz. prije novele) kažnjava napose u noveli §-a 302. Kz. i uvreda člana Narodnoga pretstavništva. Kada bi zakonodavac smatrao i člana Narodnoga

pretstavništva državnim službenikom i uopće javnim službenikom u smislu §-a 14. br. 3. Kz, ne bi bilo potrebno noveliranje § 302. Kz. u istaknutom pravcu ni onda, kada je u Ustavu od 3. septembra 1931. bila opet uvedena Narodna skupština. Ispravnost ovoga shvaćanja dokazuje i povijest postanka § 302. Kz. Projekat Kaznenoga zakonika za Kraljevinu Srbiju iz godine 1910. u § 221. kao i projekat Kaznenoga zakonika za Kraljevinu S.H.S. iz godine 1922. u §-u 297. isticali su poput §-a 104. Srp. Kz. uz uvredu činovnika ili službenika državnoga ili uopće javnoga službenika iza toga još napose i uvredu poslanika Narodne, oblasne okružne ili srcske skupštine prilikom zvaničnoga rada ili u pogledu zvaničnoga rada uopće. Prema tomu ovi projekti u suglasnosti sa § 104. Srp. Kz. razlikuju s jedne strane činovnika ili službenika državnoga ili uopće javnoga službenika te ovima suprotstavljaju s druge strane narodne poslanike. Naročito se mora naglasiti, da se narodni poslanici spominju tek iza riječi »ili uopće javnoga službenika«, iz čega se mora zaključiti, da sa pojmom državnoga službenika i svakoga javnoga službenika uopće, još nijesu obuhvaćeni i narodni poslanici. Ta tekstuacija ostala je u bitnosti i u Djuričićevom projektu iz godine 1926. i Subotićevom projektu iz godine 1927., a ona bi bila sigurno ostala i u Krivičnom zakoniku od godine 1929., da medjutim Narodna skupština nije bila dokinuta. Kad je pak godine 1931. Narodna skupština bila ponovno uvedena, zakonodavac se je vratio misli prvašnjih projekata, da treba zaštititi rad i čast narodnih poslanika prilikom njihova zvaničnoga rada ili u pogledu zvaničnoga rada uopće. Nije to učinio stilistički tako jasno, kao što je tu bilo u prijašnjim projektima i u § 104. Srp. Kz. jer je riječi: »člana Narodnoga pretstavništva ili kojeg drugog političkog tijela« uvrstio pred riječi u §-u 302. Kz.: »ili uopće javnoga službenika« umjesto da ih je uvrstio na njihovo mjesto u prijašnjim projektima tj. iza riječi: »ili uopće javnoga službenika«. S tim je projektima u tom u glavnom bio suglasan i § 104. Srp. Kz., koji je, šta više, narodne poslanike spomenuo u posebnoj rečenici. Ali usprkos te stilističke izmjene vidi se očito shvaćanje zakonodavca, da pod državnim službenikom ili uopće javnim službenikom ne misli na narodnoga poslanika, jer tada ne bi bila potrebna novela iz godine 1931. Prema tomu povijest postanka § 302. Kz. pokazuje, da zakonodavac nikada nije smatrao narodnoga poslanika ni državnim službenikom u smislu Krivičnoga zakonika, a ni javnim službenikom uopće. Dosljedno tomu mandat narodnoga poslanika nije državna služba, a niti javna služba uopće. Iz ovoga slijedi i to, da se narodni poslanik ne može smatrati državnim službenikom u smislu § 14. br. 3. Kz. ni na tom osnovu, da po zakonskom ovlašćenju trajno ili privremeno vrši kakovu javnu službu, i to ne samo s razloga što narodni poslanik ne vrši svoj mandat na osnovu zakona, nego na osnovu Ustava, već i iz razloga, što vršenje njegova mandata uopće nije javna služba, nego je to vršenje dužnosti neposrednoga organa prema državi. I baš po tomu se vidi kako prvostepena presuda pogrešno shvaća i tumači propise § 47. br. 1. i 3. Kz. Tu je četvrta pogrešna pretpostavka prvostepene presude. Čim iz § 302. Kz. nesumnjivo slijedi, da narodni poslanik nije državni službenik, a ni javni službenik uopće, ne može se ni njegov mandat smatrati ni državnom ili bilo kakovom drugom javnom službom u smislu § 47. br. 1. Kz., kako to pogrešno uzima prvostepena presuda. Prema tomu presudom na gubitak časnih prava narodni poslanici ne gube svoj mandat na osnovu § 47. br. 1. Kz., a oni ga ne mogu izgubiti ni na osnovu §-a 49. Kz., kako to prvostepena pogrešno uzima na primjer kod dra J. Ispravno je prvostepeno shvaćanje §-a 47. br. 3. Kz., samo u toliko što se ni na osnovu ovoga propisa ne gubi sam mandat, već se gubi samo aktivno izborno pravo ili biračko pravo i pasivno izborno pravo ili poslanička sposobnost. Razlozi zbog kojih narodni poslanik gubi svoj mandat nijesu navedeni u Krivičnom zakoniku, nego su navedeni u čl. 57. st. 2. U. i § 13. zakona o izboru narodnih poslanika za narodnu skupštinu. Tek u tim propisima je predvidjeno, da narodni poslanik gubi mandat, ako izgubi biračko pravo, a samo jedan od tih slučajeva, kada se gubi biračko pravo, predvidjen je u §-u 47. br. 3. Kz. Stoga u Krivičnom zakoniku uopće nema zakonskoga osnova da sud izreče gubitak mandata narodnoga poslanika. O tom gubitku može da donese rješenje samo i jedino Narodna skupština na osnovu postupka predvidjenoga u § 14. zakona o izboru narodnih poslanika. Nije osnovano ni ono mišljenje prvostepene presude, da narodni izaslanik izaslan od Narodne skupštine na anketu ili istragu u smislu čl. 67. U. ne bi uživao nikakovu zaštitu, kad se ne bi uzelo, da je državni

službenik. To je konačno peta pogrešna pretpostavka prvostepene presude. Za zaštitu narodnoga poslanika pri vršenju njegova mandata zakon se je pobrinuo u dovoljnoj mjeri propisima zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi, Krivičnoga zakonika i zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini. Narodni poslanik vrši svoj mandat ili u sjednicama ili odborima Narodne skupštine, ili u osobitom izaslanstvu ili u osobitoj dužnosti po odredbi Narodne skupštine. Tu su vršenje mandata i lična sigurnost narodnih poslanika dovoljno zaštićeni propisima §§-a 117. do 121. zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini. Prema tim propisima nitko oružan ne smije ući u zgradu Narodne skupštine i nitko tko nije narodni poslanik nema pristupa u dvornicu Narodne skupštine (§ 120). U koliko bi tko ipak protiv naredbe pretsjednika Skupštine silom htio da ostane u toj dvornici u namjeri da napadne koga poslanika i spriječi pri vršenju njegova mandata, moralo bi se to smatrati barem pokušajem, da se Narodna skupština spriječi, da vrši svoja ustavna prava (§ 94. br. 2. Kz.) a prema prilikama eventualno i krivičnim djelima iz čl. 1. br. 7. zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi. U ostalom u samoj dvornici Narodne skupštine narodni poslanici mogu biti, praktički uzeto, spriječeni u vršenju svoga mandata samo od narodnih poslanika, a baš tu nema naročite potrebe, da se narodnom poslaniku pri vršenju njegova mandata dade posebna zaštita kakvu imaju državni službenici pri vršenju svoje dužnosti, jer bi u tom slučaju svako sprečavanje govora narodnoga poslanika odmah bilo krivično djelo iz § 127. Kz., a svaka i najmanja zlostava kod toga zločinstvo iz § 128. Kz. Kakve bi od toga bile nezgodne posljedice, ne treba razlagati, ali je sigurno, da je zakonodavac baš zbog tih neželjenih posljedica uskratio narodnome poslaniku pri vršenju mandata onu zaštitu koju državni službenici imaju u glavi XIII. Krivičnoga zakonika. Čast narodnih poslanika pri vršenju njihovih mandata zaštićena je u § 302. Kz. U anketi ili istrazi narodni poslanici su u svom radu dovoljno zaštićeni propisima §§ 123. i 124. zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, po kojima u tom slučaju imaju sva prava koja imaju i istražne vlasti. Zakonodavac je smatrao, da je za taj slučaj ova zaštita dovoljna i zato druge zaštite osim one, koja postoji po propisima zakona o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi (čl. 1. br. 7.) i Krivičnoga zakonika (§§ 94. i 302. Kz.) narodnim poslanicima nije dao i svijesno nije htio dati.

5. Narodni poslanik vrši svoj mandat time, da u Narodnoj skupštini govori (čl. 70. U.), glasa (čl. 71. U.), da podnosi zakonske prijedloge (čl. 63. st. 2. U.), da upravlja Ministrima pitanja i podnosi interpelacije (čl. 68. U.) itd. Medjutim nema zakona koji bi narodnim poslanicima nalagao, koje od ovih radnja oni moraju izvršiti, i kako ih moraju izvršiti, a nema ni zakona koji bi narodnim poslanicima zabranjivao, da pojedine od ovih radnja ne smiju izvršiti, pa bilo to i uz novac. Prema tomu narodni poslanik vršeći ove radnje vrši svoja ustavna prava i stoga ove radnje ne mogu postat i protuzakonitima i kažnjivima, ako same u sebi ne sadržavaju kakvo krivično djelo, na pr. klevetu, uvredu itd. Dosljedno tome, ako te radnje promatrane same za sebe ne sadržavaju učin kakvoga krivičnoga djela, one ne mogu postati kažnjivima uslijed motiva i svrhe zbog kojih ih narodni poslanik izvršuje i baš u nekom izvjesnom pravcu izvršuje. Narodni poslanik ima pravo, da zastupa kakvo hoće gledište, da podnosi kakve hoće zakonske prijedloge, prijedloge rezolucija, amandmane i slično i može da za svoje gledište predobija govorom u Narodnoj skupštini i ostale narodne poslanike. To je njegovo ustavno pravo. Prema tomu su i ove njegove radnje ustavne i zakonite. Karakter zakonitosti ne može njima oduzeti prethodna pogodba sa interesentima po kojoj bi narodni poslanik preuzeo dužnost, da će poslaničke radnje vršiti u korist interesenata a za novac. Ova prethodna pogodba nije radnja koja bi spadala pod pojam zvanične radnje narodnoga poslanika pri vršenju mandata. To je radnja van vršenja mandata, koja se dade odvojiti od samoga glasanja, govora ili drugih zvaničnih radnja narodnoga poslanika pri vršenju mandata. Nema ni najmanje sumnje da su ovakve prethodne pogodbe, prema kojima se narodni poslanik obvezuje, da će za novac vršiti svoj mandat samo u interesu izvjesnih lica, nemoralne i nečasne, ali kod toga valja naročito naglasiti, da u našem pozitivnom pravu još nema zakona, po kojem bi ovakvi prethodni sporazumi i na osnovu njih primanje poklona ili kakve koristi, ili obećanja poklona ili kakve koristi za vršenje mandata na korist izvjesnih lica, bili kažnjivi, iako bi takvo kažnjavanje

bilo poželjno. Ova praznina u Kriviènem zakoniku ne može se i ne smije popuniti na taj naèin, da se narodnoga poslanika jednostavno podvede pod pojam državnoga službenika u smislu § 14 br. 3 Kz. i tim putem privede kazni za ovakva nemoralna i nečasna djela, jer se narodni poslanik ne može pod taj pojam nikako podvesti. Dopunjavati krivični zakonik na taj način ne bi više značilo primjenjivati zakon, na što su sudovi jedino ovlašćeni već bi uistinu značilo, ili donositi autentično tumačenje zakona ili, što je potpuno isto, donositi novi zakon, a da sudovi na to nijesu ovlašćeni, suvišno je tek napose isticati. Konačno takav postupak protivio bi se temeljnom načelu Krivičnoga zakonika izrečenom u § 1 Kz., po kome nitko ne može biti kažnjen za djelo, za koje nije zakon, prije nego što je učinjeno, propisao da će se i kako će se kazniti onaj, koji ga učini.

6) Na osnovu prvostepenih utvrdjenja nesumnjivo je, da je dr. J. u času zametnuća krivičnoga postupka protiv njega bio narodni poslanik. Tečajem toga postupka prestao je biti narodnim poslanikom, kada je Narodna skupština raspuštena, ali je 5. maja 1935. ponovno izabran narodnim poslanikom i od toga dana opet stekao imunitet (čl. 75. st. 2. U.), a uživa ga kao narodni poslanik i danas. Utvrdjeno je, da prvostepeni sud nije zatražio od Narodne skupštine odobrenje za izručenje dr. J. sudu ni prethodno ni naknadno i takvo se odobrenje Narodne skupštine u spisu ne nalazi. Prvostepeni sud naime stoji na gledištu, da takvo odobrenje nije bilo ni potrebno obzirom na zadnju rečenicu drugoga stava čl. 74 U. Ovo gledište nije osnovano na propisima Ustava i zakona. Čl. 74 U. govori u prvom stavu o poslaničkoj neodgovornosti za glas koji je narodni poslanik dao kao član Narodne skupštine. U prvoj rečenici drugoa stava čl. 74 U. normirana je disciplinska odgovornost narodnog poslanika Narodnoj skupštini po odredbama poslovnika za sve izjave i postupke pri vršenju mandata, bilo u sjednicama Narodne skupštine ili u odborima ili u osobitom izaslanstvu ili u osobitoj dužnosti po odredbi Narodne skupštine. Druga i treća rečenica drugoga stava čl. 74 U. i član 75 U. odnose se na poslaničku nepovrednost ili imunitet. Ovi su propisi Ustava preuzeti i u zakon o poslovnom redu u Narodnoj skupštini i to član 74 U. kao § 110 toga zakona, a član 75 U. kao § 108 citiranog zakona. Prema tim propisima poslanički imunitet sastoji u tom, da se narodnoga poslanika, dok traje njegov mandat, ne može uzimati na odgovor niti lišiti slobode, zbog krivičnih djela bez odobrenja Narodne skupštine. Iz same naravi stvari slijedi, da se ovo odobrenje Narodne skupštine ima zatražiti prethodno tj. prije nego li se protiv narodnoga poslanika povede krivični postupak. To je pravilo koje vrijedi i za one izjave i postupke pri vršenju mandata koji sadrže krivično djelo kao i za krivice učinjene van vršenja mandata. Od toga pravila postoje dvije iznimke, kada ovo prethodno odobrenje Narodne skupštine za pokretanje krivičnoga postupka i za lišenje slobode narodnoga poslanika nije potrebno. To su ova dva slučaja: 1) ako izjava ili postupak narodnoga poslanika pri vršenju mandata sadrži krivično djelo uvrede ili klevete ili bilo kakvo zločinstvo (čl. 74., st. 2. in f. U.) i 2) ako se narodni poslanik van vršenja mandata zateče na samom djelu zločina ili prestupa. Ali i u prvom i drugom slučaju potrebno je, da se odmah o tom izvijesti Narodna skupština, ako je na okupu i ona daje ili odriče ovlašćenje da se nadležni postupak produži za vrijeme saziva. I u prvom i u drugom slučaju potrebno je dakle naknadno odobrenje Narodne skupštine. Za slučaj lišenja slobode narodnoga poslanika kod zaticanja na djelu zločinstva ili prestupa učinjenih van vršenja mandata Ustav sam izričito propisuje, da se mora zatražiti od Narodne skupštine naknadno odobrenje za produženje postupka. Ali isto tako, ako ne još i većma, potrebno je takvo naknadno odobrenje i u slučaju čl. 74 U., ako narodni poslanik pri vršenju mandata učini zločinstvo, klevetu li uvredu. Tu je on zločinstvo učinio pred cijelom Narodnom skupštinom pa se to ima smatrati nekim analognim slučajem zaticanja na djelu. No bilo kako mu drago, nikako se ne može vidjeti razlog, zašto u slučaju ako narodni poslanik učini zločinstvo pri vršenju mandata, ne bi trebalo naknadno odobrenje Narodne skupštine, a ovo bi bilo potrebno u slučaju zaticanja narodnoga poslanika na samom djelu zločinstva. Bitnost poslaničkoga imuniteta sastoji se baš u tome, da on bez odobrenja Narodne skupštine ne može biti krivično gonjen. Od toga pravila nema iznimke. Iznimke postoje rsamo od pravila, da to odobrenje mora biti prethodno. Konačno ig same riječi Ustava jasno pokazuju ispravnost

ovoga shvaćanja. Član 74 st. 2 in f. veli: »no za uvrede, klevete ili zločine senator odnosno narodni poslanik odgovara pred redovnim sudovima i bez prethodnog odobrenja Senata odnosno Narodne skupštine.« Riječ »prethodno« ovdje izričito upućuje na to, da je potrebno naknadno odobrenje Narodne skupštine. Kada ne bi trebalo ni naknadno odobrenje Narodne skupštine kao što ne treba prethodno, tada bi riječ »prethodno« u toj rečenici čl. 74 U. bila posve suvišna. Ta bi rečenica tada morala ispravno glasiti tako, da narodni poslanik za uvrede, klevete ili zločine odgovara pred redovnim sudovima i bez odobrenja Narodne skupštine. Tada bi bilo jasno, da za gonjenje narodnoga poslanika zbog pomenutih krivičnih djela pred redovnim sudovima ne bi trebalo ni prethodno ni naknadno odobrenje Narodne skupštine. Ali jer u zakonu nijedna riječ nije suvišna nego svaka ima svoje odredjeno pravno značenje, može biti opravdano i na Ustavu osnovano samo ono pravno shvaćanje, po kome za pomenute delikte u čl. 74 U. ne treba doduše prethodno odobrenje Narodne skupštine za gonjenje narodnoga poslanika pred redovnim sudovima, ali je potrebno naknadno odobrenje Narodne skupštine za to. Samo ovakvo tumačenje ustavnih propisa odgovara svrsi ustavnih propisa o poslaničkom imunitetu, naime kao jamstvo da odgovornost narodnoga poslanika ne će biti zloupotrebljena. Štaviše, ako je tko učinio krivično djelo prije nego li je postao poslanik pa kasnije postane poslanik, ali prije nego što je nad njim zbog krivičnoga djela izrečena izvršna presuda, ima vlast koja vodi krivični postupak, izvijestiti o tome Narodnu skupštinu koja daje ili odriče ovlašćenje za produženje postupka (čl. 75 st. 3. U.). Prvostepeni sud nije postupao u ovom konkretnom slučaju prema ovim ustavnim propisima. On je poveo krivični postupak protiv optuženoga dr. J. za trajanja njegova prvoga mandata na osnovu izbora izvršenih u g. 1931. a da nije zatražio ni prethodno ni naknadno odobrenje Narodne skupštine za gonjenje dr. J. zbog zločinstva protiv službene dužnosti iz § 385. Kz. To je odobrenje prema čl. 75. st. I. U. bilo tim potrebnije što je djelo iz § 385. Kz. koje se inkriminira optuženom dr. J., učinjeno van vršenja njegova mandata, a optuženi dr. J. nije zatećen na samom djelu toga zločinstva. Prema prvostepenim utvrdjenjima je naime nesumnjivo, da dr. J. nije učinio inkriminirano djelo pri vršenju mandata, jer ga nije učinio ni u sjednici Narodne skupštine ni u kakvom odboru Narodne skupštine ili u kakvom osobitom izaslanstvu ili u kakvoj osobitoj dužnosti po odredbi Narodne skupštine. Dosljedno tomu mora se iz toga zaključiti, da je dr. J. to djelo, koje mu optužba inkriminira, učinio van vršenja mandata. Na propisima Ustava i pozitivnih zakona osnovano je samo razlikovanje poslaničkih krivičnih djela: »pri vršenju mandata« i »van vršenja mandata«, a u tim propisima nema ni najmanjega oslona još i neko razlikovanje: »obzirom na vršenje mandata«, kako to čini prvostepen presuda. Isključeno je napose takvo tumačenje, po kome bi se djelo narodnoga poslanika učinjeno obzirom na vršenje mandata moralo eo ipso smatrati kao da je učinjeno pri vršenju mandata ili kao da je to postupak pri vršenju mandata, jer za to u Ustavu nema nikakvoga osnova. Prema tomu je dr. J. inkriminirano djelo iz § 385. Kz. učinio van vršenja mandata. Ali kada bi se i uzelo — dato sed non concesso — da je on to djelo učinio pri vršenju mandata, i opet je trebalo naknadno izvijestiti Narodnu skupštinu o započetom krivičnom postupku i zatražiti njeno odobrenje za produženje krivičnoga postupka. No jer je djelo učinjeno van vršenja mandata, valjalo je zatražiti odobrenje Narodne skupštine prema izričitom propisu čl. 75. st. 3. U. barem onda, kada je dr. J. na izborima od 5. svibnja 1935. ponovno izabran narodnim poslanikom. Bez toga naknadnoga odobrenja Narodne skupštine, nije se smio krivični postupak protiv dr. J. pred prvostepenim sudom dovršiti. Na svemu tomu ne mijenja ništa okolnost, što je sam optuženi dr. J. pristao, da se protiv njega povede krivični postupak, jer je poslanički imunitet privilegij javno-pravnoga karaktera dan narodnim poslanicima u interesu nesmetanoga rada same Narodne skupštine, pa se radi toga narodni poslanik ne može toga privilegija ni odreći. Pomanjkanje odobrenja Narodne skupštine za izručenje narodnoga poslanika redovnom sudu čini procesnu smetnju zbog koje nema mjesta gonjenju narodnoga poslanika kao optuženika. A jer je prvostepeni sud usprkos toga bez ikakvoga odobrenja Narodne skupštine, bilo prethodnoga, bilo naknadnoga, protiv dr. J. kao narodnoga poslanika proveo glavni pretres i izrekao kondemnatornu presudu, učinio je povredu materijalnoga zakona iz § 337. br. 1. sl. g/Kp.

7. Opravdana je revizija u pogledu povrede iz § 337. br. 2. glede krive primjene § 34. Kz. u vezi sa §§ 384. i 385. Kz. na osnovu čl. 5. zakona o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti od 30. ožujka 1929. Presudni sud uzima, da je glavno značenje člana 5. zakona o suzbijanju zloupotreba u službenoj dužnosti u tom, da upotpunjuje propise § 34. Kz. onamo, da su kod krivičnih djela protiv službene dužnosti odgovorni kao potstrekači i pomagači i sva druga lica makar da nisu državni službenici. Ovo je shvaćanje pogrešno. Član 5. cit. zakona je u glavnom propis procesualne naravi, a nije njegova svrha da upotpuni propise Krivičnoga zakonika, koji su anticipativno bili stavljeni na snagu, ni u njihovom općem, a ni u njihovom specijalnom dijelu. Da je taj član procesualne naravi, vidi se najbolje iz drugoga stava toga člana koji odredjuje, da u slučaju, ako lice protiv koga se vodi postupak zbog jednog od djela pomenutih u članu 1. i 3. treba da odgovara još za koje krivično djelo, koje ne stoji u vezi s ovim djelom, ne će vrijediti postupak po ovom zakonu za to djelo, nego će se ono izdvojiti i uputiti nadležnom sudu na postupak. Mora se naime imati u vidu, da je prema prvobitnom tekstu člana 6 cit. zakona za krivična djela protiv službene dužnosti bila ustanovljena isključiva nadležnost samo nekih sudova, a u čl. 8. da su odredjeni posebni istražni suci. Da se dakle ne bi mislilo, da ovi sudovi i ovi istražni suci mogu postupati samo protiv državnih službenika, a da protiv drugih lica, koja učine koje od krivičnih djela nabrojenih u čl. 1. i 3. bilo kao izvršioci, bilo kao potstrekači ili pomagači, a nisu državni službenici, imadu postupati redovni sudovi, donesen je propis čl. 5. prvi stav, po kom i za ta druga lica važi postupak po ovom zakonu. Ta bi se sumnja mogla poroditi tim prije, što je na primjer u čl. 2. izričito navedeno, da za djela iz §§ 319., 371. i 385. Kz. ovaj zakon važi samo u koliko je takvo djelo učinio državni službenik, a i sam naslov zakona mogao bi zavesti na takovo shvaćanje. Prema tomu prvi stav čl. 5. s procesualne strane odgovara §-u 21. Kp. koji govori o subjektivnom koneksitetu t. j. o više okrivljenika, koji su u vezi, dok drugi stav čl. 5. govori o objektivnom koneksitetu t. j. o krivičnim djelima, koja su u medjusobnoj vezi, pa odgovara §-u 22. Kp. Ne mijenja ništa na stvari, što je čl. 5. uvršten medju materijalno-pravna naredjenja. Istina je, da je propis prvoga stava čl. 5. i materijalno-kazneno-pravne naravi, ali on je obzirom na čl. 11. i slijedeće i gradjansko-pravne naravi, jer veli, da će »ovaj Zakon«, dakle i njegova materijalno-kazneno-pravna naredjenja i procesualna i gradjansko-pravna naredjenja vrijediti i za državne službenike i za druga lica. Ali bilo kako mu drago, iz toga se ne smije izvoditi, da je tim propisom zakonodavac htio dirati u opći dio Krivičnoga zakonika koji je stavljen na snagu u čl. 4. Zakona, a napose, da je tim propisom htio nadopuniti § 34. Kz. u onom smislu, kako to uzima prvostepeni sud, jer bi to već u čl. 4. moralo jasno doći do izražaja tako, da bi bilo izričito navedeno, da za krivična djela iz čl. 1. i 3. važe propisi općeg dijela s nadopunom § 34. Kz. u onom smislu kako prvostepeni sud tumači propis čl. 5. Svi materijalno-pravni propisi ovoga Zakona sadržani su u prva četiri člana. Da i nema prvoga stava čl. 5., imalo bi se u materijalno-kazneno-pravnom smislu postupati s potstrekačima i pomagačima, koji navode državnog službenika isto tako, kao i sada, a to već obzirom na čl. 4. u vezi s § 34. Kz. Ali kada bi i stajalo shvaćanje prvostepenog suda, da je značenje čl. 5. u tom, da kao potstrekači i pomagači kod krivičnih djela protiv službene dužnosti na osnovu toga člana mogu biti odgovorna druga lica, makar da nijesu državni službenici, onda se time ne bi nadopunjavao § 34. Kz., već naprotiv izmjenjivali bi se propisi posebnoga dijela Krivičnoga zakonika, napose § 135. i § 385. Kz. kao i ostali propisi Krivičnog zakonika, koji govore o krivičnim djelima protiv službene dužnosti. Uistinu to je i shvaćanje prvostepenog suda i ako ga nije nigdje izrazio, a to se vidi najbolje po tome, što on dosljedno uopće ne primjenjuje i ne spominje propis § 133. Kz. kao da ga nema, iako je i optužba tražila i primjenu toga propisa. Prema tomu shvaćanje prvostepenog suda vodi praktički do zaključka, da je članom 5. stavljen van snage propis § 133. Kz. ali tu se baš vidi sva neodrživost i neosnovanost toga shvaćanja. Baš logično tumačenje na koje se prvostepeni sud poziva, ukazuje na to, da nije moguće, da bi zakonodavac u čl. 1. stavio na snagu na prvom mjestu baš § 133. Kz., a da bi zatim u čl. 5. baš taj § 133. Kz. faktično opet stavio van snage. Iz toga se mora zaključiti, da glavno značenje čl. 5. ne može biti materijalno-kazneno-pravne naravi onako, kako to uzima prvostepeni sud, već da je pravo njegovo značenje procesualne naravi. Doista nije bila i nije mogla biti namjera zakonodavca da propisom čl. 5. dira

u unutrašnju konstrukciju bića krivičnih djela protiv službene dužnosti, koja mogu izvršiti samo državni službenici kao i da dira u onu logičnu unutrašnju vezu, koja postoji izmedju § 133. s jedne i § 385. Kz. s druge strane. Prema sistemu Krivičnoga zakonika onaj koji državnog službenika poklonom ili obećanjem kakove koristi navodi da učini što zakonu protivno ili da ne učini nešto što po zakonu treba učiniti, čini samostalno krivično djelo iz § 133. Kz. protiv državne vlasti, a ni u kom slučaju ne počinja krivično djelo iz § 385. Kz. protiv službene dužnosti kao potstrekač u smislu § 34. Kz. I baš u ovom slučaju vidi se procesualna važnost čl. 5. cit. Zakona. Da nije donešen taj član, odgovarao bi učinilac krivičnog djela iz § 133. Kz. pred redovnim sudom (forum delicti commissi) i istragu bi vodio redovni istražni sudac, a državni službenik, koji bi učinio krivično djelo iz § 385. Kz. odgovarao bi pred sudom navedenim u čl. 6. i istragu bi vodio istražni sudac u smislu čl. 8., dok po propisu prvoga stava čl. 5. ima i za učinioca krivičnog djela iz § 133. Kz., koji nije državni službenik, važiti ovaj zakon, dakle nadležni su bili sudovi za suzbijanje zloupotreba u službenoj dužnosti ustanovljeni u čl. 6. prije novele, a i sada još ima istragu voditi posebni istražni sudac u smislu čl. 8. (§ 105. Kpr.). I tako premda učinioci krivičnih djela iz §-a 133. i §-a 385. Kz. sa gledišta materijalnoga kaznenog prava počinjaju samostalna krivična djela, ipak se protiv obojice ima provesti jedinstveni krivični postupak po ovom zakonu, oni su dakle saučesnici u procesualno-pravnom smislu (§ 21. Kp.). Da je zakonodavac shvaćao odnos izmedju § 133. i § 385. Kz. ovako, kako je sada ovdje obrazloženo, vidi se najjasnije iz Motiva projekta kaznenog zakonika za Kraljevinu Srbiju iz godine 1910. (na strani 330. i 693.) i iz Obrazloženja projekta kaznenog zakonika za Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca iz godine 1922. Oba su obrazloženja složna u tom, da je krivično djelo aktivnoga podmićivanja zasebno djelo prema pasivnom podmićivanju i da ih stoga valja zasebno normirati tim više, što je prvo upravljeno protiv autoriteta državne vlasti kao napad na poštenje državnog službenika, pa ga valja uvrstiti u glavu o krivičnim djelima protiv državne vlasti (isporedi obrazloženje iz godine 1922. str. 100.). Ističu nadalje, da subjekat krivičnog djela protiv službene dužnosti može biti samo državni službenik pa lice koje ne bi bilo u tom svojstvu, a sudjeluje u kojem od krivičnih djela protiv službene dužnosti, odgovara po drugim propisima, kao za djelo druge vrste. Isto Obrazloženje iz godine 1922 (na str. 118) nastavlja doslovno: »Tako onaj, koji podmićuje državnog službenika ne odgovara kao saučesnik za djelo podmićivanja iz ove glave, nego čini djelo predvidjeno u §-u 126. kao zasebno krivično djelo protiv državne vlasti« (§ 133. Kz.). Iz ovoga se očito vidi kako je zakonodavac svijesno iz navedenih razloga dao posebno mjesto u sistemu Krivičnoga zakonika svakomu od §§-a 133. i 385. Kz. Kad bi pak bilo ispravno shvaćanje čl. 5. kako ga tumači prvostepeni sud, zakonodavac bi sam porušio ovaj dobro promišljeni sistem Krivičnoga zakonika, ali tada bi u čl. 5. ova izmjena sistema morala doći do jasnoga izražaja, jer se iz sadašnje stilizacije čl. 5. to nikako ne može izvesti.

8. Zakon posebno kriminalizira aktivno podmićivanje u Glavi XIII. Krivičnog zakonika, a posebno pasivno podmićivanje u Glavi XXVIII. svako kao samostalno djelo. Tim je zakonodavac usvojio stanovište, da podmičivač i podmićeni nisu sukrivci iste krivice i da se aktivno podmićivanje poklonom ili obećanjem kakove koristi ni u kom slučaju ne treba smatrati kao krivica akcesorne prirode. No kod aktivnog podmićivanja zakonodavac kriminalizira u § 133. Kz. samo podmićenje državnog službenika da izvrši protuzakonitu službenu radnju ili propust, što odgovara na strani državnog službenika djelu iz § 385. Kz., iz čega se mora logično zaključiti, da zakonodavac svijesno nije htio kazniti aktivno podmićivanje državnog službenika da izvrši zakonitu službenu radnju ili propust. Prema tomu postoji aktivno podmićivanje samo u odnosu prema pasivnom podmićivanju iz § 385. odnosno § 387. Kz., a ne postoji aktivno podmićivanje u odnosu prema pasivnom iz § 384. Kz. Nema dakle mjesta primjeni § 34. Kz., a djelo aktivnog podmićivanja na zakonitu radnju ili propust nije posebno kriminalizirano, pa stoga nije ni kažnjivo.

Svaštice

GRADNJA PALAČE PRAVDE u Zagrebu jest kao faktična potreba mnogo starijeg datuma, nego li pisanje o njoj. U ime, takorekuć, svih pravnika na području Apelacionoga suda u Zagrebu, dalo je izražaja toj potrebi Pravničko društvo u Zagrebu na svojoj skupštini od 22. ožujka 1934., donijevši tada rezoluciju, s kojom poziva općinu grada Zagreba, neka ova podigne u Zagrebu palaču pravde, a trošak za gradnju neka podmiri zajmom kod Državne hipotekarne banke, koji zajam bi se otplatio: a) prodajom onih objekata, u kojima se danas nalaze sudovi, a koje bi država ustupila općini kao protuvrijednost za palaču pravde; b) doprinosom savske banovine; c) doprinosom iz fonda za kaznene zavode; d) doprinosom same države; (Vidi pobliže o tome »Mjesečnik« br. 3—4/1934). U tome smislu upućena je i pretstavka zastupstvu grada Zagreba, koja je medjutim bila ostala bez odgovora. Rezolucija je bila donesena kratko vrijeme iza toga, što je tadanji ministar pravde g. Boža Maksimović podnio analogan zakonski prijedlog Narodnoj skupštini za gradnju palače pravde u Beogradu. Moglo je izgledati malo čudno u rezoluciji, da se zadatak za gradnju palače pravde kao zadatak države namijenjuje općini, ali s tehničke strane činilo se to mnogo praktičnijim, a s novčane, dakle glavne strane, pao bi ipak glavni teret na državu. — Na skupštini od 28. svibnja 1936. obnovilo je Pravničko društvo spomenutu rezoluciju, prigovorivši tek gradilištu na Varaždinskoj cesti, koje je općina bila stavila na raspolaganje za gradnju palače pravde. (Vidi Mjes. br. 6—7/1936.). Poslije toga se pretstavnici zagrebačkih sudova i pravnih institucija uvjeriše očevidom na licu mjesta, da spomenuto gradilište ipak ne bi bilo nezgodno, napose, ako se uvaži budući razvoj grada Zagreba i činjenica, da općina nema na raspolaganju drugog gradilišta. Dok se već činilo, da je pitanje palače pravde palo u zaborav, podigao ga je iz ove gradski podnačelnik g. Kaufmann, sazvavši za dne 29. prosinca p. g. konferenciju pretstavnika zagrebačkih sudova, Pravničkoga društva i Advokatske Komore u Zagrebu. Učesnici te konferencije (Dr. Kugler, Dr. Dinko Ružić, Dr. Kondrat, Dr. Vragović, Dr. Malinar i Dr. Politeo) razgledaše nakon konferencije zajedno s podnačelnikom g. Kaufmannom i gradj. nadsavjetnikom g. Jurkovićem samo gradilište i složiše se u tome da bi ono, obzirom na prilike, bilo ipak relativno najzgodnije. Poslije toga posjetiše bana g. Dra. V. Ružića i gen. ravnatelja Gradske štedionice g. Erbera, da im razlože potrebu i način izgradnje palače pravde uz sudjelovanje općine grada Zagreba, Savske banovine i Gradske štedionice I ban g. Dr. Ružić i gen. ravn. g. Erber obećaše svoju pomoć stvari. Sve sada ovisi o g. ministru financija, hoće li pristati, da se zajamči unašanje u državne proračune kroz, recimo, deset godina onih anuiteta, koji su potrebni za isplatu zajma za gradnju palače pravde. Provede li se to, moglo bi se još ove godine početi s gradnjom i za tri godine mogli bi svi zagrebački sudovi uredovati već u novoj zgradi. A bilo bi i skrajnje vrijeme. — Pobliže o stvari pisano je i u zadnjem broju (1. iz g. 1937.) »Odvjetnika«, organa Odvjetničke Komore u Zagrebu. Zagrebačka dnevna štampa svojim pisanjem pružila je jaku moralnu pomoć ovoj opravdanoj akciji.

795 ODVJETNIKA bilo je dne 1. o. mj. na području Odvjetničke Komore u Zagrebu, koje područje je identično s onim Apelacionoga suda u Zagrebu. Od tih 795 odvjetnika samo 350 njih jesu članovi Pravničkoga društva u Zagrebu. Ostalih okruglo 450 njih to nije. Iz toga moglo bi se zaključiti, da 450 odvjetnika ne prati razvoj pravne nauke i judikature ili bar da ne podupire nastojanje, koje ide za tim, da pruži pravnicima pregled toga razvoja. Povodom te ni najmanje utješljive ali značajne činjenice obratilo se Pravničko društvo pozivom na tih 450 odvjetnika, da se začlane u Pravničko društvo. Posljedak tih poziva, odaslanih sredinom prosinca, bio je taj, da se do 24. siječnja njima odazvalo i platilo članarinu za god. 1937. (zajedno sa upisninom Din 130.—) samo 18, slovima: osamnaest odvjetnika! Hoće li ostalih preko 400 odvjetnika dozvoliti, da na njima ostane prikor, da vrše svoje zvanje ne mareći za ono, što donaša razvoj pravne nauke i teorije bez česa jedva je moguće zamisliti, da bi mogli savjesno zastupati povjerene im interese stranaka? Doista, i ovaj otsječak našega javnoga života dokazuje, medju ostalim, da bi u čitavome tome životu bilo potrebno više djela no riječi, kojih ima u preobilju!

Prosinačkome broju »Mjesečnika« bili su priloženi uplatni listovi Poštanske štedionice za račun Pravničkoga društva broj 35515. Tko još nije uredio tekuću ili zaostalu članarinu, neka ju što prije plati putem uplatnog lista. S istim uplatnim listom može se doznačiti i svota od D. 60 za Eisner—Pliverićevo mišljenje o predosnovi gradjanskoga zakona, ali da ne dodje do zamjena i zabuna, molimo, neka pošiljatelj na poledjini uplatnoga lista naznači, u koju svrhu novac doznačuje.

Molimo one članove, koji mijenjaju stan ili boravište,, da nam odmah izvole javiti promjenu adrese, jer svaki mjesec dobivamo poštom vraćen veliki broj »Mjesečnika«, zato, što se naslovnik otselio nepoznato kuda. Time se zadaje upravi suvišnog posla, a i član se ozlovoljava ne dobivajući lista, iako je sam tome kriv. Reklamacije za dva tri broja unatrag možemo uvažiti, ali vrlo je teško udovoljiti reklamacijama, kad se one odnose na još više brojeva unatrag.

MIŠLJENJE O PREDOSNOVI GRADJANSKOGA ZAKONIKA, koje su u ime pravnoga fakulteta u Zagrebu napisali njegovi profesori gg. dr. Bertold Eisner i dr. Mladen Pliverić, nalazi se već u štampi i izaći će još u mjesecu veljači. Ponavljamo poziv iz »Mjesečnika« za mjesec studeni 1936., prema kojemu će ta knjiga stajati samo Din 60 za sve one, koji pošalju novac za nju — sad je rok produljen — najkasnije do 20. veljače. Knjiga će kasnije stajati znatno skuplje, bar Din 100, jer će opsizati oko 600 stranica. Novac neka se šalje na račun Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice broj 35515. Da se ne bi poslani novac zamijenio s novcem za članarinu društva ili pretplatom »Mjesečnika«, molimo neka se na poledjini uplatnoga lista naznači izrijekom svrha doznake. Zadnjemu (prosinačkome) broju priloženi su uplatni listovi Pošt. štedionice, a ako ih je tko zameo, može kod svakog pošt. ureda dobiti bianco uplatni list, na kojemu neka samo ispiše broj računa Pravničkoga društva (35515).

Po §-u 4. pravila
Pravničkoga društva

kao pravi članovi mogu društvu pristupiti samo oni, koji su apsolvirali pravne nauke.

Pravi članovi plaćaju u ime članarine godišnje:

ako su suci, javni činovnici ili odvjetnički perovodje . . . . . D. 60

ako su odvjetnici i uopće pripadnici slobodnih zvanja . . . . . D. 120

Tko istom pristupa društvu kao član, plaća osim toga upisninu jednom za uvijek, koja je jednaka mjesečnoj (od gornje svote dvanaesti dio) članarini.

Prijava za pristup u društvo šalje se tajništvu (Zagreb, Svačićev trg 4), kamo se šalju i svi dopisi i novčane pošiljke, koje se tiču društva.

Najjeftinije je i najpraktičnije, te omogućuje svestranu kontrolu, ako se članarina i uopće novac doznačuju putem poštanske štedionice. Broj računa Pravničkoga društva kod Poštanske štedionice u Zagrebu — **35515.**

Pravi članovi dobivaju »Mjesečnik« besplatno. Nečlanovi plaćaju u ime pretplate godišnje D. 120; djaci i drž. činovnici plaćaju pogodovnu pretplatu od D. 60.

Reklamacije za »Mjesečnik« moguće je uvažiti samo onda, ako ne stignu prekasno, a valja ih upraviti tajništvu, Zagreb, Svačićev trg br. 4. Spisi za uredništvo »Mjesečnika« neka se šalju u Jurjevsku ul. 51 ili Svačićev trg 4.

TISKARA „MERKANTILE" (JUTRIŠA I SEDMAK), ZAGREB